

לקוטי שיחות
PROJECT
LIKKUTEI
SICHOS

פענוח הערות ומראי-מקומות.

שופטים חלק כד שיחה ד.

פרשתינו כא, ד. כִּי־יִמָּצָא חָלָל בְּאֶדְמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה אֲלֵהֶיךָ נָתַן לָךְ לְרִשְׁתָּהּ נֶפֶל בַּשָּׂדֶה לֹא נֹדַע מִי הִקְהוּ: וְיִצְאוּ זַקְנֵיךָ וּשְׂפֹטֶיךָ וּמִדְּרוֹ אֲלֵהֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבֹת הַחֹלֶל: וְהָיָה הַעֵיר הַקְּרֹבָה אֲלֵהֶחֱלָל וְלִקְחוּ זַקְנֵי הַעֵיר הַהוּא עֲגֹלֹת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא־עָבַד בָּהּ אֲשֶׁר לֹא־מִשְׁכָּה בְּעַל: וְהוֹרְדוּ זַקְנֵי הַעֵיר הַהוּא אֶת־הָעֲגֹלָה אֶל־גִּסְלֵי אִימֹן אֲשֶׁר לֹא־יַעֲבֹד בּוֹ וְלֹא יִנְרַע וְעָרְפוּ־שָׁם אֶת־הָעֲגֹלָה בְּגִסְלֵי: וְנִגְשׂוּ הַסֹּהַרִים בְּגִי לֹוֹי כִּי כֹּם בְּחֹר יִהְיֶה אֲלֵהֶיךָ לְשָׂרְתוֹ וּלְכַרְךָ בְּשֵׁם יְהוָה וְעַל־פִּיהֶם יִהְיֶה פֶל־גֵּיב וְכָל־גִּגְע: וְכָל זַקְנֵי הַעֵיר הַהוּא הַקְּרֹבִים אֲלֵהֶחֱלָל יִרְחֲצוּ אֶת־יְדֵיהֶם עַל־הָעֲגֹלָה הַעֲרוּפָה בְּגִסְלֵי: וְעָנּוּ וְאָמְרוּ יְדִינּוּ לֹא (שפכה) [שָׁפְכוּ] אֶת־הַדָּם הַזֶּה וְעִינֵינוּ לֹא רָאוּ: כִּפְרֹ לַעֲמֹךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־פָּדִיתָ יְהוָה וְאֵל־תַּתֵּן גַּם נָקִי בְּקָרְבַּ עִמָּךְ: יִשְׂרָאֵל וְנִכְפַּר לָהֶם הַדָּם: וְאַתָּה תִּבְעַר הַדָּם הַזֶּה מִקְרַבְךָ כִּי־תַעֲשֶׂה הַיֵּשֶׁר בְּעֵינֵי יְהוָה:

פרש"י ד"ה אל נחל איתן. קִשָּׁה, שְׁלֹא נֶעְבַד: וְעַרְפוּ. קוֹצֵץ עָרְפָה בְּקוֹפִיץ; אָמַר הַקַּב"ה תְּבֹא עֲגֹלָה בַת שְׁנֵתָה שְׁלֹא עֲשֵׂתָה פְרוֹת וְתַעֲרַף בְּמָקוֹם שְׂאִינוּ עוֹשֶׂה פְרוֹת, לְכַפֵּר עַל הַרִיגָתוֹ שֶׁל זֶה שְׁלֹא הִנִּיחוּהוּ לַעֲשׂוֹת פְרוֹת (סוטה מ"ו):

גמרא שם. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן שְׁאוּל, מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תוֹרָה: הִבִּיא עֲגֹלָה בְּגִסְלֵי? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: יָבֵא דְבָר שְׁלֹא עֲשֶׂה פִירוֹת, וְיַעֲרַף בְּמָקוֹם שְׂאִין עוֹשֶׂה פִירוֹת, וַיִּכְפֹּר עַל מִי שְׁלֹא הִנִּיחוּ[הו] לַעֲשׂוֹת פִירוֹת. מֵאִי פִירוֹת? אֵילִימָא פְרִיָה וּרְבִיָה — אֵלָא מַעֲתָה אֲזַנְקוּ וְאֶסְרִיס הַכִּי נָמִי דְלֹא עָרְפִינוּ?! אֵלָא מִצּוֹת.

(3) בראשית ג, ח. וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהִים מִתְּהַלְּךָ בְּגֵן לְרוּחַ הַיּוֹם וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגֵּן:

רש"י ד"ה וישמעו. יֵשׁ מִדְּרָשֵׁי אֲגַדָּה רַבִּים וְכָבֵד סְדָרוֹם רַבּוֹתֵינוּ עַל מְכֻנָם בְּכ"ר וּבִשְׂאָר מִדְּרָשׁוֹת; וְאָנִי לֹא בָאתִי אֵלָא לְפָשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא וּלְאֲגַדָּה הַמְּיַשְׁבֵּת דְבָרֵי

(1) פרשתינו כא, ד. וְהוֹרְדוּ זַקְנֵי הַעֵיר הַהוּא אֶת־הָעֲגֹלָה אֶל־גִּסְלֵי אִימֹן אֲשֶׁר לֹא־יַעֲבֹד בּוֹ וְלֹא יִנְרַע וְעָרְפוּ־שָׁם אֶת־הָעֲגֹלָה בְּגִסְלֵי:

וערפו. קוֹצֵץ עָרְפָה בְּקוֹפִיץ; אָמַר הַקַּב"ה תְּבֹא עֲגֹלָה בַת שְׁנֵתָה שְׁלֹא עֲשֵׂתָה פְרוֹת וְתַעֲרַף בְּמָקוֹם שְׂאִינוּ עוֹשֶׂה פְרוֹת, לְכַפֵּר עַל הַרִיגָתוֹ שֶׁל זֶה שְׁלֹא הִנִּיחוּהוּ לַעֲשׂוֹת פְרוֹת (סוטה מ"ו):

(2) סוטה מה עמוד ב. זַקְנֵי אוֹתָהּ הַעֵיר מִבִּיאִין עֲגֹלֹת בְּקָר אֲשֶׁר לֹא מִשְׁכָּה בְּעוֹל, וְאִין הַמוֹם פּוֹסֵל בָּהּ, וּמוֹרִידִין אוֹתָהּ לְנַסֵּל אִיתָן. "אִיתָן" כְּמִשְׁמַעוֹ: קִשָּׁה. אַף עַל פִּי שְׂאִינוּ אִיתָן — כְּשֶׁר. וְעוֹרְפִין אוֹתָהּ בְּקוֹפִיץ מֵאַחֲרֶיהָ.

המקרא דבר דבור על אפניו: וישמעו. מה שמעו? שמעו את קול השב"ה שהיה מתהלך בגן:

שם פסוק כד. ויגרש את-האדם וישפךו מקדם לגן-עדן את-הפְּרָבִים ואת להט הקרב המתהפכת לשמור את-הדרך עץ החיים:

רש"י ד"ה החרב המתהפכת. וקה להט לאים עליו מלכנס עוד לגן תרגום להט שגן, כמו שלף שגנא ובלשון לעז לא"מא ומדרשי אגדה יש, ואני איני בא אלא לפשוטו:

לקוטי שיחות חלק ה עמוד 1. ראה בסוף.

6 פרשתינו כ, ג. ואמר אליהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על-איביכם אל-יברך לבבכם אל-תיראו ואל-תחפזו ואל-תערצו מפניהם:

רש"י ד"ה על איביכם. שמע ישראל. אפלו אין בכם זכות אלא קריאת שמע בלבד, כדאי אתם שיושיע אתכם:

סוטה מב עמוד א. "ואמר אליהם שמע ישראל". מאי שגא "שמע ישראל"? אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוסי, אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל: אפילו לא קנימתם אלא קריאת שמע שחרית וערבית — אי אתם נמסרין בידם.

9 פרשתינו כא, ה. פפר לעמך ישראל אשר-פדית יהנה ואל-תתן דם גלי בקרב עמך ישראל ונפטר להם הדם:

רש"י ד"ה ונכפר להם הדם. הכתוב מבשרם, שמשעשו כן יכפר להם העון (שם):

משנה סוטה שם. והפגנים אומרים: "פפר לעמך ישראל אשר פדית ה' ואל תתן דם גלי בקרב עמך ישראל". לא היו צריכין לומר "ונכפר להם הדם", אלא רוח הקודש מבשרתו: אימתי שמשעשו ככה — הדם מתפפר להם.

11 תצא כא, יא. וראית בשבילה אשת פת-תאר וחסקת כה ולקחת לה לאשה:

רש"י ד"ה אשת. אפלו אשת איש: ולקחת לך לאשה. לא דברה תורה אלא פנגד יצר הרע, שאם אין השב"ה מתירה ישאנה באסור, אבל אם נשאנה סופו להיות שונאה, שגאמר אחריו "פי תהיין לאיש וגו'", וסופו להוליד ממנה בן סורר ומורה, לכה נסמכו פרישיות הללו (תנחומא):

ויקרא א, ב. דבר אל-בני ישראל ואמרת אליהם אדם כי יקריב מקרב קרבן ליהנה מן-הבהמה מן-הבקר ומן-הצאן תקריבו את-קרבנכם:

רש"י ד"ה אדם כי יקריב מכם. כשיקריב; בקרבנות נדכה דבר הענין:

שם פסוק ד. וסמך ידו על ראש העלה ונרצה לו לכפר עליו:

רש"י ד"ה ונרצה לו. על מה הוא מרצה לו? אם תאמר על פרתות ומיתות בית דין או מיתה בידי שמים או מלקות, הרי ענשן אמור, הא אינו מרצה אלא על עשה ועל לאו שנתק לעשה (שם):

13 צו ז, יב. אם על-תודה יקריבנו והקריב על-זבח התודה חלות מצות בלילת בשמן ורקיקי מצות משתים בשמן וסלת מרפכת חלת בלילת בשמן:

רש"י ד"ה אם על תודה יקריבנו. אם על דבר הודאה על גס שנעשה לו, כגון ירדני הים והולכי מדברות וקבוישי בית האסורים וחולה שנתרפא — שהן צריכין להודות, שכתוב בהן ידו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם וינבחו זבחי תודה (תהילים ק"ו) — אם על אחת מאלה נדר שלמים הללו, שלמי תודה הן, וטעונות להם האמור בענין, ואין נאכלין אלא ליום ולילה, כמו שמפרש כאן:

ויקרא ג, א. ואם-זבח שלמים קרבנו אם מן-הבקר הוא מקריב אם-זכר אם-נקבה תמים יקריבנו לפני יהנה:

רש"י ד"ה שלמים. שמטילים שלום בעולם; ד"א: שלמים שיש בהם שלום למזבח ולפגנים ולבעלים (ספרא):

16 ראה יב, יא. והנה המקום אשר-יבחר יהנה אלהיכם בל לשכן שמו שם שמה תביאו את כל-אשר אנכי מצוה אתכם עולתיכם וזבחיכם מעשרתיכם ותרמת דככם וכל מבחר נדריכם אשר תדרו ליהנה:

שם פסוק ה. כי אם-אל-המקום אשר-יבחר יהנה אלהיכם מפל-שבטיכם לשום את-שמו שם לשכנו תדרשו ובאת שמה:

שם פסוק יח. כי אם-לפני יהנה אלהיך תאכלנו במקום אשר יבחר יהנה אלהיך בל אמה ובגה ובתה ועבדך ואמתך וסלגי אשר בשעריך ושמתם לפני יהנה אלהיך בכל משלח ידך:

18 מצורע יד, ב-ז. זאת תהיה תורת המצורע ביום שֶׁהָרָתוּ וְהוּבָא אֶל־הַכֹּהֵן: וַיֵּצֵא הַכֹּהֵן אֶל־מַחְוֵי לְמַחֲנֶה וַרְאֵה הַכֹּהֵן וְהִגֵּה גִרְפָּא גִגְעֵי־הַצֶּרַעַת מִן־הַצְּרוּעִי: וַצֹּנֵה הַכֹּהֵן וְלָקַח לְמַטְהַר שְׁתֵּי־צִפְרִים חֲזוֹת טְהוֹרוֹת וְעֵץ אֲרָז וְשִׁנֵי תוֹלַעַת וְאַזְבִּי: וַצֹּנֵה הַכֹּהֵן וְשָׁחַט אֶת־הַצִּפּוֹר הָאֶחָת אֶל־כְּלֵי־חָרֶשׁ עַל־מַיִם חַיִּים: אֶת־הַצִּפּוֹר הַשֵּׁנִי יָקַח אֹתָהּ וְאֶת־עֵץ הָאֲרָז וְאֶת־שִׁנֵי הַתּוֹלַעַת וְאֶת־הָאֲזָבִי וְטָבַל אוֹתָם וְאֶת | הַצִּפּוֹר הַשֵּׁנִי בְּדַם הַצִּפּוֹר הַשְּׁחֻטָּה עַל הַמַּיִם הַחַיִּים: וְהִזָּה עַל הַמַּטְהַר מִן־הַצֶּרַעַת שָׁבַע פְּעָמִים וְטָהָרוּ וְשָׁלַח אֶת־הַצִּפּוֹר הַשֵּׁנִי עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה:

רש"י ד"ה אל מחוץ למחנה. חוץ לשלושה מקנות שְׁנִשְׁמַלַח שָׁם בַּיּוֹם הַלְלוּטוֹ:

19 שם פסוק י. וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יָקַח שְׁנֵי־כִבְשִׁים תְּמִימִם וְכִבְשֵׁה אֶתֶת בַּת־שִׁנְתָּה תְּמִימָה וְשִׁלְשָׁה עֶשְׂרִים סֶלֶת מִנֶּחֱה בְלוּלָה בְשֶׁמֶן וְלֶג אֶחָד שָׁמֶן:

20 אחרי טז, ה. וּמֵאֵת עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָקַח שְׁנֵי־שְׂעִירֵי עִזִּים לְחַטָּאת וְאֵיל אֶחָד לְעֹלָה:

21 שם פסוק י. וְהַשְּׂעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרֵל לְעֲזָאזֵל יַעֲמִדְתִּי לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עָלָיו לְשַׁלַּח אֹתוֹ לְעֲזָאזֵל הַמִּדְבָּרָה:

22 שם פסוק כא. וְסִמְךָ אֶהָרֹן אֶת־שְׁתֵּי יָדָיו עַל רֹאשׁ הַשְּׂעִיר הַסֵּף וְהַתְּנִדָה עָלָיו אֶת־כָּל־עֲוֹנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־כָּל־פְּשָׁעֵיהֶם לְכָל־חַטָּאתָם וְנָתַן אֹתָם עַל־רֹאשׁ הַשְּׂעִיר וְשָׁלַח בְּיַד־אִישׁ עֵתִי הַמִּדְבָּרָה:

פרש"י לפסוק י. לְכַפֵּר עָלָיו. שְׁיִתְּנֶדָה עָלָיו, כְּדָתִיב "וְהַתְּנִדָה עָלָיו" וְגו':

23 שם ז. וְלָקַח אֶת־שְׁנֵי הַשְּׂעִירִים וְהַעֲמִיד אֹתָם לִפְנֵי יְהוָה פְּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:

24 ויקרא א, ה. וְשָׁחַט אֶת־כָּל־הַבָּקָר הַלְּפָנֵי יְהוָה וְהִקְרִיבוּ בְנֵי אֶהָרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־הַדָּם וְנָרְקוּ אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב אֲשֶׁר־פְּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:

רש"י ד"ה לפני ה'. בַּעֲזָרָה:

רמב"ם הלכות מעשה הקרבנות פרק יח הלכה יא. שְׁנֵי שְׂעִירֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁשָּׁחַטָם בַּחוּץ. אִם עַד שֶׁלֹּא הִתְּנִדָה עָלֵיהֶם חָיֵב כָּרַת עַל שְׁנִיָּהוּ הוֹאִיל וְרֵאוּיָן לְבוֹא לִפְנֵי הַשָּׁם לְדוּוֹי. וְאִם אֶחָד שֶׁהִתְּנִדָה פָּטוּר עַל הַמְּשַׁמְלֵם שֶׁהָרִי אִינוֹ רְאוּי לְבוֹא לִפְנֵי הַשָּׁם:

ראב"ד. שני שעירי וכו' עד אם לא התודה. א"א אני שונה בברייתא עד שלא הגריל עליהם חייב על שניהם ופירש רב חסדא הואיל וראויים לשעיר הנעשה בחוץ משהגריל עליהם חייב על של שם ופטור על של עזאזל אלמא אפילו קודם שהתודה כיון שהגריל ועלה עליו הגורל לעזאזל פטור עליו בחוץ אע"פ שעתיד להתודות עליו שאין ראוי לבא לפתח אהל מועד ויהא מיוחד לשם אלא שיהא ראוי לזריקה ולהקטרה שנאמר לה' וחי ראשי שמעתא דזבחים הטעהו שלא ירד לפירושה ומצאה משובשת:

כסף משנה שם. וכתב הראב"ד שני שעירי וכו' א"א אני שונה בברייתא עד שלא הגריל וכו'. ואני אומר שמעתא הכי איתא בפרק בתרא דזבחים אהא דתנן שעיר המשתלח שהקריבו בחוץ פטור שנאמר ואל פתח אהל מועד לא הביאו וכל שאינו ראוי לבא אל פתח אהל מועד אין חייבין עליו אמרינן בגמ' (דף ק"ג) ורמינהו קרבן שומע אני אפילו קדשי בדק הבית וכו' ת"ל ואל פתח אהל מועד לא הביאו וכו' יכול שאני מוציא שעיר המשתלח תלמוד לומר לה' לרבות שעיר המשתלח ל"ק כאן קודם הגרלה כאן לאחר הגרלה אחר הגרלה נמי הא איכא וידוי אלא אמר רבי מני ל"ק כאן קודם וידוי כאן לאחר וידוי ופירש"י הא איכא וידוי דבעי ליכנס להתודות עליו עכ"ל. ופירוש ברייתא זו לדעת רבינו מבואר ורש"י פירש בע"א. ומה שהקשה הראב"ד על רבינו ממה ששנו בברייתא פרק שני שעירי עד שלא הגריל עליהם יש לומר דלמאי דמסיק בפרק בתרא דזבחים צריך לשנויי דתנא לוידוי הגרלה קרי ליה:

אחרי טז, כג. וּבָא אֶהָרֹן אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וּפְשַׁט אֶת־בְּגָדָיו הַכֹּהֵן אֲשֶׁר לְבָשׁ בְּבֹאֹ אֶל־הַקֹּדֶשׁ וְהִנִּיחָם שָׁם:

רש"י ד"ה ופשט את בגדי הבד. אחר שהוציאָה, וְלוּבֵשׁ בְּגָדֵי זָהָב לְתַמִּיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבִיִּים; וְזֶהוּ סֵדֶר הָעֲבוֹדוֹת: תְּמִיד שֶׁל שַׁחַר בְּבִגְדֵי זָהָב, וְעֲבוֹדַת פֶּר וְשְׂעִיר הַפְּנִימִיִּים וְקִטְרֹת שֶׁל מַחֲטָה בְּבִגְדֵי לָבָן, וְאֵילֹ הָעֵץ וּמִקְצַת הַמוֹסָפִין בְּבִגְדֵי זָהָב, וְהוֹצֵאת כַּף וּמַחֲטָה בְּבִגְדֵי לָבָן, וְשִׁנֵי הַמוֹסָפִין וְתַמִּיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבִיִּים וְקִטְרֹת הַהִיכָל שֶׁעַל מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי בְּבִגְדֵי זָהָב; וְסֵדֶר הַמִּקְרָאוֹת לְפִי הָעֲבוֹדוֹת כֹּה הוּא: וְשָׁלַח אֶת הַשְּׂעִיר בַּמִּדְבָּר, וְרָחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְגו', וַיֵּצֵא וְעָשָׂה אֶת עֲלֹתוֹ וְגו', וְאֶת חֶלֶב הַחֹטָאת וְגו', וְכָל הַפְּרָשָׁה עַד וְאַחֲרֵי כֵן יָבוֹא אֶל הַמִּחֻנָּה — וְאַחֲרַי כֹּה וּבָא אֶהָרֹן:

25) אחרי טז, כב. וְנִשְׂא הַשְּׁעִיר עָלָיו אֶת־כָּל־עֲוֹנֹתָם אֶל־אָרֶץ גְּגֵרָה וְשִׁלַּח אֶת־הַשְּׁעִיר בַּמִּדְבָּר:

26) יומא סו עמוד ב. "איש" — להקשיר את הזר. פְּשִׁיטָא? מהו דְּתִימָא: "כפרה" כְּתִיבָא בֵּיהּ, קָא מְשַׁמַּע לָן.

רשב"א לשבועות יג עמוד א. חומר בשעיר שהשעיר מכפר מיד וי"ה אינו מכפר עד שתחשך וחומר בי"ה שי"ה מכפר בלא קרבן מש"כ בשעיר שאינו מכפר בלא קרבן. ונ"ל דה"פ די"ה בלא שעיר המשתלח מכפר מש"כ בשעיר שאינו מעפ"י שהגדילו עליו אלא א"כ נשתלח ושלוחו קרי קרבן, לפי ששניהם שוין הקרב בפנים והמשתלח, ושכפנים קרבן לשם והשני משתלח לעזאזל, וא"נ יש לי לפרש שי"ה מכפר בלא קרבן שעיר הנעשה בפנים מש"כ בשעיר שאינו מכפר אלא אם כן קדם של שם שנעשה בפנים, וזה נ"ל יותר מדקאמר שאין מכפר בלא קרבן, ואלו לפירוש הראשון לא ניחא שאין שלוחו קרוי קרבן. קשיא לי אשמעתין דמוקמי מתני' דעל עשה כרת ואע"ג דלא עבד תשובה, משום דאמרינן די"ה מכפר אף על שאינן שבין, דהא מתני' שעיר המשתלח קתני דמכפר ולא הזכירו י"ה בהא מתני', ור יום הכפורים שמענו לו ולא שעיר המשתלח, וי"ל דעיקר כפרתו של שעיר המשתלח משום תקפו של י"ה הוא ואף הוא מכפר לר' אף על שאינן שבין. אלא שעדיין אני תמיה א"כ למה לא שנו במשנתנו שעיר המשתלח וי"ה, ולר' הוה משמע שעיר המשתלח או י"ה כלומר אפילו בלא שעיר. עוד קשיא לי אשמעתין לפירוקא קמא וכן לר' [זירא] דירושלמי (ה"ו) דאית להו די"ה מכפר מיד, א"כ שעיר המשתלח למה דהא י"ה יום מכפר בלא שעיר ואפילו מת מיד, וי"ל לעבירה שנעשית בשעת שילוח ומת מתוכה, שהיום אינו מכפר שהרי מת מתוכה, וכמו שאמרו בחנקתיה אומצא, אבל השעיר מכפר, ועוד צל"ע.

27) חקת יט, ב-ג. זֹאת תַּקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לְאֹמֶר דָּבָר וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיהָ פָּרָה אֲדָמָה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין־בָּהּ מוֹם אֲשֶׁר לֹא־עָלָה עָלֶיהָ עֹל: וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל־אֱלֹעֶזֶר הַכֹּהֵן וְהוֹצִיא אֹתָהּ אֶל־מִתּוֹךְ לַמִּחֲנֶה וְשִׂתָּת אֹתָהּ לַכֹּהֵן:

רש"י ד"ה אל מחוץ למחנה. חוץ לשלוש מחנות:

28) שם פסוק ה. וְאָסַף אִישׁ טְהוֹר אֶת אֶפְרַיִם הַכֹּהֵן

וְהָיִים מִחוּץ לַמִּחֲנֶה בְּמִקּוֹם טְהוֹר וְהִתְהַלְּכָה לְעֵצַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמַרְתָּ לְמִי נָדָה חֲטָאת הָאֵל:

רש"י ד"ה והניח מחוץ למחנה. לשלשה חלקים מסלקה, אֶחָד נָמַן בְּהַר הַמִּשְׁקָה, וְאֶחָד מִתְחַלֵּק לְכָל הַמִּשְׁמְרוֹת, וְאֶחָד נָמַן בְּחֵיל (ספרי; פרה פ"ג), זֶה שֶׁל מִשְׁמְרוֹת הָיָה חוּץ לְעֵזְרָה, לְטַל מִמֶּנּוּ בְּנֵי הָעֵזְרוֹת וְכָל הַצָּרִיכִין לְטְהַר, וְזֶה שֶׁבְּהַר הַמִּשְׁקָה כִּהֲנִים גְּדוּלִים לְפָרוֹת אֲחֵרוֹת מְקַדְּשִׁין הַיָּמִנָה, וְזֶה שֶׁבְּחֵיל נָתוּן לְמִשְׁמַרְתָּ מִגְּזֵרַת הַכֹּתֹב, שְׁנֵאמַר וְהִיתָה לְעֵצַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמַרְתָּ:

29) שם פרש"י פסוק כב. ויקחו אליך. מְשַׁלְּקֶהּ, כְּשֵׁם שֶׁהֵם פָּרְקוּ נְזִמֵי הַזֶּהָב לְעֵגֶל מְשַׁלְּקֶהּ, כִּף גִּבֵּיאוּ זֶה לְכַפְרָה מְשַׁלְּקֶהּ: [רש"י בשם ר' משה הדרשן] פרה אדמה. מְשַׁלְּ לָבֶן שֶׁפָּקָה שְׁטַנְפָּה פְּלִטִין שֶׁל מְלֶךְ, אֶמְרוּ תְּבֹא אִמּוֹ וְתִקְנֶנָּה הַצֹּאֵה, כִּף תְּבֹא פָּרָה וְתִכְפֹּר עַל הָעֵגֶל (תנחומא): [רש"י בשם ר' משה הדרשן] אדמה. עַל שֵׁם "אֵם יְאֻדִּימוּ כְּתוּלָע" (ישעיהו א'). שֶׁחֲטָא קְרוִי אָדָם: [רש"י בשם ר' משה הדרשן]. תמימה. עַל שֵׁם יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ תְּמִימִים, וְנִעְשׂוּ בּוֹ בְּעֲלֵי מוֹמִין, תְּבֹא זֶה וְתִכְפֹּר עֲלֵיהֶם וְנִחְזְרוּ לְתַמּוּתָם: [רש"י בשם ר' משה הדרשן] לא עלה עליה על. כְּשֵׁם שֶׁפָּרְקוּ מֵעֲלֵיהֶם עַל שְׂמִים: [רש"י בשם ר' משה הדרשן] אל אלעזר הכהן. כְּשֵׁם שֶׁנִּקְהָלוּ עַל אֶהְרֹן, שֶׁהוּא פָּהֵן, לְעֵשׂוֹת הָעֵגֶל; וְלִפִּי שְׂאֵהְרֹן עָשָׂה אֶת הָעֵגֶל לֹא נִתְּנָה לוֹ עֲבוּדָה זֶה עַל יָדוֹ, שְׂאֵין קְטִיגוֹר נִעְשָׂה סְנִיגוֹר: [רש"י בשם ר' משה הדרשן]. ושרף את הפרה. כְּשֵׁם שֶׁשְׂרָפָה הָעֵגֶל: [רש"י בשם ר' משה הדרשן] עץ ארז ואזוב ושני תולעת. שְׁלִשָּׁה מִיָּנִין הִלְלוּ כְּנֶגֶד שְׁלִשֵּׁת אֱלֹפִי אִישׁ שֶׁנִּפְלוּ בְּעֵגֶל, וְאָרְזוֹ הוּא הַגְּבוּסָה מִכָּל הָאֵילָנוֹת וְאִזּוֹב נְמוּד מִכָּלֶם, סִימֵן שֶׁהַגְּבוּסָה שֶׁנִּתְּנָאָה וְחֲטָא וְשִׁפִּיל אֶת עֲצָמוֹ כְּאִזּוֹב וְתוֹלַעַת וְיִתְכַפֵּר לוֹ: [רש"י בשם ר' משה הדרשן] למשמרת. כְּמוֹ שֶׁפִּשַׁע הָעֵגֶל שְׁמוֹר לְדוֹרוֹת לְפָרְעֻנוֹת, וְאִין לָהּ פְּקֻדָּה שְׂאִין בָּהּ מִפְּקֻדַּת הָעֵגֶל, שְׁנֵאמַר "וּבַיּוֹם פְּקֻדֵי וּפְקֻדֹתַי" וְגו' (שמות ל"ב), וְכֵשֶׁם שֶׁהָעֵגֶל מְטַמָּא כָּל הָעוֹסְקִים בּוֹ, כִּף פָּרָה תְּטַמָּא כָּל הָעוֹסְקִין בּוֹ, וְכֵשֶׁם שֶׁנִּטְהָרוּ בְּאֶפְרָו, שְׁנֵאמַר "וַיִּזְרַע עַל פְּנֵי הַמַּיִם" וְגו' (שם), כִּף "וְלִקְחוּ לְטַמָּא מֵעַפְרֹת שְׂרָפַת הַחֲטָאת" וְגו': [רש"י בשם ר' משה הדרשן].

30) שם פסוק ג-ד. וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל־אֱלֹעֶזֶר הַכֹּהֵן וְהוֹצִיא אֹתָהּ אֶל־מִתּוֹךְ לַמִּחֲנֶה וְשִׂתָּת אֹתָהּ לַכֹּהֵן: וְלָקַח אֱלֹעֶזֶר הַכֹּהֵן מִדְּמָה בְּאֶצְבָּעוֹ וְהִזָּה אֶל־נֹכַח פְּנֵי אֶהְל־מוֹעֵד מִדְּמָה שְׂבַע פְּעָמִים:

רש"י ד"ה אלעזר. מצונתה בסגן (ספרי): **אל מחוץ למחנה.** חוץ לשלוש מחנות: **ושחט אתה לפניו.** וְר שוֹחֵט וְאֵלֶּצֶר רוּאָה (שם; יומא מ"ב): **אל אלעזר הכהן.** כְּשֶׁם שְׁנִקְהֵלוּ עַל אֶהָרֹן, שְׁהוּא פְהוֹן, לְעִשׂוֹת הָעֵגֶל; וּלְפִי שְׁאֶהָרֹן עֲשָׂה אֶת הָעֵגֶל לֹא נִתְּנָה לוֹ עֲבוּדָה זוֹ עַל יְדוֹ, שְׁאִין קְטִיגוֹר נַעֲשֶׂה סְנִיגוֹר: [רש"י בשם ר' משה הדרשן] **אל נכה פני אהל מועד.** עוֹמֵד בְּמִזְבְּחוֹ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם וּמִתְפַּנֵּן וְרוּאָה פְתָחוֹ שֶׁל הַיְכָל בְּשַׁעַת הַנְּזָאת הַדָּם (ספרי; זבחים ק"ה):

31 פרשתינו כא, ה. כִּפְרָ לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר-פָּלִיתָ יְהוָה וְאֵל-תַּמּוֹלָם גָּם גָּלִי בְּקָרֵב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְנִפְכַּר לָהֶם הַדָּם:

32 שם פסוק ה. וְנִגְשׂוּ הַפְּהָנִים בְּנֵי לׁוֹי כִּי כִּם בְּחָר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשָׂרְתוֹ וּלְבַרְכּוֹ בְּשֵׁם יְהוָה וְעַל-פִּיָּהֶם יְהוָה פְּלִגְרִיב וְכָל-גֹּעַ:

33 שם פסוק ז. וְעָנּוּ וְאָמְרוּ יְדִינוּ לֹא (שפכה) [שִׁפְכוּ] אֶת-הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ:

רש"י ד"ה ידינו לא שפכה. וְכִי עָלְתָה עַל לֵב שְׁזַקְנֵי בֵית דִין שׁוֹפְכֵי דָמִים הֵם? אֵלָּא לֹא רְאִינוּהוּ וּפְטַרְנוּהוּ בְּלֹא מְזוּנוֹת וּבְלֹא לִנְיָה (סוטה מ"ה). הַפְּהָנִים אוֹמְרִים **כפר לעמך ישראל:**

34 חולין קלג עמוד א. ואמר רב חסדא עשרים וארבע מתנות כהונה כל כהן שאינו בקי בהן אין נותנין לו מתנה ולא מילתא היא דתניא רש"א כל כהן שאינו מודה בעבודה אין לו חלק בכהונה שנאמר (ויקרא ז, לג) המקריב את דם השלמים ואת החלב מבני אהרן לו תהיה שוק הימין למנה אין לי אלא זה בלבד מנין לרבות חמש עשרה עבודות כגון היצייקות והבלילות והפתיתות והמליחות תנופות והגשות [והקמיצות] הקטרות (והמציות) [והמליקות] וקבלות הזאות והשקאת סוטה **ועריפת עגלה ערופה** וטהרת מצורע ונשיאות כפים בין מבפנים בין מבחוץ תלמוד לומר מבני אהרן עבודה האמורה לבני אהרן וכל כהן שאינו מודה בה אין לו חלק בכהונה טעמא דאינו מודה בה הא מודה בה אע"ג דאינו בקי בהן.

רש"י ד"ה עריפת העגלה - בכהנים היא כדכתיב (דברים כ"א:ה') (ונגשו הכהנים בני לוי:

צפנת פענח על הרמב"ם הלכות שחיטה פרק יא הלכה יג. עיין בהשגות מש"כ שיש שחולקין על הריאה עיין

בירושלמי פ"ג דביצה דמבואר שם דזה הוה תקנה דצריך לבדוק הריאה וכ"כ בזה לעיל הטעם. והנה זה נ"ל דגם הר"א ז"ל מודה דיכול לאכול קודם בדיקת הריאה אך זה רק אם יכול לקיים התקנה וכעין דאמרינן בנדה דף ט"ז ע"ב גבי בדקה בעד ונאבד זו מוכיחה קיים אך הנה רבינו ז"ל ג"כ כאן דייק וקרע את הבטן ולמה לן זה וגם בהל' י"ד כ' ואעפ"י שאין אנו יודעין כו' ולכאורה הא חזינן דליכא. אך כך דהנה עיין לעיל בהל' גירושין פ"א הל' כ"ו פליגי רבינו והר"א ז"ל אם תקנה וקיים התקנה ואח"כ ביטלה אם הוה כמו שלא קיים התקנה כלל או כמו שקיים ע"ש ולכך גם כאן כיון דזה הוה תקנה דהפשט ונתוח כעין דאמרינן בביצה ד' כ"ה אם לא עשה כלל גם רבינו מודה דאסור רק כשקרע הבטן ועשה כדין ואח"כ נתבטלה לשיטת רבינו כשר כמו גבי גט ולשיטת הראב"ד ז"ל אסורה ועיין בב"ב דף ק"ע ע"ב גבי צריך לברר במה דפליגי שם תוס' ורשב"ם והוא ג"כ מחמת זה הטעם דהוא הביא העדים שאמר ומה יוכל לעשות אם אינם מעידים כיון שעפ"י דין א"צ להם. והנה באמת לשיטת הר"א ז"ל דקודם בדיקת הריאה אסורה וא"כ לכאורה כ"ז שלא נבדקה אין אף לשאר ספיקות חזקת כשרות אך י"ל דמ"מ יצתה מאיסור הראשון וע"י בירושלמי פ"ט דברכות ה"ד ופ"ח דתרומות ופ"ג דביצה דנקט חזקת בני מעים בכושר. וי"ל דר"ל דשאר אברים אין עליהם כל כך חזקת כשרות משום שיש עליהם עדיין איסור דם משא"כ בבני מעים דאין מחזיקין בהם דם. גם י"ל משום דיש זמן שאף אם ניקבו המעים והבהמה חיה מ"מ כשרה וכמו דחולין ד' ל"ב ע"ב ע"ש וע"י במה דפליגי רש"י ותוס' בכ"מ אם מחזיקין מאיסור לאיסור ועיין בשיטת רש"י קדושין דף נ"ז ע"א ד"ה שנמצאת טרפה דס"ל דמחזיקין שהיה קודם הלקיחה וע"ש בתוס' י"ל הטעם דאם נימא דאח"כ וא"כ אסורה בהנאה משום ציפורי מצורע ואין בה חזקה וע"י תוס' בכורות ד' כ' ע"ב. אך אם נימא דגם טרפה מפקיע הקדושה מעיקרא כר"א בתמורה ד' י"ז ע"א וכ"מ, ה"ג גבי ציפורי מצורע כן ועיין בזבחים דף ק"ד דנמצא טרפה בבני מעים שאני. ובאמת זהו מה דאמר שם בגמ' דלא חל עליה קדושה כלל למה נקט לשון קדושה דהנה עיין בחולין ד' ק"מ בהך דממעט שם ציפורי עיר הנדחת וחליפי ע"ז משום דס"ל דרק דברים האסורים אף להדיוט הני ממעטי גבי עגלה ערופה כמו טרפה וחליפי ע"ז, והנה באמת בהך מחלוקת דעגלה ערופה אימתי נאסרת בכריתות וכ"מ זה רק בגדר כמו קדושת הגוף אבל כמו קדושת דמים יש עליה מחיים. ובזה א"ש מה דהירושלמי מדייק בפ"ט דסוטה מהלשון

תצא דמשמע מקדושתה אך לזה מהני דאדעתא דהכי לא אקדשה כיון דהוה רק קדושת דמים וכן י"ל בה קרבן ציבור סכין מושכתן למה שהן ועיין בהך דזבחים דף ו' ע"ב בהך מחלוקת דר"ש ורבנן גבי נפדין תמימין ועיין בתוס' ישנים יומא דף נ"ט ע"ב אם שייך בהם גדר מעילה וגם נ"מ לענין אם צריך לקבור במקומה דלאחר עריפה נקברת רק במקום עריפתה וגם המקום נאסר כמבואר בגמ' דסוטה פ"ט וע"ש בירושלמי דהוה מחלוקת דתנאי כמה מקום תפיסתה דר' אומר נ' אמה וחכ"א ד' אמות ועיין באבות דר"נ דאסור להזיזה ממקומה ובדברי רבינו פ"י מהל' רוצח ה"ו ועיין בהך דכריתות דף ו' ע"א דנקט שם טעונה גניזה משא"כ קודם עריפה אף אם נימא דאסורה מ"מ אינה נקברת שם וגם י"ל דיש לה פדיון ועיין בכורות דף י' ע"ב בהך דאמר שם וקוברת כו' ובירושלמי פ"ב דקדושים מוקי לה אם מת בלא עריפה, וא"כ י"ל דגם בציפורי מצורע כן דהנה מה דיליף ציפורי מצורע מעגלה ערופה הוא רק לענין גוף וזה לדידן רק משעת עריפה ולכך באמת משמע מדברי רש"י בחולין דף קל"ג דעריפה צריכה להיות בכהן דוקא וכן יש מ"ד דס"ל בתו"כ פרשת מצורע דשחיטת ציפורי מצורע דוקא בכהן ובאמת זהו כונת הגמ' בקדושים ד' נ"ז הכא מי אית ליה גבול אחריני ע"ש בתוס' ור"ל דהא קי"ל ביומא ד' מ"א וכ"מ דאין הקנים מתפרשות אלא או בזמן לקיחה או בזמן עשיה וה"נ כן ועי' תוס' סנהדרין ד' מ"ח ע"א ד"ה מותר מוכח דאף למ"ד הזמנה מלתא מ"מ הגוף לא מיתסר רק משעת פעולת מעשה וא"כ גם גבי ציפורי מצורע ועגלה ערופה כה"ג ובאמת כן הדין גבי פרה אדומה דאף דחטאת קריה רחמנא זה רק אם נשחטה כדין ועיין תוס' חולין ד' י"א ע"א ד"ה חטאת ובדברי רבינו פ"א מהל' פ"א ה"ט וי"ל דעל זה ג"כ ר"ל הגמ' מכפר בחוץ דהוא ג"כ גדר כפרה כמבואר במו"ק ד' כ"ח וזהו כונת רבינו שם בהל' פרה הנ"ל, וא"כ לפי"ז הפסולים דעגלה ערופה וצ"מ לא הוה רק בשעת שחיטה דאז יש עליהם שם מכשיר ומכפר ולכך אם הוה טרפה קודם שחיטה אף לאחר לקיחה הקדושה לא חל עלייהו אבל אם נטרפה ע"י שחיטה אז אם נימא דשם צ"מ חל עליה משעת לקיחה אז אם נטרפה בשחיטה הוה כעין מש"כ התוס' ב"ק דף ע"ו ע"א גבי בעל מום ד"ה שחיטה אבל אם נימא דלא חל עליה כלל אלא בשחיטה והשחיטה אינה ראויה שוב לא חל עליה שם צ"מ כלל כן י"ל שיטת רש"י, ועי' בהך דנדה ד' ס"ח ע"א בהך מחלוקת דרב ולוי גבי זבה אם מחזיקין מאיסור לאיסור ובירושלמי פ"ב דנזיר גבי הך מחלוקת אם ספק אם נזר אחד אם נזר

שתיים אם הוה ספיקא להקל ע"ש ועי' בהך דמכות ד' ד' אוקי גברא אחזקתיה אף דנשתנה מדאורייתא לדרבנן וכ"כ בזה:

צפנת פענח עה"ת פרשתינו כא, ג. ר"ל עריפה זה בכהן תם, ומה דמרבה בע"מ רק לפרשה, וכן הדין גבי נ"כ לעיל, ור"ל במקדש, וזה ר"ל הך ... דתענית דף כ"ו ע"ב וכ"ז, והך דמגילה ר"ל בגבולין, ועמ"ש מנחות דף י"ח ע"ב.

רש"י לסוטה מה עמוד ב ד"ה שם ועורפין אותה כו'. מדל"ק שכהן עורפה משמע שעריפתה כשרה בישראל. וכן הרמב"ם בפ"ט מהל' רוצח לא הזכיר כהנים אלא לבסוף באמירת כפר כו'. וצ"ע דבמנחות (יח ב) חשיב ר"ש עריפת עגלה בעבודות המסורות לבני אהרן ולא אשכחינן דפליגי עליו בזה. ושם א"א לומר כמש"כ התוס' בסנהדרין (ר"ד יד) דעריפה ל"ד ולפרש דקאי על אמירתם כפר כו' דזה לא מיקריא עבודה. ואולי ר"ש לשיטתו שם דדריש גבי יציקה דבעיא כהן מו' מוסיף על ענין ראשון. וה"נ כתיב אחר עריפה ונגשו הכהנים כו' אבל רבנן דל"ל שם ו' מוסיף ע"ר ה"ה הכא נמי וצ"ע בזה:

בית יצחק או"ח סל"ה. ראה בסוף.

35 תוד"ה עגלה חולין פב עמוד ב. עגלה ערופה אינה משנה - וא"ת ולמה דחק לומר אינה משנה לימא תנאי היא כדאמרינן בפ' בתרא דכריתות (דף כה). דתנאי פליגי בהכי וי"ל דכך היתה קבלה בידם הקשה ה"ר משה מבונדי"ש אמאי לא קאמר דשוחט דמתני' היינו עורף ופטור לר"ש משום דלא חזיא לאכילה ולרבנן חייב משום דעריפה זו היא שחיטה כדאמר' בריש פ' שני שעירי (יומא דף סד). גבי שעיר המשתלה דחייבת לצוק היינו שחיטתו וחייב משום אותו ואת בנו ובפ' חטאת העוף (זבחים דף ע:): אמרינן. דעריפה מטהרת מידי נבלה ותירץ ר"ת דא"כ לא הוה ליה למיתני השוחט אלא העורף ודוחק הוא דדלמא תנא שוחט משום אחריני פרת חטאת ושור הנסקל כדאמרינן בפ"ב (לעיל חולין דף כט). דסיפא בקדשים ואידי דסליק מבהמה תנא שחיטתו כשרה ולא קתני מליקתו:

תוס' ד"ה דחייבתו יומא סד עמוד א. דחייבתו לצוק זו היא שחיטתו - הקשה הרב רבי משה מפונטיי"ז זצ"ל דבפרק אותו ואת בנו (חולין דף פא:): תנן השוחט עגלה ערופה ושור הנסקל וכו' חייב ור"ש פטר פירוש דה"ל

שחיטה שאינה ראוייה ופריך בגמרא [שם דף פב.] והתנן נמצא ההורג עד שלא נערפה העגלה תצא ותרעה בעדר אלמא לא מתסרא מחיים ואמאי פוטר ר' שמעון ומשום הכי קאמר עלה עגלה ערופה אינה משנה ואמאי לא קאמר דשוחט דמתניתין היינו עורף ורבי שמעון פוטר משום דלא חזיא לאכילה וחייב לרבנן דעריפתה זו היא שחיטתה כדאמר ר' הכא דחייתו לצוק זו היא שחיטתו ובפרק חטאת העוף בזבחים (דף ע:): אמרינן דעריפה מטרת מידי נבילה ותיריך ר"ת דלא הוה ליה למיתני השוחט אלא העורף ודוחק הוא דדילמא תנא שוחט משום פרת חטאת ושור הנסקל דמיתנו בהדה כדאשכחן ריש פרק השוחט (חולין דף כט.) דקאמר סיפא בקדשים ודקאמר שחיטתן כשרה מליקתן כשירה מיבעי ליה אידי דסליק מבהמה תנא שחיטתן כשירה וכן הא דקתני התם (השוחט) חיה ועוף ולא יצא מהם דם וכו' וקאמרינן בגמרא אי סלקא דעתך בקדשים חיה בקדשים מי איכא אבל לא פריך אי בקדשים שחיטה בעוף מי איכא אלא משום בהמה וחיה נקט השוחט:

זבחים ע עמוד ב. יתיב רב דימי וקאמר לה להא שמעתא אמר ליה אביי מכלל דעגלה ערופה טהורה היא א"ל אין אמרי דבי רבי ינאי כפרה כתיב בה כקדשים מתיב רב נתן אבוה דרב הונא (בר נתן) ואכל לא תאכלוהו אין לי אלא חלב שאסור באכילה ומותר בהנאה חלב של שור הנסקל ועגלה ערופה מנין ת"ל (ויקרא ג, טז) כל חלב ואי ס"ד עגלה ערופה טהורה היא טהורה וחלבה טמא היכא דערף מיערף לא איצטריכא ליה כי איצטריכא היכא דשחטה מישחט ותיהני ליה שחיטה לטהרה מידי נבלה לא צריכא שמתה מכלל דמחיים אסורה אין אמר רבי ינאי גבול שמעתי ושכחתי ונסבין חברייא למימר ירידתה לנחל איתן היא אוסרתה:

יומא שם. וכי האי גוונא מי אסיר? "לא תשחטו" אמר רחמנא, והא לאו שחיטה היא! הא אמרי במערבא דחיתו לצוק זו היא שחיטתו.

רמב"ם הלכות שחיטה פרק יב הלכה ו. שחיטה שאינה ראויה לאכילה שמה שחיטה. לפיכך הראשון ששחט חלין בעזרה או טרפה או שור הנסקל ועגלה ערופה ופרה אדמה או ששחט לעפ"ם ויבא האחרון ושחט את השני לזקה. וכן אם שחט הראשון את האחד ויבא האחרון ושחט את השני והרי הוא חלין בעזרה או שור הנסקל או עגלה ערופה ופרה אדמה הרי זה לזקה:

רמב"ם הלכות אבות הטומאה פרק ג הלכה יג. המולק קדשים בפנים אם היו ראויין לקרבן ולא נמצאו בקו מומין שבארנו במקומו הרי אלו טהורין. פיוצא בו עגלה ערופה ששחט פה הלכותה טהורה כפרה פתיב בה פקדשים. וכן אם נשחטה אחר ירידתה לנחל אף על פי שאסורה בהנאה הצילה אותה שחיטתה מידי נבלה:

36 חזקוני כאן. את העגלה סימן ואות כשם שהעגלה תמה ונקיה שלא עשתה שום דבר והקרקע קרקע בתולה כך אנו נקיים מן הרציחה.

ריב"א. וערפו פירש"י בקופיץ קופץ את ערפה בקופיץ וכו' שלא הניחוהו לעשות פירות עכ"ל. וה"ק שלא הניחוהו לקיים מצות. והמפרשו שלא הניחוהו להוליד בנים טועה. דאיתא פ' בתרא דסוטה על זה מאי היא אילימא פרייה ורבייה אזקן ואסריס הכי נמי דלא ערפינן אלא מצות. כ"פ רבי אליקים:

37 אחרי יז, ד-ו. ואל-פתח אהל מועד לא הביאו להקריב קרבן ליהוה לפני משכן יהוה גם יחשב לאיש ההוא גם שפך ונכרת האיש ההוא מקרב עמו: למען אשר יביאו בני ישראל את זבחייהם אשר הם זבחים על-פני השדד והביאם ליהוה אל-פתח אהל מועד אל-הפגה ונזבחו זבחי שלמים ליהוה אותם: ונזק הפגה את-הדם על-מזבח יהוה פתח אהל מועד והקטיר החלב לגריס נחת ליהוה:

37* לך לך טו, ט. ניאמר אליו קחה לי עגלה משלשית ועז משלשית ואיל משלש ותר וגו':

רש"י ד"ה עגלה משלשת. שלשה עגלים; רמז לשלשה פרים, פר יום הפורים ופר העולם דבר של צבור ועגלה ערופה:

שם פסוק ו. והאמן ביהוה ויחשבה לו צדקה: **רש"י ד"ה ויחשבה לו צדקה.** הקב"ה חשבה לאברהם לזכות ולצדקה על האמנה שהאמין בו. דבר אחר במה אדע, לא שאל לו אות אלא אמר לפניו, הודיעני באיזה זכות יתקנימו בה, אמר לו הקב"ה, בזכות הקרבנות:

מגילה לא עמוד ב. אמר לפניו: רבוננו של עולם, במה אדע? אמר לו: "קחה לי עגלה משולשית וגו'". אמר לפניו: רבוננו של עולם, תינח בזמן שבית המקדש קנים. בזמן שאין בית המקדש קנים מה תהא עליהם? אמר לו: כפר תקנתי להם סדר קרבנות, כל זמן שקוראין בקו

מעלה אני עליהן כאילו מקריבין לפני קרבן, ומוחל אני על כל עונותיהם.

רש"י ד"ה קחה לי עגלה משולשת - כלומר הקרבנות יכפרו עליהן:

בראשית רבה פרק מד, יד. נ"אמר ה' אלהים במה אדע (בראשית טו, ח), רבי חנינא ברבי חנינא אמר לא כקורא תגר אלא אמר לו באיזו זכות, אמר לו בפפרות שאני נותן לפניה. (בראשית טו, ט): נ"אמר אליו קחה לי עגלה משלשת, הראה לו שלשה מיני פרים ושלשה מיני שעירים ושלשה מיני אילים. שלשה מיני פרים, פר יום הכפורים, ופר הבא על כל המצוות, ועגלה ערופה. ושלשה מיני שעירים, שעירי רגלים, שעירי ראשי קדשים, ושעירה של חיד. ושלשה מיני אילים, אשם ודאי, ואשם תלוי, וכבשה של חיד. (בראשית טו, ח): ותר וגו', תור ובר יונה. (בראשית טו, י): וישח לו את כל אלה, רבי שמעון בן יוחאי ורבנן, רבי שמעון בן יוחאי אמר כל הכפרות הראה לו ועשירית האיפה לא הראה לו. ורבנן אמרי אף עשירית האיפה הראה לו, נאמר כאן וישח לו את כל אלה, ונאמר להלן (ויקרא ב, ח): והבאת את המנחה אשר יעשה מאלה לה': ואת הצפר לא בתר, הראה לו הקדוש ברוך הוא שמבדילים בעולת העוף ואין מבדילים בחטאת העוף.

(38) בא יג, יג. וכל־פטר חמור תפדה בשה ואם־לא תפדה וערפתו וכל בכור אגם בבגיה תפדה:

רש"י ד"ה וערפתו. עורפו בקופיץ מאחוריו והורגו; הוא הפסיד ממונו של פהו, לפיכך יפסיד ממונו (שם י')

(39) תשא לד, כ. ופטר חמור תפדה בשה ואם־לא תפדה וערפתו כל בכור בגיה תפדה ולא־יראו פני ריגום:

רש"י ד"ה וערפתו. עורפו בקופיץ; הוא הפסיד ממונו פהו, לפיכך יפסד ממונו:

(40) מכילתא בא שם. דבר אחר: "ואם לא תפדה, וערפתו", אם אין אתה פודהו, ערפהו. הואיל ואבדת נכסי פהו, אף נכסיה יאבדו. ומנין שאסור בהגנה? נאמר פן 'ערופה', ונאמר להלן 'ערופה'; מה להלן אסורה בהגנה, אף פן אסורה בהגנה.

בכורות י עמוד ב. אמר רב נחמן מנא אמינא לה מדתני לוי הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יופסד ממונו

(41) מאירי לסוטה נה עמוד ב. וב"ד שבאותה העיר עורפין אותה שם בקפיץ והוא סכין גדול שהקצבים חותכין בו הבשר וחותרים בו בכח מאחוריה ר"ל ממול ערפה עד שיהיו סימניה נחתכים או רובן וכן התבאר בתלמוד המערב ר"ל שצריך לערוף בה רוב שנים:

טור יו"ד סי' שכא. לא רצה לפדותו ולא ליתנו לכהן מכהו בקופיץ בערפו עד שימות ויקברנו שהרי הוא אסור בהנאה ולא ימיתנו בקנה ולא במגל ולא בקורדם ולא במגירה אלא בקופיץ.

שו"ע שם ס"י. ישראל שיש לו ספק פטר חמור יפריש עליו טלה להפקיע איסורו ומעכב הטלה לעצמו: הגה לא רצה לפדותו ולא ליתנו לכהן מכהו בקופיץ בערפו עד שימות ויקברנו (טור):

צרוור המור פרשתינו כא, א. וערפו שם את העגלה. כי זה רמז על האכזריות שאין ראוי לנהוג כזה במין האדם אלא במין הבהמה. באופן שזהו כמו קרבן כפרה על האכזריות הנזכר. ולכן אמר כפר לעמך ישראל.

(42) כתובות לו עמוד ב. ואתה תבער הדם הנקי מקרבה" למה לוי? מיבעי ליה, לכדתנא: מנין למומתים בסייף שהוא מן הצנאר — תלמוד לומר: "ואתה תבער הדם הנקי מקרבה" — הוקשו כל שופכי דמים לעגלה ערופה, מה להלן מן הצנאר — אף שופכי דמים מן הצנאר. אי מה להלן בקופיץ וממול עורף, אף כאן בקופיץ וממול עורף? אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה, אמר קרא: "ואתה לרעה פמוד", ברור לו מיתה יפה.

סנהדרין נב עמוד ב. נפקא ליה מדתניא (דברים כא, ט) ואתה תבער הדם הנקי מקרבך הוקשו כל שופכי דמים לעגלה ערופה מה להלן בסייף ומן הצנאר אף כאן בסייף ומן הצנאר אי מה להלן בקופיץ וממול עורף אף כאן בקופיץ וממול עורף אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר קרא ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה:

יד רמ"ה מסכת סנהדרין דף נב עמוד ב. מתני' מצות הנהרגין היו מתיזין את ראשו בסייף כדרך שהמלכות עושה ובגמרא יליף לה מקראי ר' יהודה אומר ניוול הוא זה מפרש בגמרא דמשום דרכי האמורי קאמר אלא מניח את ראשו על הסדן עץ רחב ועבה לשון סדן השקמה (ב"ב ע"א א) ופעמים שמקצבין עליו בשר וקוצץ אותו בקופיץ דקופיץ נמי חרב קרו ליה והוא כעין סכין גדול רחבו כארכו ועב הוא ויש בו כובד ומחתכין בו עצמות ובשר ופעמים שמבקעין בו עצים כדתנן (ביצה ל"א א)

גבי יום טוב אין מבקעין לא בקרדום ולא במגרה אלא בקופיץ לפי שהוא דבר הניטל ביום טוב לקצב בו בשר ולפי כבדו הוא חותך את הראש בבת אחת כדתנן גבי עגלה ערופה (סוטה מ"ה ב) ופטר חמור (בכורות י"ג א) עורפו בקופיץ ומאחריו. אמרו לו אין לך מיתה מנוולת מזה אינהו סבור דר"י כי קאמר גבי חרב ניוול הוא זה משום דבעי מיתה יפה קאמר כדרב נחמן דדריש ואהבת לרעך ואמטול הכי קא מהדרי ליה אין לך מיתה מנוולת מזו יש אומרים לפי שממיתין אותו בקופיץ כבהמה אבל סייף אין עשוי אלא לאדם ואני אומר שאין זה נקרא ניוול אלא ביזוי [והכא דקרי לה ניוול] מה טעם לפי שפי הקופיץ עב ואינו חד כסייף וכשהוא חותך אינו חותך בלבד אלא משבר את הבשר הסמוך למקום חתך מכאן ומכאן ואין לך מיתה מנוולת מזו אבל סייף אינו כן לפי שפיו דק וחד יתר מדאי וחותך כדרכו והולך ולהכי אהדר להו ר' יהודה בברייתא דטעמיה דידיה לאו משום ניוול ממש הוא דבעינן מיתה יפה וליכא אלא משום ובחוקותיהם לא תלכו ודרך מלכות להתיז את ראשו בסייף והיינו דקאמר להו ניוול הוא זה כלומר דין מנוול ומאוס הוא זה ללמוד מדרכי האמורי אלא עבדינן בקופיץ דקופיץ נמי חרב קרו ליה. ורבנן דאמרי בסייף סברי כיון דכתיב סייף באורייתא דכתיב החרם אותה ואת כל בהמתה ואת כל זכורה לפי חרב וחרב משמע בין סייף בין קופיץ לאו מינייהו קא גמרינן ובדין הוא דליעביד בין בסייף בין בקופיץ דהא חרב משמע בין סייף בין קופיץ אלא משום דכתיב ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה. והא דתניא שורפינן על המלכים מטתן וכלי תשמישתן ואין בזה משום דרכי האמורי וכולה פשוטה היא:

שיטה מקובצת לכתובות שם. בקופיץ הוא כעין סכין גדול רחבו כארכו ועב הוא ויש בו כובד ומחתכין בו עצמות ובשר ופעמים שמבקעין בו עצים כדתנן גבי יום טוב אין מבקעין לא בקרדום ולא במגרה אלא בקופיץ לפי שהוא דבר הניטל ביום טוב לקצב בו בשר ולפי כבדו הוא חותך את הראש בבת אחת כדתנן גבי עגלה ופטר חמור עורפו בקופיץ ומאחריו. הרמ"ה ז"ל בסנהדרין פרק ד' מיתות: ואהבת לרעך כמוך וכל היכא דכתיב רעך משמע אפי' רשע שנתחייב מיתה אתה חייב לחזור אחר זכותו לברור לו מיתה יפה ויש לפרש ואהבת לרעך לשון רעים שבך שנתחייבו מיתה ברור להם מיתה יפה. הרמ"ה ז"ל בפרק ד' מיתות. ולשון קמא עיקר. ואל תתמה אם קרא אותו הכתוב ריע דריע אהוב נמי מקרי כדכתיב ונקלה אחיך לעיניך אחר שנקלה נקרא אחיך

ואמרינן נמי במדרש שוחר טוב בשר חסידיך לחיתו ארץ וכי חסידים היו והלא כתיב סוסים מיוזנים וגו' אלא כיון שנעשה בהם דין חסידים היו כנ"ל: ברור לו מיתה יפה יש אומרים דלכך בקופיץ לא לפי שממיתין אותו בקופיץ כבהמה אבל סייף אין עשוי אלא לאדם. והרמ"ה ז"ל פירש בחידושויו בפרק ארבע מיתות לפי שפי הקופיץ עב ואינו חד כסייף וכשהוא חותך אינו חותך בלבד אלא משבר את הבשר הסמוך למקום חתך מכאן ומכאן ואין לך מיתה מנוולת מזו אבל סייף אינו כן לפי שפיו דק וחד יתר מדאי חותך כדרכו והולך ע"כ. ושם מצד הסימנין אין דרך לחתוך אלא בסייף ומצד מול העורף בקופיץ. וכולה שקלא וטריא היינו אי היא מצד הסימנין או מצד מול עורף וברור לו מיתה יפה היינו לגבי צד הסימנין לפי שמצד הסימנין הוא ממהר למות א"נ משום דחתך מול עורף יש בו נוול יתר מדאי כנ"ל:

43 רמב"ם הלכות בכורים רפי"ב. מַצוֹת עֲשֵׂה לְפָדוֹת פֶּל אֲדָם מִיִּשְׂרָאֵל פֶּטֶר חֲמוֹר בְּשָׂה. וְאִם לֹא רָצָה לְפָדוֹתוֹ מַצוֹת עֲשֵׂה לְעֶרְפוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לד כ) "וּפֶטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְּשָׂה וְאִם לֹא תִפְדֶּה וְנִעְרַפְתּוֹ". וְשָׂמִי מַצוֹת אֵלוֹ נוֹהֲגוֹת בְּכָל מְקוֹם וּבְכָל זְמַן. וּמַצוֹת פְּדִיָּה קוֹדֶמֶת לְמַצוֹת עֲרִיפָה:

ראב"ד. וְאִם לֹא רָצָה לְפָדוֹתוֹ מַצוֹת עֲשֵׂה לְעוֹרְפוֹ. א"א בחיי ראשי אין זה מן הפלפול ולא מן הדעת המיושבת שיחשוב זה במצות עשה אע"פ שאמרו מצות פדייה קודמת למצות עריפה לא שתחשב מצוה אבל היא עבירה ומזיק נקרא ומפסיד ממונו של כהן ומפני שאמר מצות פדייה אמר מצות עריפה:

44 חי' שרה כד, לב. וַיָּבֹא הָאִישׁ הַפְּנִיָּה וַיִּפְתַּח הַגְּמָלִים וַיִּתֵּן תְּבֹן וּמִסְפּוֹא לְגַמְלִים וּמִלֵּם לְרִחֵץ רַגְלָיו וּרְגְלֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ:

45 פרשתינו כא, ד. וְהוֹרְדוּ זִקְנֵי הַעִיר הַהוּא אֶת־הָעֶגְלָה אֶל־נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא־עֶבֶד בּוֹ וְלֹא יִזְרַע וְנִעְרְפוּ־שָׁם אֶת־הָעֶגְלָה בְּנַחַל:

רש"י ד"ה אל נחל איתן. קָשָׁה, שְׁלֵא נַעֲבֹד:

46 ויקרא ה, ח. וְהָבִיָּא אִתְּם אֶל־הַכֹּהֵן וְהִקְרִיב אֶת־אֲשֶׁר לַחֲטָאת רֵאשׁוֹנָה וּמִלֶּקֶת אֶת־רֵאשׁוֹ מִמּוֹל עֶרְפוֹ וְלֹא יִבְדִּיל:

רש"י ד"ה והקריב את אשר לחטאת ראשונה. חֲטָאת קוֹדֶמֶת לְעוֹלָה (ספרא); לָמָּה הַדְּבָר דוּמָה? לְפָרְקֵלִיט

שְׁנַנְסָה לְרִצּוֹת, רִצָּה פְּרָקְלִיט, נִכְנָס דּוֹרוֹן אֶחָד (זבחים ז'): **ולא יבדיל**. אינו מולק אלא סימן אֶחָד (חולין כ"א): **ערף**. הוא גבה הראש המשפיע לצד הצנאר: **ממול ערפו**. מול הרוואה את הערף, והוא ארף כל אחורי הצנאר (שם י"ט):

סוטה מו עמוד ב. "ועורפין אותה בקופיץ מאחוריה". מאי טעמא — גמר עריפה עריפה מחטאת העוף.

(48) חוקת כא, ט. ניעש משה נחש נחשת ונישמהו על-הגס והיה אס-נשף הנחש את-איש והביט אל-נחש הנחשת נחיה:

רש"י ד"ה נחש נחשת. לא נאמר לו לעשותו של נחשת, אלא אמר משה, הקב"ה קוראו נחש ואני אעשנו של נחשת, לשון נופל על לשון (בראשית רבה ל"א):

פרש"י ויחי מט, יט ד"ה גד גדוד יגודנו. כלם לשון גדוד הם, וכך חברו מנחם; ואם תאמר, אין גדוד בלא שני דלתיו, יש לומר גדוד שם דבר צריך שני דלתיו, שכן דרך תבה בת שתי אותיות לכפל בסופה, ואין סודתה אלא שתי אותיות, וכן אמר כצפור לגוד (משלי כ"ו), מגזרת שבעתי נגדים (איוב ז'), שם נפל שדוד (שופטים ה'), מגזרת ישוד צהרים (תהלים צ"א), אף יגד, יגודנו ויגודו מגזרת אחת הם; וכשהוא מדבר בלשון יפעל אינו כפול, כמו יגוד, יגוד, ירום, ישוד, ישוב, וכשהוא מתפעל או מפעיל אחרים הוא כפול, כמו יתגודד, יתרום, יתבולל, יתעודד; ובלשון מפעיל, תום ואלמנה יעודד (תהלים קמ"ו), לשובב יעקב אליו (ישעיה מ"ט), משבב נתיבות (שם נ"ח), יגודנו האמור כאן אינו לשון שיעפלוהו אחרים, אלא כמו יגוד הימנו, כמו בני יצאני (ירמיהו י') — יצאו ממני. **גד גדוד יגודנו**, גדודים יגודו הימנו שיעברו הדרך עם אחיהם למלחמה כל חלוץ עד שנקבשה הארץ:

וירא כב, ו. וילקח אברהם את-עצי העלה וישם על-יצחק בנו וילקח בלו את-האש ואת-המאכלת וילכו שניהם יחדו:

רש"י ד"ה המאכלת. ספין, על שם שאוכלת את הבשר, כמה דתימא וסרבי תאכל בשר (דברים ל"ב), ושמכשרת בשר לאכילה. ד"א זאת נקראת מאכלת על שם שישיראל אוכלים מתן שקרה:

(49) פרש"י פסחים ע עמוד א ד"ה קופיץ - סכין גדול הוא ורובן אינו לשחיטה אלא לחיתוך בשר ולשבירת עצמות:

תוס' בכורות כד עמוד ב ד"ה השוחט. השוחט את הבכור עושה מקום בקופיץ - בגמ' אמרי' תני לקופיץ כלומר לצורך קופיץ משמע דדרך לשחוט בקופיץ מדלא קתני בסכין ותימה בפסחים פרק אלו דברים (פסחים דף ע). לא משמע כן גבי סכין שנמצא בארבעה עשר שוחט בה מיד והקופיץ שונה ומטביל משום דסכין חזי לפסח לשחוט והטבילוהו מי"ג אבל קופיץ לא חזי לפסח דיש בו משום שבירת עצם ונראה לפרש דנקט הכא קופיץ משום דבעי עשיית מקום טפי מסכין וצריכה עשיית מקום גדול ולא כמו שפירש הקונט' דעשיית מקום זה משום חלדה דאם כן סכין הוה ליה למינקט הכא דאיכא למיחש טפי לחלדה ועוד דבעיא היא בפ"ב דחולין (דף ל:) תחת צמר מסובך מהו ולא איפשיטא אלא דרך לעשות מקום לקופיץ כדי שיהא נוח יותר לחתוך ולשחוט לפי שאין קופיץ נוח לחתוך בלא עשיית מקום ומטעם זה נמי נקט בכור ולא [סתם] קדשים לפי שהקדשים נשחטין בעזרה יש שם סכינין מזומנים ואין צריכים עשיית מקום ועוד י"ל דנקט בכור לפי שנוהג בזמן הזה וגם דרך להיות צמרו גדול מתוך שמהא אותו עד שיפול בו מום כי היא דתנן בפ' כל פסולי המוקדשין (לקמן בכורות לה.) מעשה בזכר של רחלים זקן ושערו מדולדל וצריך עשיית מקום טפי מטלאים ועוד משום דלאו דולא תגזו בבכור כתיב:

(50) פרש"י סוטה מה עמוד ב ד"ה בקופיץ - כמין סכין גדול:

פרש"י ביצה כח עמוד א ד"ה מתני' ר' יהודה אומר שוקל אדם בשר - טבח המוכר בשר במשקל אע"פ שאסור לשקול בליטרא דהיינו מעשה חול מותר הוא לשקול כנגד הכלי וכנגד הקופיץ סכין גדול שקוצבין בו בשר דאיכא שנוי ולא הוי מעשה דחול:

פרש"י בכורות י עמוד ב. בקופיץ - סכין גדול שכן דרך עריפה:

מאירי סוטה שם. וב"ד שבאותה העיר עורפין אותה שם בקפיץ והוא סכין גדול שהקצבים חותכין בו הבשר והותכים בו בכח מאחוריה ר"ל ממול ערפה עד שיהיו סימניה נחתכים או רובן וכן התבאר בתלמוד המערב ר"ל שצריך לערוף בה רוב שנים:

פירוש המשניות להרמב"ם למשנה סוטה שם. וקופיץ הוא סכין הגדול והרחב שמחתכין בו הבשר נקרא בערבי סאטורי"ר.

פרש"י ביצה לא עמוד א ד"ה אלא בקופיץ - סתם קופיץ הוא סכין של קצבים דומה לקרדומות שלנו שאינן כלי אומן ויש שעושים בו שני ראשין והשני דומה קצת לקרדום האוכפות כדשמענין מיניה בגמרא ומיהו סתמיה לאו למלאכת אומן הוא:

יד רמ"ה מסכת סנהדרין דף נב עמוד ב. מתני' מצות הנהגין היו מתיזין את ראשו בסייף כדרך שהמלכות עושה ובגמרא יליף לה מקראי ר' יהודה אומר ניוול הוא זה מפרש בגמרא דמשום דרכי האמורי קאמר אלא מניח את ראשו על הסדן עץ רחב ועבה לשון סדן השקמה (ב"ב ע"א א) ופעמים שמקצבין עליו בשר וקוצץ אותו בקופיץ דקופיץ נמי חרב קרו ליה והוא כעין סכין גדול רחבו כארכו ועב הוא ויש בו כובד ומחתכין בו עצמות ובשר ופעמים שמבקעין בו עצים כדתנן (ביצה ל"א א) גבי יום טוב אין מבקעין לא בקרדום ולא במגרה אלא בקופיץ לפי שהוא דבר הניטל ביום טוב לקצב בו בשר ולפי כבדו הוא חותך את הראש בבת אחת כדתנן גבי עגלה ערופה (סוטה מ"ה ב) ופטר חמור (בכורות י"ג א) עורפו בקופיץ ומאחריו. אמרו לו אין לך מיתה מנוולת מזה אינהו סבור דר"י כי קאמר גבי חרב ניוול הוא זה משום דבעי מיתה יפה קאמר כדרב נחמן דדריש ואהבת לרעך ואמטול הכי קא מהדרי ליה אין לך מיתה מנוולת מזו יש אומרים לפי שממיתין אותו בקופיץ כבהמה אבל סייף אין עשוי אלא לאדם ואני אומר שאין זה נקרא ניוול אלא ביזוי [והכא דקרי לה ניוול] מה טעם לפי שפי הקופיץ עב ואינו חד כסייף וכשהוא חותך אינו חותך בלבד אלא משבר את הבשר הסמוך למקום חתך מכאן ומכאן ואין לך מיתה מנוולת מזו אבל סייף אינו כן לפי שפיו דק וחד יתר מדאי וחותר כדרכו והולך ולהכי אהדר להו ר' יהודה בברייתא דטעמיה דידיה לאו משום ניוול ממש הוא דבעינן מיתה יפה וליכא אלא משום ובחוקותיהם לא תלכו ודרך מלכות להתיז את ראשו בסייף והיינו דקאמר להו ניוול הוא זה כלומר דין מנוול ומאוס הוא זה ללמוד מדרכי האמורי אלא עבדינן בקופיץ דקופיץ נמי חרב קרו ליה. ורבנן דאמרי בסייף סברי כיון דכתיב סייף באורייתא דכתיב החרם אותה ואת כל בהמתה ואת כל זכורה לפי חרב וחרב משמע בין סייף בין קופיץ לאו מינייהו קא גמרינן ובדין הוא דליעביד בין בסייף בין בקופיץ דהא חרב משמע בין סייף

בין קופיץ אלא משום דכתיב ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה. והא דתניא שורפין על המלכים מתנן וכלי תשמישתן ואין בזה משום דרכי האמורי וכולה פשוטה היא:

מאירי פסחים שם. הקופיץ והוא סכין גדולה שאין סתמה עשויה לשחיטה אלא לחתוך בשר ולשבור עצמות אע"פ שאפשר לשחוט בה אינה שוה לסכינין בכל דינין אלו אלא במקצתם והוא שאם מצאה בארבעה עשר בחול אף היא בחזקת טהרה שהרי מ"מ הוצרכה לו לחתך בשר החגיגה ולשבר עצמותי' וודאי מאתמול הוטבלה אפי' מצאה בארבעה עשר שחל להיות בשבת הרי היא בחזקת טהורה ושוחט בה פסחו מיד אם רצה לשחוט בקופיץ שאע"פ שאין חגיגה דוחה שבת ולא הוצרכה לו ליום שבת מ"מ צריכה היא לו לחגיגת חמשה עשר ולשלמי שמחה שבו ולא יכול להטבילה בערב הפסח שהרי שבת הוא ואין מטבילין כלים טמאים בשבת ויו"ט והוצרך להטבילה בשלשה עשר ושמא תאמר שבת מיהא האיך נפלה בר"ה שמא תחובה היתה בצמר הפסח ונפלה וכן אם מצאה בחמשה עשר ודאי כבר הוטבלה בארבעה עשר או בשלשה עשר אם חל ארבעה עשר בשבת שהרי צריכה היתה לו בחמשה עשר הא אי אתה מוצא להצריכה טבילה במקום שאין הסכין צריך טבילה אלא שמצאה בארבעה עשר בחול ובזמן שאין בו חגיגה כגון שבא בטומאה ואין חגיגה דוחה טומאה ונמצא שאין צריכה לו אלא לחמשה עשר שהרי הפסח אין בו חתוך בשר ושבירת עצם ודיו שיטבילה בארבעה עשר ואי אתה יכול לומר כן בזמן שהפסחים מרובים ואין צריכין הרבה לימנות על פסח אחד שלא היתה שם חגיגה שהרי מ"מ מהיכן בעל הסכין יודע בשלשה עשר שתהא חבורתו מועטת ולא יצטרך לחגיגה שאפילו ידע שהטלאים מרובים באותה שנה מ"מ אינו יודע רבוי האכלוסין וכל שעה ושעה יכולים לבא וליתן כדי חשבון לבעלים לימנות על פסח שלו עד שעת שחיטה ויש לדון בודאי שחושש הוא לכך ומטביל קפיצו שמא יצטרך לו לחגיגתו ויש לדון ולהעמידה בחזקת טהרה אלא כשבא בטומאה על הדרך שפירשנו:

ביצה לא עמוד א. אין מבקעין עצים לא מן הקורות ולא מן הקורה שגשפורה ביום טוב. ואין מבקעין לא בקרדום ולא במגרה ולא במגל, אלא בקופיץ. גמ' והאמר רישא אין מבקעין פלל? אמר רב יהודה אמר שמואל: ספורי מחסרא והכי קתני: אין מבקעין מן הסנאר של קורות, ולא מן הקורה שגשפורה ביום טוב. אבל מבקעין מן

הקורה שְׁנִשְׁבְּרָה מֵעָרַב יוֹם טוֹב. וּכְשֶׁהֵן מִבְּקָעִין — אֵין מִבְּקָעִין לֹא בְּקֶרְדּוֹם וְלֹא בְּמַגְל וְלֹא בְּמַגְרָה, אֲלֵא בְּקוֹפִיץ. תִּנְיָא נְמִי הֵכִי: אֵין מִבְּקָעִין עֲצִים לֹא מִן הַסְּנֹאֵר שֶׁל קוֹרוֹת וְלֹא מִן הַקּוֹרָה שְׁנִשְׁבְּרָה בְּיוֹם טוֹב, לְפִי שְׁאִינֵי מִן הַמוֹכֵן. וְלֹא בְּקֶרְדּוֹם. אָמַר רַב חִינְנָא בְּרַשְׁלֵמִיָּא מִשְׁמִיהָ דְרַב: לֹא שָׁנוּ אֲלֵא בְּנִקְבוֹת שְׁלוֹ, אֲכָל בְּזִכְרוֹת שְׁלוֹ — מוֹתֵר. פְּשִׁיטָא, בְּקוֹפִיץ תִּנְנֵן! מַהוּ דְתִמְיָא: הֵגִי מִלִּי קוֹפִיץ לְחוּדְיָה, אֲכָל קֶרְדּוֹם וְקוֹפִיץ, אִימָא: מַגּוֹ דְהָאֵי גִיסָא אָסוּר — הָאֵי גִיסָא נְמִי אָסוּר, קָא מְשַׁמַּע לֵן. וְאִיפָא דְמִתְנֵי לֵה אֲסִיפָא: אֲלֵא בְּקוֹפִיץ. אָמַר רַב חִינְנָא בְּרַשְׁלֵמִיָּא מִשְׁמִיהָ דְרַב: לֹא שָׁנוּ אֲלֵא בְּזִכְרוֹת שְׁלוֹ, אֲכָל בְּנִקְבוֹת שְׁלוֹ — אָסוּר. פְּשִׁיטָא, וְלֹא בְּקֶרְדּוֹם תִּנְנֵן! מַהוּ דְתִמְיָא: הֵגִי מִלִּי קֶרְדּוֹם, אֲכָל קוֹפִיץ וְקֶרְדּוֹם, אִימָא: מַגּוֹ דְהָאֵי גִיסָא שְׂרִי — הָאֵי גִיסָא נְמִי שְׂרִי, קָא מְשַׁמַּע לֵן.

פירוש המשניות להרמב"ם ביצה שם. וקופיץ הוא כלי ברזל שחוטכין בו הבשר ואין ראוי לבקע העצים אלא בצד הקצר שהוא כמו החץ ונקרא זכרות והצד הרחב נקבות לפי שאין דרך בני אדם לבקע בו ויהיה שינוי.

51) רמב"ם הלכות רוצח פרק ט הלכה ב. אָסַר שְׁמוּדְדִין וְנוֹדְעָה הָעִיר הַקְּרוּכָה קוֹבְרִין אֶת הַנְּהַרְגַּר בְּמִקְוֵמוֹ וְחוֹזְרִין זַנְגֵי יְרוּשָׁלַיִם לְמִקְוֵמָן. וּבֵית דִּין שֶׁל אוֹתָהּ הָעִיר מְבִיאִין עֲגֻלַת בְּקָר מְשָׁל אֲנָשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר וּמוֹרִידִין אוֹתָהּ אֶל נַחַל שְׁשׁוּטָף בְּחֻזְקָה וְזָהוּ (דברים כא ד) "אֵיתָן" הָאָמוֹר בְּתוֹרָה:

53) שם פרק י הלכה ט. הַנַּחַל שְׁנִנְעָרְפָה בּוֹ הַעֲגֻלָּה אָסוּר בְּזָרִיעָה וְעֵבוּדָה לְעוֹלָם. שְׁנַאָמַר (דברים כא ד) "אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹד בּוֹ וְלֹא יִזְרַע". וְכָל הָעוֹבֵד שֶׁם עֵבוּדָה בְּגוֹפָה שֶׁל קֶרְקַע פְּגוֹן שֶׁחָרַשׁ אוֹ חָפַר אוֹ זָרַע אוֹ נָטַע וְכִיּוֹצֵא בְּאֵלוֹ הָרִי זֶה לוֹקָה. וּמִתֵּר לְסָרֵק שֶׁם פִּשְׁתָּן וְלִנְקַר שֶׁם אֲבָנִים שְׁזָה פְּמִי שְׁאָרְגַּ שֶׁם בְּגָד אוֹ תְּפִירָה שְׁאִינָה מְלֹאכָה בְּגוֹף הַקֶּרְקַע. לְכַד נֶאֱמַר לֹא יַעֲבֹד וְלֹא יִזְרַע מֵה זָרִיעָה בְּגוֹפָה שֶׁל קֶרְקַע אִם כָּל הָעֵבוּדָה שְׁנַאָסְרָה שֶׁם אִינָה אֲלֵא בְּגוֹפָה שֶׁל קֶרְקַע:

חזקוני עה"פ. אל נחל איתן אל נהר איתן כמו הובשת נהרות איתן וראיה לדבר ורחצו ידיהם. אשר לא יעבד שלא היו בו גבים להשקות קרקע הסמוך לו. ולא יזרע אין זורעין קרקע הסמוכה לו. ולא יזרע דוגמא אל ארץ גזרה כי לשניהם פרוש אחד. וערפו כשם שהנהרג נערף.

תויו"ט למשנה סוטה שם. ואיתן כמשמעו קשה. פ"ה הרמב"ם חזק ההמשכה. וכ"כ בחבורו פ"ט מהלכות רוצח ומורדין אותה אל נחל ששוטף בחזקה וזהו איתן האמור בתורה. ע"כ. אבל רש"י מפרש בפירוש החומש נחל איתן קשה שלא נעבד. ע"כ. לדבריו נחל האמור כאן אינו של מים. אלא עמק. וכן מביא רש"י מה שדרשו בפרקין א"ר יוחנן בן שאול מפני מה אמרה תורה הביאו עגלה בנחל. אמר הקב"ה יבא דבר שלא עשה פירות ויערף במקום שאין עושה פירות וכו'. ופירש"י נחל איתן קשה. ע"כ. אבל נראה בעיני דהיינו פלוגתייהו דרבי יאשיהו ור' יונתן בברייתא בגמ'. אשר לא יעבד ולא יזרע לשעבר דברי ר' יאשיהו [דדריש אשר דמוכח דלאו לשון צוואה היא. אלא לישנא דלשעבר] ר' יונתן אמר להבא. דרש"י נסיב לה בפ"ה החומש אליבא דר' יאשיהו משום דמשמעות דאשר הכי משמע טפי דלא בא לאוסרו להבא. אבל הרמב"ם בפירוש המשנה דבהדיא תנן ומקומה אסור מלזרוע ומלעבוד. ש"מ דמתני' דלא כר' יאשיהו אלא כר' יונתן. [ועיין מ"ש עוד לקמן בזה] הלכך ניחא להרמב"ם טפי לומר דנחל היינו נהר. שכן פירושו ברוב המקומות. ועוד דכן דוירחצו את ידיהם משמע מהנחל. והשתא האי דדריש רבי יוחנן בן שאול לא אתיא אלא אליבא דר' יאשיהו. דאי לרבי יונתן אדרבה כל נחל מגדל ועושה פירות אם בעצמו בדגים. ואם בשפתו לכשיזרע או יעבד. ועוד י"ל דלהרמב"ם לרבי יאשיהו נמי נחל היינו נהר. אלא דקרא אתני שיהא המקום שעורפים בו הוא במקום שלא נעבד בו. ואתיא רבי יוחנן בן שאול ככ"ע ומתני' מיהא דלא כר' יאשיהו דהא אליביה לא אסרה תורה לזרוע כו' לפיכך ניחא להרמב"ם לפרש קשה על חזק הנהר:

מיני תרגומא. ראה בסוף.

מלאכת הקודש כאן. ראה בסוף.

שה"ג. לקוטי שיחות חלק יח עמוד 372 בש"ג. כן הוא באוצר הספרים (בן יעקב) -תרגומא ביו"ד. אבל בבית עקד ספרים (פרידבערג) ובפליטת סופרים (השלמה לשם הגדולים) תרגומא בוא,ו. והערני חכם אחד אשר בהקדמת המחבר לספרו יש סדר למשנה (שנדפס בסוף משניות יכין ובוועז) מיני תקגימא על אונקלוס (וכן פירושו לברכות פרק ו משנה ב בסופו - מיני תרגימא) ובשארית ציון (השלמה לשם הגדולים) מעתיק נוסח מצבת המחבר " אזכיר יב חבוריםלקדם מיני תרגימא " משא"כ בהקדמת חתן חתן המחבר (כי לא

נמצא בדפוס ספר זה הקדמת המחבר () וכן בהסכמות (כו.) מיני תרגומא בוא"ו וכן הוא בשאר הספר וכו. וכן בהקדמת חתן המחבר לספר שאילת שלום מיני תקגומא. - ובכלל צ"ע עד כמה דייק הבחור הזעזער בכי"ד הנ"ל. ובהצענסערס עצמם אין ראי' מאחד לחבירו.

53) מורה נבוכים חלק ג פרק מ. ואמנם, 'עגלה ערופה' תועלתה מבוארת – כי המביא אותה היא העיר הקרובה אל החלל' ועל הרוב ההורג הוא ממנה, וזקני העיר ההיא מעידים עליהם האלוה שהם לא התרשלו בתיקון הדרכים ובשמירתם ולתייר כל שואל דרך (כמו שבא הפרוש בדברי רז"ל) – ולא נהרג זה מפני ששכחנו התיקונים הכוללים ואנחנו לא נדע מי הרגו. ואי אפשר על הרוב עם החקירה ויציאת הזקנים והעומדים ולקייח העגלה שלא ירבו דברי בני אדם, שואולי בפרסום הענין יודע ההורג ויאמר מי שידעו או שמע ענינו או הורוהו על זה אמתלאות פלוני הוא ההורג כי אחר שיאמר אדם ואפילו 'אשה' או 'שפחה' פלוני הרגו – לא 'תערף העגלה'. וכבר נודע שמי שידע ההורג וישתוק ממנו והם העידו האלוה על עצמם שלא ידעוהו יהיה בזה עזות גדולה ואשם גדול; אם כן, אפילו אשה אם תדעוהו – תאמר. ואחר שיודע – הגיעה התועלת שאם לא יתרגוהו 'בין דין' המלך יתרגוהו שיש לו להרוג באמתלאות ובדדמי; ואם לא יתרגוהו המלך 'גואל הדם' יתרגוהו ויערים עד שיתנכל אליו להרגו. הנה כבר התבאר שתועלת 'עגלה ערופה' היא – לפרסם ההורג. וחיזוק זה הענין בהיותו המקום אשר 'תערף בו העגלה' לא יעבד בו ולא יזרע לעולם' שבעל הארץ ההיא יעשה כל תחבולה ויחקור עד שיודע ההורג כדי שלא 'תערף העגלה' ולא תאסר ארצו עליו 'לעולם'.

רמב"ן כאן. אל נחל איתן, קשה, שלא נעבד, לשון רש"י (רש"י על דברים כ"א:ד'). ורבותינו אמרו (סוטה מו), 'שהוא נאסר לחרש ולזרע בו לעולם. אם כן הן אזהרות, 'שהזרע או העובד בו עובר בלאו הנה, והטעם אשר יוציאו אותו אל נחל איתן, כי לא יעבד בו ולא יזרע לעולם. וטעם ונגשו הפהנים בני לוי, לאמר פפר לעמך ישראל אשר פדית (דברים כ"א:ח), וישעור הפתובים ונגשו הפהנים בני לוי וכל זקני העיר ההיא הקרובים אל החלל יתחצו את ידיהם וענו ואמרו. והתחיצה במקצת מן הנזפרים והעניה במקצתם, פנרף ואכלת לפני ה' אלהיה מעשר דגנה תירשף ויצהרף וגו' (דברים י"ד:כ"ג). וענין הערפה אמר ר"א (אבן עזרא על דברים כ"א:ז) 'שהשם צנה לעשות כן על העיר הקרובה, פי לולי שעשו עברה

פדומה לה לא נדעמן שיהרג אדם קרוב מהם, ומחשבות ה' עמקו לאין קץ אצלנו. אכל הרב אמר במורה הנבוכים (ג מ) פי הטעם לגלות על הרוצח ולבער דמו, בעבור שברוב הפעמים יהיה הרוצח מן העיר אשר סביבות החלל, וכשיצאו הזקנים ויתעסקו במדידה ההיא, וזקני העיר ההיא יעידו לפני הבורא שלא התרשלו בתקון הדרכים ושמירתם, ושאננם יודעים מי הרג את זה, וכשיחקר הענין יאספו הזקנים ויביאו העגלה, ירבו בני אדם לדבר בו, ואולי יגלה הדבר. וכבר אמרו (ירושלמי סוטה פ"ט ה"א) 'שאפלו תבוא שפחה ותאמר, פלוני הוא הרוצח, לא תערף. ואם ינדע הרוצח ויתרשו ממנו ויעידו הבורא על נפשותם פי לא ידעוהו, יהיה בזה זדון גדול, וכל השומע שמץ דבר בענין יבוא ויגיד ויתפרסם הדבר, ויהרג או על ידי ב"ד או המלך או גואל הדם. ויתחזק הענין בהיות המקום אשר תערף בו העגלה לא יעבד בו ולא יזרע לעולם, יכירו בו רואיו וידברו בו. והנה לפי הטעם הזה יש בתחבולה הזו תועלת, אכל המעשה איננו נרצה בעצמו. והיה ראוי עוד שיעשה בשדה טוב ראוי לזריעה, שייכירו בו רואיו, כי בנחל איתן לא ינדע מדוע לא יעבד בו. ולפי דעתי יש בו טעם פענין הקרבנות הנעשים בחוץ, שעיר המשפלת ופרה אדמה, ולפיכך מנו חכמים עגלה ערופה מכלל החקים:

חינוך מצוה תקל. משרשי המצוה. פני שיתעורר לב כל העם בראותם את המעשה הגדול הזה, אסיפת זקני העיר וגדוליה, ויקחו פרה שהיא בהמה גדולה ויכלו באסיפה ובהמון, שהפל חפצים לראות ענינים אלה, אל מחוץ לעיר, ויקול עריפתה יתחדו כל השומעים ויתעורר רעיונם על הדבר, וכל היודע בדבר, מיד יהמה לכבו ותעיר מחשבתו להגיד מה שהוא יודע לפני הזקנים, ומתוך כך יבערו הרעים והרוצחים מקרבם. ומלבד הדיעה יש תועלת רב במעשה הגדול הזה, להראות ולפרסם בהמון פרסום גדול, כי חפץ הזקנים ואנשי הדעת יהיה למצא הרוצח לנקם ממנו נקמת הנרצח, וכן מצאתי להרמב"ם זכרוננו לברכה (מורה נבוכים חלק שלישי פרק מ').

אברבנאל כאן. והרב המורה בחלק ג' פרק מ"ו נתן טעם במצוה הזאת ואמר כי היה הענין הזה כדי שיתגלה מי הוא הרוצח לבער את דמו, כי ברוב הפעמים יהיה הרוצח מן הערים אשר סביבות החלל, וכשיצאו הזקני ויתעסקו במדידה ההיא וזקני העיר יעידו לפני הבורא שהם לא התרשלו בתקון הדרכים ושמירת' ושאננם יודעים מי הכהו ויתאספו הזקנים ויחקר הענין ויביאו עגלה ירבו בני אדם לדבר בדבר זה. ואולי יתגלה ויודע מי הוא

בסמוך שאם נמצא ההורג עד שלא נערפה העגלה תצא ותרעה בעדר. והרשב"א כתב שנשאל על זה והשיב היטבת לראות כי גם בעיני יפלא שהוא זיכה שטרא לבי תרי דפליגי בכריתות וטרחתיה להעמיד דבריו ולא יכולתי אבל מה אעשה והראב"ד לא חלק עליו בזה כלום עכ"ל. וליישב דעת רבינו אפשר לומר שהוא סובר דהא דמקשה משנערפה העגלה תצא ותרעה בעדר לאו קושיא היא דאיכא למימר שאני עגלה דאדעתא שימצא ההורג לא אקדשוה ואיגלאי מילתא דהקדש טעות הוה ואע"פ שהתוס' תירצו זה ואמרו דסברא היא דגמרי ומקדשי דלא מסקי אדעתייהו שימצא ההורג רבינו לא ניחא ליה בהוהא תירוצא וסובר דגמ' לפום מאי דס"ד דגמר ומקדיש בכל גוונא אסיק מאי דאסיק דמתני' פליגא וסברה דאינה נאסרת מחיים ולא אמרינן דאדעתא שימצא ההורג לא אקדשוה דלא מסקי אדעתייהו שימצא ההורג אבל לפום קושטא איכא למימר דמתני' נמי סברה דירידתה לנחל אוסרתה ואף על פי כן אם נמצא ההורג אפילו אחר שהורידה לנחל תצא ותרעה בעדר משום דאדעתא שימצא ההורג לא אקדשוה שהרי דבר מצוי הוא שימצא ההורג וכל שכן לפי מה שפירשו קצת מפרשים שמתועלת המדידה והעניינים הנעשים במצוה שע"י כך הוא קרוב שיתגלה מי הוא ההורג דהא ודאי מעיקרא מסקי אדעתייהו שימצא ההורג ולא גמרי ומקדשי הילכך נקטינן דירידתה לנחל אוסרתה ונקטינן במתני' דנמצא ההורג עד שלא תערף העגלה תצא ותרעה בעדר משום דאדעתא שימצא ההורג לא אקדשוה:

55) ספר הזכרון להרישב"א. ראה בסוף.

חינוך מצוה תקלא. מִשְׁרָשִׁי הַמִּצְוָה. מִה שֶׁכִּתְבִּיתִי בְּסֵדֶר זֶה בְּמִצְוֹת עֲרִיפַת הָעֵגְלָה, (מצוה תקל), שֶׁעֲנִין הָעֲרִיפָה, לְפָרֶסֶם עֲנִין הָרְצִיחָה כְּדִי לְעוֹרֵר הַקָּמוֹן עַל הַדָּבָר, וְיִכְנִסוּ יְרָאָה בְּלִבָּם עַל הַדָּבָר הָרַע הַזֶּה, וְגַם מְנִיעַת הָעֵבֹדָה וְהַזְרִיעָה שֶׁם לְעוֹלָם מִן הַטֵּעַם הַזֶּה בְּעֵצְמוֹ הִיא לְפִי הַדּוּמָה עַל צַד הַפְּשָׁט, כְּדִי לְהַזְכִּיר לְעוֹלָם בְּלִב פֶּלַע עוֹבְרֵי דָרָךְ כִּי עַל דָּבָר שֶׁנִּרְצָח אִישׁ אֶחָד בְּדָרָךְ נִעְרְפָה הָעֵגְלָה בְּמָקוֹם הַהוּא וְנִשְׁאַר חֶרֶב לְעוֹלָם, וְנִינְעוּ לְבָבְכֶם עִם זֶה לְהַרְחִיק עֲנִין הָרְצִיחָה מֵאֵד. וְאִם תִּקְשֶׁה בְּטֵעַם זֶה, כִּי הַנִּחַל לֹא מְקוֹם זָרַע, נָשִׁיב שֶׁרְאוּי הוּא לְקַד אַחַר שֶׁתִּמְנְעֵנוּ הַתּוֹרָה מִלְזַרְע בּוֹ.

59) פרשתינו כא, ז. עָנָו וְאָמְרוּ יָדִינוּ לָא (שפכה) [שֶׁפְכָה] אֶת־הַגָּם הַזֶּה וְעִיגִינוּ לָא רָאוּ.

שם ח. כִּפְרָ לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־פָּלִיתִי הַזֶּה וְאֶל־תַּתְּנֶנּוּ נָלִי בְּקִרְבַּ עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְנִפְסַר לָהֶם הַגָּם:

הרוצה ולכן אמרו שאפילו תבא אשה או עבד ותאמר פלוני הוא הרוצה לא תערף העגלה, ואם זקני העיר לא ידעו אותו ושאר העם גם כן ויעידו על נפשותם לבורא ית' שלא ידעוהו יהיה בזה זכרון גדול, וכל השומע שמץ דבר יבא ויגיד ויתפרס' היודע הרוצה, ויהרג ע"י המלך או גואל הדם או ע"י ב"ד, ויתזק הענין בהיות המקו' שתערף בו העגלה לא יעבד בו ולא יזרע ויהיה לעולם אסור בהנאה, לפי שבעל הארץ יעשה כל תחבולה לחקור עד שידע הדבר כדי שלא תערף העגלה בשדהו ולא יאסר לעולם, וכמו שזכר הרב בפרק מ' חלק ג', וכתב עליו הרמב"ן והנה לפי הטעם הזה יש בתחבול' הזאת תועלת אבל המעש' אינו נרצה בעצמו, והיה ראוי שיעשה בשדה טוב ראוי לזריעה שיכירו בו כל רואיו כי בנחל איתן לא יודע מדוע לא יעבד בו ולא יזרע, ולפי דעתי יש בו טעם בענין הקרבנות הנעשים בחוץ כמו שעיר המשתלח או פרה אדומה, ולפיכך מנו חכמי' עגלה הערופה מכלל החוקים ע"כ: והנה לפי דעתי טעם הרמב"ן הוא האמת ומחכים מכל צד, אבל לפי שהרב המורה לא נתן טעם לפרטי המצוה, אשתדל בהם אני בנתינת' כדי לאמת דעתו ולהסיר מעליו תלונות הרמב"ן וספקותיו, וגם ספקות אחרים אשר לא העיר עליהם הרמב"ן כנגד הרב, ואפשר שיסופקו נגדו והם למה צוה בעגלת בקר, ולמה צוה שתהיה אשר לא עובד בה ולא משכ' בעול, ולמה צוה שייבאוה אל נחל איתן ולמה אסר הנאתו של נחל איתן שלא יעבד בו ולא יזרע ולמה צוה שתערף העגלה מאחור, ואם היה כטעם הרב המורה היה די בוידוי דבר' בלבד לפני הסנהדרין או שייבאו קרבן משור או כשב או עז ויתודו עליו, ומה צורך יהיה כפי דעתו בה' התנאים האלה, אם היה הנרצה בו לפרסם הענין ולגלותו,

כסף משנה שם הלכה ו. ומשתרד לנחל תיאסר וכו'. בפרק בתרא דכריתות (דף כ"ד:) אתמר עגלה ערופה אימתי נאסרת רב המנונא אמר מחיים רבא אמר לאחר עריפה וכו' ולרב המנונא מאימתי אמר ר' ינאי גבול שמעתי בה ושכחתי ונסבין חבריא למימר ירידתה לנחל איתן אוסרתה וכו' אמר רבא מנא אמינא לה דתנן עגלה ערופה וכו' (אם נמצא ההורג) עד שלא נערפה תצא ותרעה בעדר ואי אמרת מחיים אמאי תצא ותרעה בעדר הא אתסרא לה מחיים תני עד שלא נראית לעריפה אימא סיפא משנערפה תקבר במקומה תני משנראית לעריפה א"כ אימא סיפא שעל הספק באה מתחלה כיפרה ספיקה והלכה לה ואם מחיים עדיין לא כיפרה ספיקה תנאי היא ופסק רבינו כרב המנונא משום דרבי ינאי וחברייא הכי ס"ל אבל קשה דלפ"ז הוה ליה לפסוק שאם נמצא ההורג אחר ירידתה לנחל אסורה בהנאה והוא פסק לקמן

רש"י ד"ה ונכפר להם הדם. הפתוב מבשרם, שמשעשו כן יכפר להם העון (שם):

ראב"ע פסוק ז. ועינינו לא ראו. ויתכן שהשם צוה לעשות כן העיר הקרובה כי לולי שעשו עבירה כדומה לה לא נזדמן להם שיהרג אדם קרוב מהם ומחשבות השם עמקו וגבהו לאין קץ אצלנו:

ערכין טז עמוד א והא"ר סימון אמר רבי יהושע בן לוי שני דברים לא מצינו להם בקרבנות כפרה בדבר אחר מצינו להם כפרה שפיכות דמים ולשון הרע שפיכות דמים בעגלה ערופה ולשון הרע בקטרת דתניא ר' חנינא למדנו לקטרת שמכפרת דכתיב (במדבר יז, יב) ויתן את הקטרת ויכפר על העם ותנא דבי רבי ישמעאל על מה קטרת מכפרת על לשון הרע אמר הקב"ה יבא דבר שבחשאי ויכפר על מעשה חשאי קשיא שפיכות דמים אשפיכות דמים קשיא לשון הרע אלשון הרע שפיכות דמים אשפיכות דמים לא קשיא הא דידיע מאן קטליה הא דלא ידיע מאן קטליה דידיע מאן קטליה בר קטלא הוא במזיד ולא אתרו ביה לשון הרע אלשון הרע ל"ק הא בצניעא הא בפרהסיא.

רש"י ד"ה קשיא שפיכות דמים וכו' - דקאמרינן לעיל בגדי כהונה מכפרין על אחרים וקא חזינן דעגלה ערופה מכפרת על אחרים דעל ההורג אינה מכפרת דקיימא לן בסוטה (דף מז:): שאם נתערפה העגלה ואח"כ נמצא ההורג מנין שהוא נהרג תלמוד לומר ולא רץ לא יכופר וגו':

מאמרי אדה"ז פרשיות חלק ב עמוד תתכח. ענין עגלה ערופה. והורידו אותו אל נחל איתן אשר לא יעבד ולא יזרע כו' וצ"ל למה נשתנית מכל הקרבנות שקריבים ע"ג המזבח והיא שיצאת' מן הכלל אך הענין דכל הקרבנות באות לכפר חטא האדם אם עשה בשגגה ולא הודע לו ומתחייב קרבן לכפר כו' וענין הכפרה הוא ע"י שמוציאי' הדם מן הבהמה שהוא עיקר החיות שלה ומעלים אותו במקום גבוה ומאד נעלה נמשך כפרה עליה ולכך הי' קריבים ע"ג המזבח דוקא וד"ל. משא"כ בעגלה ערופה שאינה באה לכפר על החטא כי אינו מתכפר בזה כלל לפי שהוא מזיד כידוע, והמזיד גדול עונו מנשוא ואינו מתכפר ע"י קרבן שהרי אם יתודע אח"כ מי הוא הרוצח יהרגו אותו וכן אם הי' ידוע מתחלה לא הי' מביאים עגלה ערופה רק שהיא באה להסיר הקטרוג' מכל ישראל שהרי כל ישראל עריבי' זב"ז וע"י העגלה הוסרו הערבות כו' והענין כי הנה גם מכל הקרבנות הגם

שהי' באים לכפרת חטא מ"מ הי' צריכי' ליתן מעט יניקה ממנו לחיצוני' בכדי להשתיקם ולסתום פיהם נגד החטא שחטא החוטא כו' וכמ"ש בס' האמת שמהעשן שהי' יוצא מהקרבנות הי' יונקי' החיצוני' וכמו"כ הי' כל ענין הקרבן של העגלה ערופה שהיא מה שנותני' חלק לחיצוני' שינקו משם בכדי שבזה יפטרו כל ישראל ויעובר כל הקטרוגים מעליהם כו' ודוגמא לזה הענין הי' שעיר המשתלח ביוה"כ שהי' שולחים לעזאזל להשתיקו ולפוטרו נגד מה שהי' מגיע לו מן החטאים והעוונות שחטאו ושעוו כו' והנה גם הוא לא הי' בה אלא על העוונות שבמזיד כידוע ולא הי' בא לכפר החטא ממש רק להסיר הקטרוגים מכל ישראל שהם עריבים זב"ז כנ"ל וע"כ שניהם לא הי' קריבים ע"ג המזבח כי אינם שייכים שם כלל מאחר שאינם באים לכפרה אדרבה היו צריכים לשולחם אל מקום הטומאה מדור החיצונים, השעיר נשלח אל ארץ גזירה המדברה שממון מקום מדור החיצוני', וכן העגלה אל נהר איתן אשר לא יעבד ולא יזרע שהוא ג"כ מקום הקליפות שלכך לא יזרע משם דאל אחר אסתרס ולא עביד פירי' שאינן יכולי' להשפיע וכמו היתוש. מכניס ואינו מוציא וכן לעלוקה שתי בנות הב' וכמ"ש במ"א וערפו שם את העגלה שהשליכוהו להם שינקו ממנה וע"כ היתה בעריפה כי מן האחוריים הוא שמקבלים יניקה ממול ערפו דוקא שלכן נקראין אלהי' אחרי' כנודע אך הנה השעיר המשתלח הי' נשלח המדברה בח"ל ששם הוא בודאי מדור הקליפות והעגלה הי' נשלח אל נהר איתן שהי' מוצאין מקום בארץ הקודש עצמה שיש בו חיצוני' כו' וגם שם הי' שעיר וכאן עגלה כי מן בחי' שעיר יש לו יניקה גם בתמידות שלכן שערתיו מרובות ומן השערות הוא מקבל יניקה אך על עבירות אחרות חוץ מן הרציחה הי' מסתפק גם ביניקה זאת לפי שאינן חמורות כ"כ ועל הרציחה הוצרך להביא עגלה פני שור מהשמאל שהוא יותר נעלה כו' ובזה דוקא הי' מסתפק א"ע וד"ל.

דרך מצותיך מצות עגלה ערופה. לערוף את העגלה בנחל (תק"ל): שלא לעבוד ולזרוע באותה קרקע (תקל"א): שנאמר והורידו זקני העיר ההוא את העגלה אל נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע וערפו שם את העגלה בנחל (דברים כ"א ד'). ופי' כשנמצא הרוג נופל לארץ לא נודע מי הכהו, ב"ד של העיר הקרובה אל החלל מביאים עגלת בקר משל אנשי אותה העיר ומורידים אותה אל נחל ששוטף בחזקה וזהו איתן האמור בתורה, ועורפים אותה שם בקופיץ מאחריה ורוחצים ידיהם ואומרים ידינו לא שפכה וכו' ואם נמצא ההורג

אחר עריפתה ה"ז יהרג, והנחל שנערפה בו העגלה אסור בזריעה ועבודה לעולם שנאמר אשר לא יעבד בו ולא יזרע עכ"ל הרמב"ם פ"ט ו' מה' רוצה ע"ש: ולהבין ענין העגלה ערופה שיצאתה מכלל הקרבנות שקריבים בפנים ע"ג המזבח, אך הענין שכל הקרבנות באים לכפר חטא האדם אם עשה בשגגה שלא הודע לו ומתחייב קרבן לכפר על נפשו וענין הכפרה הוא ע"י שמוציאים הדם ומזים ממנו, והענין כי הנפש אלהית שבאדם מצד עצמה לא היתה חוטאת כלל כי היא חלק אלוה ממעל זולתי לפי שמתלבשת בנפש הבהמית והיא הנפש החוטאת ולזאת ע"י שמוציאים דם מן הבהמה שהוא עיקר החיות שלה (שבה מלוכש נפשה) ומעלים אותו במקום גבוה ומאד נעלה נמשך משם כפרה עלי' (ר"ל על נפש הבהמי' שבאדם שממנה נמשך החטא ופגם גם בנפש אלהית) ולכך היו קריבים על המזבח דוקא, משא"כ העגלה ערופה שאינה באה לכפר על החטא כי אינו מתכפר בזה כלל לפי שהוא מזיד והמזיד גדול עונו מנשוא ואיננו מתכפר ע"י קרבן

הג"ה

כמבואר באגה"ק (סי' כ"ח) המתחיל למה נסמכה פ' מרים כו' שהשגגות הן מהתגברות נפש הבהמית שמנוגה כמ"ש בלק"ת פ' ויקרא ולפיכך מכפרים עליהם הקרבנות שהן בחי' העלאת מ"ן מנפש הבהמית שמנוגה, משא"כ הזדונות שהם מג' קליפות הטמאות שלמטה מטה מנוגה אין הקרבן והעלאת מ"ן מנוגה מכפר עליהם אלא ע"י המשכת מבחי' נוצר חסד כו' ע"כ הג"ה:

שהרי כשימצא הרוצח אחר עריפת העגלה יהרג כנ"ל וכן אם הי' ידוע מתחלה מי הרוצח לא הי' מביאים עגלה ערופה וכמ"ש"ל בשם הרמב"ם, רק שהיא באה להסיר הקטרוגים מכל ישראל שהרי כל ישראל עריבים זה לזה וע"י העגלה נפטרים מן החטא המוטל על כללות ישראל מחמת הערבות. והענין כי הנה גם מקרבנות הבאים לכפרת החטא והן הנקריבים ע"ג המזבח, מ"מ היו צריכים ליתן מעט יניקה מן הקרבן לחיצונים בכדי להשתיקם ולסתום פיהם נגד החטא שחטא החוטא, וכמבואר בזוהר שמהעשן שהי' יוצא מהקרבן היו יונקים החיצונים (ועם היות שעיקר כוונת הקרבן הי' להיות העלאת מ"ן מנוגה ועי"ז הי' המשכת מ"ד מז"א שבזה מתכפרים ומתמלאים הפגמים שבנפש הבהמית דנוגה מ"מ מהעשן היו נותנים יניקה לחיצונים להשתיקם כנ"ל) וכמ"כ הי' כל ענין הקרבן של העגלה ערופה שהוא מה שנותנים חלק לחיצונים שינקו משם בכדי שבזה יפטרו כל ישראל ויועבר ויסורו הקטרוגים מעליהם, ודוגמא לזה ענין שער המשתלח ביוהכ"פ שהיו שולחים אותו לעזאזל להשתיקו ולפוטרו נגד מה שהי' מגיע לו יניקה מן החטאים והעונות שחטאו ושעור.

והנה גם הוא הי' בא על העוונות שבמזיד (כדתן פ"ק דשבועות על שאר כל עבירות שבתורה הקלות והחמורות הזדונות והשגגות כו' תשובה ושעיר המשתלח מכפרים) ולא הי' בא לכפר החטא ממש רק להסיר (ומ"ש במשנה מכפרין היינו עם התשובה שהתשו' מכפרת והשעיר גורם הסרת הקטרוגים) הקטרוגים מכל ישראל שהם עריבים זה על זה כנ"ל. ולכך שניהם לא היו קריבים ע"ג המזבח כי אינן שייכים שם כלל מאחר שאינן באים לכפרה,

הג"ה

וזהו ששינו פ"ק דחולין כשר בפרה פסול בעגלה כו' ופי' הרע"ב פרה אדומה ועגלה ערופה שניהם נעשים בחוץ אלא שפרה אדומה בשחיטה כשרה בעריפה פסולה, עגלה ערופה בעריפה כשרה בשחיטה פסולה נמצא הכשר בפרה פסול בעגלה והכשר העגלה פסול בפרה, והענין כי הפרה חטאת קרייל רחמנא (ע"ז כ"ג ב') לפי שע"י האפר הוא בחי' העלאת מ"ן וקידוש מי חטאת הוא מהשכת מ"ד כבכל הקרבנות הקריבים בפנים שהם לכפרה ואדרבה מעלתה גדולה יותר שנמשך מ"ד מבחי' נוצר חסד דח"ס דא"א שלמעלה מעלה ממ"ד דז"א הנמשך ע"י הקרבנות שבפנים ולכן היא מטהרת טמא מת שלמטה מטה מנוגה משא"כ בכל הקרבנות (וע"כ נעשי' חוץ לג' מחנות אלא שהכהן מתכוין ורואה בפתחו של היכל בשעת הזיית הדם) וכמבואר באגה"ק הנ"ל וג"כ נת' אצלנו במ"א ולפיכך היא כשירה בשחיטה דוקא שהיא מן הצואר ככל הקרבנות שמוציאים דם ומעלים אותו למעלה באלהות כנ"ל אבל בעריפה היא פסולה שמהאחוריים יונקים החיצונים כנ"ל משא"כ העגלה שהיא מה שנותנים יניקה לחיצונים מצותה בעריפה דוקא משם הם יונקים כנ"ל אבל בשחיטה היא פסולה שלא זו הדרך, נמצאת אומר שלש מדות בקרבנות א' קרבנות שבפנים הבאים לכפרה כנ"ל, ב' השעיר והעגלה שבאים בחוץ ליתן יניקה לחיצונים להסיר הקטרוגים כנ"ל, ג' פרה אדומה שהיא ג"כ בחוץ אבל ענינה כמו הקרבנות הנעשים בפנים ואדרבה נעלית מהם ביותר, וכמ"ש באגה"ק הנ"ל שלכך נמשל מיתת צדיקים לפרה אדומה לפי שמכפר' על הזדונות משא"כ בכל הקרבנות ע"ש:

אדרבה היו צריכים לשולחם אל מקום הטומאה מדור החיצונים. השעיר נשלח אל ארץ גזירה המדברה שהוא שממה מקום מדור החיצונים וכן העגלה אל נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע שהוא ג"כ מקום הקליפות שלכך לא יזרע דאל אחר אסתרס ולא עביד פירין שאין יכולים להשפיע וכמו היתוש מכניס ואינו מוציא וכן לעלוקה שתי בנות הב (משלי ל' ט"ו) וכמ"ש במ"א שזהו לעומת והיפוך הקדושה האלהית שטבעה להשפיע טוב וחיים לעולם כמ"ש משמיא מיהב יהבי מישקל לא שקלי (תענית כ"ה א'), וכח הצומח שבארץ הוא מדבר ה' שבעשרה מאמרות תדשא הארץ כו' והמדבר שאינו מצמיח הוא מן הקליפות הרחוקים מאלהות שהם הכל לגרמיהו ולא להשפיע לזולתו ולכן עפר מדבר פסול לכסוי הדם (ע' חולין פ"ח ב') כמ"ש במ"א. ושם בנחל איתן היו עורפים את העגלה והענין שהשליכוהו להחיצונים שינקו ממנה ולכך הי' מצותה בעריפה דוקא שהיא מן העורף כי מן האחוריים הוא שהחיצונים

זֶה דוֹמָה? לְעִגְלָה עֲרוּפָה שְׁנֹתָעֲרָפָה וְאַחַר כֵּן נִמְצָא הַהוֹרֵג, הֲרִי זֶה יִהְרֵג (שם):

פַּעֲנָה רִזַּע סוֹף פִּרְשַׁת וִיקְרָא. אֲשֶׁר שָׁגַג וְהוּא לֹא יָדַע, פִּירֵשׁ"י הָא יָדַע לֹאח"ז לֹא נִתְכַּפְּרוּ לוֹ עַד שִׁיבִיא חֲטָאתָּה הָא לְמָה זֶה דוֹמָה לְעִגְלָה עֲרוּפָה וְכוּ' וְקִשָּׁה אִמָּאֵי צָרִיכִי לְזֶה תְּרִי קְרָאִי, וְע"ק דְּבִפְרָק בְּתָרָא דְּכָרִיתוֹת אִמְרַר' אֲלֵיִעְזֹר מִתְנַדָּב אִדָּם אִשְׁמֵ תְלוּי בְכ"י, וְפִירֵשׁ הֵתָם דָּאס"ד חוֹבָה כִּי אֲתִיִּידַע לִי אִמָּאֵי מִיִּיתִי חֲטָאתָּה וְקִשָּׁה דְּעִגְלָה עֲרוּפָה תוֹכִיחַ דְּחוֹבָה הוּא וְאֵעִפ"כּ לֹא מִיפְטֵר כִּי אֲתִיִּידַע לִי, מֵהֵר"ר יַעֲקֹב (וִי"ל דְּצָרִיכִי, דָּאֵי מֵהֵכָא לֹא הִי גִמְרִינֵן עִגְלָה עֲרוּפָה מִינָה לְהוֹרֵג אֵת הַנֶּפֶשׁ אִפְלִי כִי אֲתִיִּידַע, דֵּה"א חֲטָאתָּה שְׂאֵנִי, וְאֵי מֵעִגְלָה עֲרוּפָה הִיא מִשּׁוּם דְּלֹא נָתַן כִּבְרָתָא לְמִזְבֵּחַ, וְלִכְךָ ג"כ אֵין לֹמַר תוֹכִיחַ מֵעִגְלָה אֲדֵהֵכָא):

(60) מִשְׁכִּיל לְדוֹד לְרֵשׁ"י פִּרְשַׁתֵּינוּ כָּא, ת. וְנִכְפַּר וְכוּ' הַכְּתוּב מִבְּשָׂרָם וְכוּ'. כְּלוּמַר דְּלֹא לְמִימְרָא שֶׁהִכְהִנִּים אֹמְרִים גַּם זֶה וְנִכְפַּר וְכוּ' אֲלֵא דְּבָרִים הִלְלוּ הַכְּתוּב מִבְּשָׂרָם דַּעַד הָאִידְנָא הָעוֹן הִיָּה מוֹטֵל עַל כָּל יֵשׁ דְּהוּאִיל וְיֵשׁ בִּידָם לְבַקֵּשׁ וּלְפָרְסֵם מִי הִיָּה הַרוּצָה וְלֹא עֵבְדֵי הַכִּי הוּי"ל בְּכָלֵל הַנְּגִלוֹת לָנוּ וְלִבְנֵינוּ אֲבָל מִשְׁעִשׂוּ כֵן יִכּוּפֵר דַּעִי"ז מִתְפָּרְסֵם הַחוּטָא כְּדִמְתַּרְגֵּם יִבְ"ע דְּמֵן יָד נִפְקִין נַחִיל דְּמִוִּרְנִין מִגּוּ פִּרְתָּא דְּעִגְלָתָא נִגְדִין וְאִזְלִין עַד אֲתָרָא דְּקִטּוּלָא תִּמְן וְסִלְקִין עֲלוּי וְאִחְדִין בִּי דִּינָא יִתִּיה וְקִטְלִין יִתִּיה:

(63) זִבְחִים שֵׁם. רָאֵה הָעֵרָה 35.

רַמְב"ם הַלְכוֹת רוּצָה פִּרְק י הַלְכָה ב. עִגְלָה עֲרוּפָה בֵּת שְׁתֵּי שָׁנִים אִו פְּחוֹת. אָבָל אִם הִקְטָה בֵּת שְׁתֵּי שָׁנִים יוֹם אֶחָד פְּסוּלָה. וְאֵין הַמוּמִין פּוֹסְלִין וְאָף עַל פִּי כֵן אִם הִקְטָה טְרֵפָה פְּסוּלָה. (דְּבָרִים כֹּא ט) "כִּפְרָה" נֶאֱמַר בָּהּ פְּקֻדָּשִׁים:

הַלְכוֹת אֲבוֹת הַתּוֹמָאָה פִּרְק ג הַלְכָה יג. הַמּוֹלֵק קֻדְּשִׁים בְּפָנִים אִם הָיוּ רְאוּיִין לְקַרְבָּן וְלֹא נִמְצְאוּ בְּהוֹן מוּמִין שְׁבָאֲרָנוּ בְּמִקּוּמוֹ הֲרִי אֵלּוּ טְהוּרִין. כִּיּוֹצָא בּוֹ עִגְלָה עֲרוּפָה שְׁנֹתָעֲרָפָה פְּהִלְכְתָּה טְהוּרָה כִּפְרָה פְּתִיב בָּהּ פְּקֻדָּשִׁים. וְכֵן אִם נִשְׁחַטָּה אַחַר יְרִידָתָה לְנַחַל אָף עַל פִּי שְׁאֲסוּרָה בְּהִנְיָא הַצִּילָה אֹתָהּ שְׁחִיטָתָה מִיָּדֵי נְבִלָה:

(64) תוֹד"ה וְתֵהָא חוּלִין כֵּן עֲמוּד ב. וְתֵהָא פְּרָה כִּשְׂרָה בְּעִרְפֵּיהָ מִק"ו - וְהוּא הַדִּין דֵּה"מ לְמִפְרָךְ הַכִּי אֲצֵל חוּלִין וְקֻדְשִׁים אֲבָל נִקֵּט פְּרָה וְעִגְלָה שְׁשֵׁנִיהֶם עֲנִין אֶחָד דְּשֵׁנִיהֶם קֻדְשִׁים הַנִּשְׁחָטִים בַּחוּץ וְדָמוֹ אֲהַדְדִי לִיפְסֵל בְּעוֹל וְכִמָּה דְּבָרִים וְא"ת לְמָה לִי הַנֶּךְ מִיעוּטֵי לְמַעוּטֵי

מִקְבָּלִים יִנִּיקָה כִּידוּעַ שְׂמֹזָה הַטַּעַם נִקְרָאוּ אֲלֵקִים אַחֲרֵיהֶם עַל הַיּוֹת יִנִּיקָתָם מִבְּחֵי אַחֲזוּרִיִּים דְּקִדּוּשָׁה, אֲךָ הִנֵּה הַשְּׁעִיר הַמִּשְׁתַּלַּח הִי נִשְׁלַח הַמְדַבְּרָה בְּח"ל שְׂשֵׁם הוּא וְדָאֵי מְדוּרָה הַקְּלִיפּוֹת וְהַעֲגָלָה הִי נִשְׁלַחַת לְנַחַל אֵיתָן שְׁהִיוּ מוּצְאִים מִקּוּם בָּאֵה"ק עֲצֻמָּה שִׁישׁ בּוֹ חִיצוּנִים, וְעוֹד זֹאת יֵשׁ הַפְּרֵשׁ בֵּין שֵׁם לְכֹאֵן שְׂשֵׁם הִי שְׁעִיר וְכֹאֵן עִגְלָה וְהַעֲנִין מִמִּבְּחֵי שְׁעִיר יֵשׁ לוֹ יִנִּיקָה גַּם בְּתַמִּידִית שְׁלִכְן שְׁעִירוֹתָיו אֲרוּכּוֹת וְמֵן הַשְּׁעִירוֹת הוּא מִקְבָּל יִנִּיקָה וְהִנֵּה עַל עֲבִירוֹת אַחֲרוֹת חוּץ מִן הַרְצִיחָה הִיָּה מִסְתַּפֵּק גַּם בִּינִיקָה זֹאת לְפִי שְׂאִין חֲמוּרוֹת כ"כ כְּהַרְצִיחָה אֲבָל עַל הַרְצִיחָה הוּצָרָךְ לְהִבִּיא עִגְלָה פְּנֵי שוּר מֵהַשְּׂמַאל שְׁהוּא יוֹתֵר נַעֲלָה מֵהַשְּׁעִיר וְבוּזָה דּוּקָא הִי מִסְתַּפֵּק שְׁלֹא לְקִטְרַג עֲבוּר הָעֲרֻבוֹת. וְנִכְפַּר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל.

סוּטָה מִז עֲמוּד א. נִמְצָא הַהוֹרֵג עַד שְׁלֹא נְעָרְפָה הָעִגְלָה — תִּצָּא וְתִרְעָה בְּעֵדָר. מִשְׁנֹתָעֲרָפָה הָעִגְלָה — תִּקְבֵּר בְּמִקּוּמָה, שְׁעַל סִפְקָ בְּאֵתָה מִתְחַלְתָּה — כִּיפְרָה סְפִיקָה, וְהִלְכָה לָהּ. נְעָרְפָה הָעִגְלָה וְאַחַר כֵּן נִמְצָא הַהוֹרֵג — הֲרִי זֶה יִהְרֵג.

רֵשׁ"י ד"ה כִּיפְרָה סְפִיקָה - הִיא עֲשֵׂתָה אֵת שְׁלָה וְאִם לֹא נִמְצָא הַהוֹרֵג נִתְכַּפַּר הַסִּפְקָ וְלִכְשֶׁנִּמְצָא נַעֲשֵׂה וְדָאֵי וְיִהְרֵג וְמִיָּהוּ הִיא בְּאִיסוּר הַנָּאֵה דִּידָה קִיִּימָא דְּכִפְרָה כְּתִיב בָּהּ כְּקֻדְשִׁים:

גִּמְרָא שֵׁם. תְּנוּ רַבְּנֵינוּ: מִנֵּין שְׂאֵם נְעָרְפָה הָעִגְלָה וְאַחַר כֵּן נִמְצָא הַהוֹרֵג שְׂאִין פּוֹטְרָת אוֹתוֹ — תִּלְמוּד לֹמַר: "וְלֹאֲרָץ לֹא יִכְפַּר לְדָם אֲשֶׁר שָׁפַךְ בָּהּ פִּי אִם בְּדָם שְׂפֹכִי".

כְּתוּבוֹת לִז עֲמוּד ב. "וְלֹאֲרָץ לֹא יִכּוּפֵר לְדָם אֲשֶׁר שׁוּפַךְ בָּהּ פִּי אִם בְּדָם שׁוּפֹכִי" לְמָה לִּי? מִבְּעֵי לִיָּה לְכַדְמִנְיָא: מִנֵּין שְׂאֵם נְעָרְפָה עִגְלָה וְאַחַר כֵּן נִמְצָא הַהוֹרֵג, מִנֵּין שְׂאִין פּוֹטְרִין אוֹתוֹ — שְׁנֹתָעֲרָפָה: "וְלֹאֲרָץ לֹא יִכּוּפֵר לְדָם אֲשֶׁר שׁוּפַךְ בָּהּ וְגו'".

רַמְב"ם הַלְכוֹת רוּצָה פִּרְק י הַלְכָה ת. נִמְצָא הַהוֹרֵג עַד שְׁלֹא תִּעָרַף הָעִגְלָה תִּצָּא וְתִרְעָה בְּעֵדָר. נִמְצָא אַחַר שְׁנֹתָעֲרָפָה תִּקְבֵּר בְּמִקּוּמָה. שְׁעַל הַסִּפְקָ בָּאֵה מִתְחַלְתָּה כִּפְרָה סְפִיקָה וְהִלְכָה לָהּ. וְאָף עַל פִּי שְׁנֹתָעֲרָפָה הַרוּצָה אַחַר עֲרִיפְתָּה הֲרִי זֶה יִהְרֵג שְׁנֹתָעֲרָפָה (דְּבָרִים כֹּא ט) "וְאֵתָה תִּבְעֵר הַדָּם הַנִּקְוִי":

וִיקְרָא ה, יח. וְהִבִּיא אֵיל תְּמִים מִן־הַצֵּאֵן בְּעֵרְפָךְ לְאֲשֵׁם אֲלֵ־הַכְּהֵן וְכִפֹּר עֲלָיו הַכְּהֵן עַל שְׁגָגָתוֹ אֲשֶׁר־שָׁגַג וְהוּא לֹא־יָדַע וְנִסְלַח לוֹ:

רֵשׁ"י ד"ה אֲשֶׁר שָׁגַג וְהוּא לֹא יָדַע. הָא אִם יָדַע לְאֲחַר זְמַן, לֹא נִתְכַּפַּר לוֹ בְּאֲשֵׁם זֶה עַד שִׁיבִיא חֲטָאתָּה, הָא לְמָה

היתה באה נקמה על הרוצח ועוד כי גזירת מלך היתה לכפר על ישראל:

67) מהרש"א סוטה שם. מפני מה אמרה תורה הביאו עגלה כו' יבא דבר שלא עשה פירות כו'. נראה מבואר כפי מה שכתב הרמב"ן בשם מורה הנבוכים כי הטעם לגלות על הרוצח כו' וכשיחקר הענין יאספו הזקנים ויביאו עגלה ירבו בני אדם לדבר בו ואולי יגלה הדבר כו' עכ"ל ע"ש והוא הטעם שאמרו הכא יבא דבר שלא עשה פירות כו' על מי שלא כו' כדי לעורר בזה לבבות בני אדם המתקבצים שם שישים כ"א אל לבו לחקור על הרוצח לבער דמו וק"ל:

70) פרשתינו כא, ב. וַיִּצְאוּ זַקְנֵיךָ וְשֹׁפְטֵיךָ וּמְדַבְּרֵי אֱלֹהֵי הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבֹת הַחֵלֶל:

רמב"ם הלכות רוצח רפ"ט. הרוג שֶׁנִּמְצָא נוֹפֵל לְאֶרֶץ וְלֹא נֹדַע מִי הִכּוּ מִיָּחִיד אוֹתוֹ בְּמִקוֹמוֹ. וַיִּצְאוּ חֲמֵשָׁה זַקְנִים מִבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שְׂבִירוֹשָׁלַיִם שְׁנָאֲמַר (דברים כא ב) "וַיִּצְאוּ זַקְנֵיךָ וְשֹׁפְטֵיךָ" וּמוֹדְדִין מִמֶּנּוּ אֵל הָעָרִים שְׂסָבִיבוֹת הַחֵלֶל. אִפְלוּ נִמְצָא בְּצַד עִיר זוֹ שֶׁהִדְבָּר יָדוּעַ בְּנִצְאֵי שְׁהִיא הַקְּרוּבָה מְצֻנָה לְמַדָּד:

רש"י ד"ה ומדדו. מִמְּקוֹם שֶׁהַחֵלֶל שׁוֹכֵב: אל הערים אשר סביבת החלל. לְכָל צַד וְצַד לִידַע אִי זוֹ קְרוּבָה:

מזרחי. אל הערים אשר סביבותיו לכל צד לידע אי זו קרובה לא שהיא חובה למדוד מן החלל עד כל עיר ועיר אשר סביבותיו אלא כדי למצא העיר היותר קרובה אליו כדכתיב והיתה העיר הקרובה אל החלל לפיכך אם היה החלל מוטל סמוך לעיר שאין ספק בו שהוא היותר קרובה אל החלל אין צריך שם מדידה:

גור ארי'. לכל צד לדעת איזה קרובה. אבל לא שיהיה חייב למדוד אל כל המקומות בין רחוקה ובין קרובה לקיים מצות "ומדדו", כדמשמע לישנא דקרא, אלא פירושו לדעת איזה קרובה, וכאשר ידענו שזו היא קרובה, אין צריך למדוד, דלא הוי המדידה רק לדעת איזה קרובה:

פנים יפות. אל הערים אשר סביבות החלל. פירש"י לידע איזה קרובה וכו', [כתב] הרא"ם לפיכך אם החלל מוטל סמוך לעיר שאין ספק בו שהוא היותר קרובה אל החלל א"צ שם מדידה, ותמה עליו שם בעל צידה לדרך שהוא סותר סוגיא דסוטה שם [מה א] ומדדו אפילו נמצא בעליל, ובחנם תמה עליו דודאי אם ידוע לכל שהוא

פרה מעריפה ועגלה משחיטה נימא כיון דאיכא למעבד ק"ו הכי ואיכא למעבד ק"ו איפכא כדעביד בסמוך כל חד וחד תיקום אדוכתיה כדאמרינן בפ"ב דזבחים (דף יז:): גבי ותותר אנינות אצל כהן הדיוט בקרבן צבור מק"ו וי"ל דהתם כל ק"ו סותר את חבירו לגמרי שבתחלה אומר ותותר אנינות אצל כהן הדיוט בקרבן צבור מק"ו דכהן גדול שהותר אנינות אפילו בקרבן יחיד ואח"כ עושה ק"ו להפך דלא תותר אנינות אצל כהן גדול בקרבן יחיד מק"ו וכן אחרוני דהתם להכי קאמר כיון דאיכא למימר הכי ואיכא למימר הכי כל חד וחד תיקום אדוכתיה אבל הכא גבי פרה ועגלה שבא ליתן את האמור של זה בזה ולא הוי ק"ו אלא כמו מה מצינו לא שייך למימר הכי דאי לאו מיעוט הייתי לומד זה מזה במה מצינו ואי הוה עביד ק"ו לא תותר פרה בשחיטה אז הוי כהניא דזבחים וכן תהא אשה יוצאה בחליצה מק"ו או יבמה בגט מק"ו הוי כמו מה מצינו וא"ת מה לעגלה שכן אינה מטרתה וכמה חומרות יש בזה מה שאין בזה וי"ל דלא עביד ק"ו מכח עגלה ופרה אלא מכח שחיטה ועריפה ומה שחיטה שאינה מכשרת בעגלה מכשרת בפרה כו' אבל קשה דא"כ ק"ו גמור הוא ולא מה מצינו דשחיטה מעריפה ליכא למילף במה מצינו אלא מק"ו א"כ נימא כל חד וחד תיקום בדוכתיה וי"ל דבכל מקום דעבד ק"ו הכי והכי כגון הכא ולקמן (חולין ד' כה.) גבי אויר כלי חרס וגבי כהנים ולוים ובפ"ב דבבא קמא (ד' כה:): גבי ותהא שן ורגל חייבין ברה"ר מק"ו והדר קאמר לא תהא שן ורגל חייבין ברשות הניזק אלא חצי נזק צריך לומר דיש שום סברא או קולא או חומרא לעשות ק"ו אחד יותר מאחר וכיון שהיינו עושין ק"ו אחד אצטריך קרא למעוטי מעתה היינו עושין ק"ו להפך:

צפנת פענח על הלכות שחיטה שם. ראה הערה 34.

65) מדרש לקח טוב עה"פ. פס'. והורידו זקני העיר. מצוה בזקני העיר ההיא. אל נחל איתן. כמשמעו קשה. וכן הוא אומר (שם כד) איתן מושבך. (את) העגלה בנחל. ראייה לדבר (הושע י"ב) הוא יערף מזבחותרם. ומקומה אסור מלעבד ומלזרע. נחל מיובש מקום שמימיו עוברין מהרה וכליו. וכן הוא אומר באיוב (איוב טו) אחי בגדו כמו נחל כאפיק נחלים יעבורו. ומפני מה אמרה תורה לערוף עגלה במקום אשר לא יעבד בו ולא יזרע, מפני שהרוצח לא הניח לנרצח לעשות פירות לפיכך תיערף העגלה אל נחל איתן מקום שאינו עושה פירות וסופו ליפרע מן הרוצח. וכן אמר שהעגלה היתה מתלעת והולכין התולעים אל הרוצח בכל מקום שהוא ומהם

רחוקה מאוד א"צ למדוד, תדע דא"כ יצטרך למדוד לכל עירות שבעולם, אלא הפירוש בעליל באומד הדעת שהוא קרובה לאפוקי בתרומות מעשר שנטלה באומד, קמ"ל הכא שאין סומכין ע"ז האומד, וכענין זה אמרו בר"ה [כא ב] בין שנראה בעליל מחללין עליו השבת דהיינו אף שאומד הדעת הוא שראו אותה כמה בני אדם, אפ"ה אין סומכין על האומד אבל אם ידע בודאי שכבר העידו עדים בודאי אין מחללין השבת בחנם:

צפנת פענח קונטרס ההשלמה יא עמוד א. ראה בסוף.

שם מהדו"ת מא עמוד ב. ראה בסוף.

משנה למלך להרמב"ם שם. אפילו נמצא בצד עיר כו' שהדבר ידוע בודאי. משנה בפרק עגלה ערופה ומייתי ליה בפ"ק דסנהדרין ומדדו שאפילו נמצא בעליל לעיר היו מודדין שמצוה לעסוק במדידה. משמע דאפילו ברור לנו שאין קרובה כזו אפ"ה צריך למדוד. ורש"י ז"ל בפירוש החומש כתב וז"ל אל הערים אשר סביבות החלל לכל צד לידע איזו קרובה. וכתב הרא"ם ז"ל לא שהוא חובה למדוד מן החלל עד כל עיר ועיר אשר סביבותיו אלא כדי למצוא העיר היותר קרובה אליו לפיכך אם היה החלל מוטל סמוך לעיר שאין ספק שהיא היותר קרובה א"צ שם מדידה ע"כ. ודבריו תמוהים הם. ונ"ל דס"ל להרא"ם דעיקר חיובא דמדידה לא הוי אלא מהעיר הקרובה אלא משום דמספקא לן צריך למדוד את כולם. ומאי דאמרינן בגמרא דאפילו נמצא בעליל היו מודדין הוי דוקא לעיר הקרובה אבל לשאר הערים אין חיוב למדוד משום דא"צ למדוד אל כל הערים אלא משום ספיקא שאינו יודע איזו קרובה אבל בברי לן שאין קרובה מזו א"צ למדוד אלא מן הקרובה. והכי דייק לישניה דהרא"ם דקאמר לא שהיא חובה למדוד עד כל עיר ועיר אשר סביבותיו, דמשמע דלא בא לאפוקי אלא זה דמפשטיה דקרא דקאמר ומדדו אל הערים אשר סביבות הוי משמע שהוא חייב למדוד כל הערים, לזה קאמר דליתא להאי שא"צ למדוד עד כל עיר ועיר אלא כדי למצוא העיר היותר קרובה לפיכך אם לא היה ספק שהיא היותר קרובה א"צ מדידה כלומר א"צ המדידה שאמרנו שהיא לכל עיר ועיר אבל אה"נ שצריך מדידה לקרובה שמצוה לעסוק במדידה:

(71) ספר השרשים להרד"ק ערך אית. איתן מוֹשְׁבָה (במדבר כד, כא), אֶל-נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא-יַעֲבֹד בּוֹ (דברים כא, ד), גוֹי אֵיתָן (ירמיה ה, טו), ומשקלו בֵּיתָן,

ואם זה בצרי וזה בחירק ענין כלם ענין חוזק והם שמות התואר. וְתִשָּׁבַב בְּאֵיתָן (בראשית מט, כד) פירושו במקום איתן, וְאֵתָנִים יִסְלַף (איוב יב, יט), פירוש החזקים בטענותיהם ובמיטב הדבור, וְהָאֵתָנִים מִסְדֵּי אֶרֶץ (מיכה ו, ב) החזקים, בְּיַרְחַ הָאֵתָנִים (מלכים א' ח, ב), הוא תשרי ונקרא כן לטעם שאמרו רבותינו ז"ל (ראש השנה יא, ע"א) שנולדו בו איתני עולם, או רמז למועדים הנכבדים והחזקים אשר בו. ואדני אבי ז"ל פירש כי לפי שאוספין בו לחם ויין ופירות נקרא כן. ויונתן תרגם בְּיַרְחָא דְעֵתִיקָא דְקָרוֹ לִיה יַרְחָא קַדְמָאָה [בְּמַנְא] וְכַעַן הוּא יַרְחָא שְׁבִיעָאָה, כלומר קודם שיצאו ישראל ממצרים היה החדש הראשון בשנה אבל אחר כך הוא שביעי כי ניסן הוא החדש הראשון כמו שאמר הכתוב הַחֲדָשׁ הַזֶּה לְכֶם רֵאשׁ הַחֲדָשִׁים (שמות יב, ב). וכן פירש אדני אבי ז"ל אֶל-נַחַל אֵיתָן מקום דשן ושמן, וְנָדְרָךְ בְּגֵדִים אֵיתָן (משלי יג, טו), בענין קשה, כל אלו הם תואר. וְהַשֶּׁם נִהְרֹת אֵיתָן (תהלים עד, טו), נִיֻּשָׁב הַיָּם לַפְּנוֹת בְּקָר לְאֵיתָנוּ (שמות יד, כז) והנו"ן בכלם נוספות. ויתכן שהנו"ן שרש והיו"דים נוספות כיו"ד הֵיכַל, הַיָּדָר. ופירוש אל נחל איתן מקום קשה שאינו נעבד. ובמשנה (סוטה מה, ע"ב) אל נחל איתן כמשמעו קשה, ואף על פי שאין איתן כשר. ולפירוש אדני אבי ז"ל שפירש מקום דשן ושמן פירוש אֲשֶׁר לֹא-יַעֲבֹד בּוֹ וְלֹא יִנְרַע (דברים כא, ד), מכאן ולהבא, וכן פירושו. והטעם כי לפיכך יהיו נזהרים ונשמרים במחוזות גבולם שלא ימצא שם חלל, כדי שלא יאבד מהם מבחר אחוזתם ויבערו אנשי דמים. וכן דעת רבותינו ז"ל (סוטה טו, ע"ב) כי לא יעבד בו ולא יזרע להבא. ואמרו במשנה (סוטה מה, ע"ב) ומקומה אסור מלזרוע ומלעבוד, ומותר לסרוק שם פשתן ולנקר שם אבנים, פירוש דברים שאינם עבודה בגופה של קרקע. השַׁעַר הַיְאֵתָוֹן [הַיְאֵתָוֹן] (יחזקאל מ, טו), השַׁעַר הַאֲמַצְעִי, כתרגומו תַּרְעָא מְצִיעָאָה, ויש לפרשו מענין ביאה, לפי שבאותו השַׁעַר היו נכנסין הבאים בעזרה להתפלל, לפי שהיה מתכוין כנגד פתח ההיכל, כמו אֶתָּא בְּקָר (ישעיה כא, יב).

73* לקוטי תורה במדבר יג עמוד ג. והנה ישראל עלו במחשבה ולכן הם גורמים ע"י חטאם במעשה דבור ומחשבה בחי' שפיכת דם וחיות אדם דקדושה באדם דקליפה. וכן עד"ז בשאר עבירות לא תנאף שלא יגרמו שפע לבטלה לחיצונים. וכן לא תגנוב וגו' שהוא ע"י שמירת וזהירות מצביעות ופניות כו'.

74) פרשתינו כא, א. כִּי־מִצָּא חָלַל בְּאֲדָמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה אֲלֵהֶיךָ נִתָּן לָךְ לְרִשְׁתָּהּ נִפְל בַּשָּׂדֶה לֹא נֹדַע מִי הִכָּהוּ:

***74 שבת נה עמוד א.** אין מיתה בלא חטא — דכתיב: "הנפש החוטאת היא תמות בן לא ישא בעון האב ואב לא ישא בעון הבן צדקת הצדיק עליו תהיה ורשעת הרשע עליו תהיה וגו'"

75) משפטים כא, יג. וְאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהֶאֱלֹהִים אָנָּה לִיָּדוּ וְשִׁמְתִי לָךְ מִלּוֹם אֲשֶׁר יָגוּס שָׁמָּה:

מכות י עמוד ב. רבי שמעון בן לקיש פתח לה פתחא להאי פְּרָשְׁתָּא מִהָכָּא: "וְאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהֶאֱלֹהִים אָנָּה לִיָּדוּ וְגוּ", "כִּפְאֲשֶׁר יֹאמֵר מִשָּׁל הַקְּדָמָנִי מְרַשְׁעִים יֵצֵא רִשְׁעֵי וְגוּ", "בְּמָה הַכְּתוּב מְדַבֵּר — בְּשִׁנֵי בְנֵי אָדָם וְשִׁהְרָגוּ אֶת הַנֶּפֶשׁ, אֶחָד הֵרַג בְּשׂוֹגֵג וְאֶחָד הֵרַג בְּמִזִּיד, לָזָה אֵין עֵדִים וְלָזָה אֵין עֵדִים. הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְזַמֵּן לְפִנְדָּק אֶחָד, זֶה שִׁהְרָג בְּמִזִּיד יוֹשֵׁב תַּחַת הַסּוּלָם, וְזֶה שִׁהְרָג בְּשׂוֹגֵג יוֹרֵד בְּסוּלָם, וְנִפְל עָלָיו וְהָרְגוּ, זֶה שִׁהְרָג בְּמִזִּיד — נִהְרָג, וְזֶה שִׁהְרָג בְּשׂוֹגֵג — גּוֹלָה.

פרש"י עה"פ ד"ה והאלהים אנה לידו. וְלָמָּה תִּצָּא זֹאת מִלְּפָנָיו? הוּא שֶׁאֵמֵר דָּוִד "כִּפְאֲשֶׁר יֹאמֵר מִשָּׁל הַקְּדָמָנִי מְרַשְׁעִים יֵצֵא רִשְׁעֵי" (שמואל א כ"ד); וּמִשָּׁל הַקְּדָמָנִי הִיא הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא מִשָּׁל הַקְּב"ה שֶׁהוּא קְדָמוֹנוּ שָׁל עוֹלָם; וְהֵיכָן אֵמֵר הַתּוֹרָה מְרַשְׁעִים יֵצֵא רִשְׁעֵי? וְהֶאֱלֹהִים אָנָּה לִיָּדוּ. בְּמָה הַכְּתוּב מְדַבֵּר? בְּשִׁנֵי בְנֵי אָדָם, אֶחָד הֵרַג שׂוֹגֵג וְאֶחָד הֵרַג מִזִּיד, וְלֹא הָיוּ עֵדִים בְּדָבָר שִׁיעִידוּ, זֶה לֹא נִהְרָג, וְזֶה לֹא גָלָה, וְהַקְּב"ה מְזַמֵּן לְפִנְדָּק אֶחָד, זֶה שִׁהְרָג בְּמִזִּיד יוֹשֵׁב תַּחַת הַסּוּלָם וְזֶה שִׁהְרָג שׂוֹגֵג עוֹלָה בְּסוּלָם וְנֹפֵל עַל זֶה שִׁהְרָג בְּמִזִּיד וְהָרְגוּ, וְעֵדִים מְעִידִים עָלָיו וּמְסִיבִים אוֹתוֹ לְגוֹלוֹת, נִמְצָא זֶה שִׁהְרָג בְּשׂוֹגֵג גּוֹלָה, וְזֶה שִׁהְרָג בְּמִזִּיד נִהְרָג (מכות י):

77) סוטה כא עמוד א. וַיִּשׁ זְכוֹת תּוֹלָה שְׁלִישׁ שָׁנִים כּו'. זְכוֹת דְּמֵאִי? אֵילִימָא זְכוֹת דְּתוֹרָה — הָא אֵינָה מְצוּנָה וְעוֹשָׂה הִיא! אֵלָּא זְכוֹת דְּמְצוּנָה. זְכוֹת דְּמְצוּנָה מִי מְגַנָּא כּוּלֵי הֵאִי? וְהַתְּנָא: אֵת זו דְּרַשׁ רַבִּי מְנַחֵם בְּר יוֹסִי: "כִּי גַר מְצוּנָה וְתוֹרָה אֹר", תְּלָה הַכְּתוּב אֵת הַמְצוּנָה בְּגַר, וְאֵת הַתּוֹרָה בְּאֹר. אֵת הַמְצוּנָה בְּגַר, לוֹמֵר לָךְ: מָה גַר אֵינָה מְגִינָה אֵלָּא לְפִי שַׁעָה — אַף מְצוּנָה אֵינָה מְגִינָה אֵלָּא לְפִי שַׁעָה. וְאֵת הַתּוֹרָה בְּאֹר, לוֹמֵר לָךְ: מָה אֹר מְגִינָה לְעוֹלָם, אַף תּוֹרָה מְגִינָה לְעוֹלָם. וְאוֹמֵר: "בְּהַתְּלַכְךָ תִּנְחָה אֶתְךָ וְגוּ". "בְּהַתְּלַכְךָ תִּנְחָה אֶתְךָ" — זֶה הָעוֹלָם הַזֶּה. "בְּשִׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ" — זוּ מִיתָה. וְנִהְיִי צוֹת הִיא

תְּשִׁיחָךְ" — לְעֵתִיד לְבֹא. מִשָּׁל לְאָדָם שֶׁהִנֵּה מִהֲלָךְ בְּאִישׁוֹן לִילָה וְאִפִּילָה, וּמִתְיִירָא מִן הַקּוֹצִים וּמִן הַפְּחָתִים וּמִן הַבְּרַקִּינִים, וּמִסְיָה רַעָה וּמִן הַלִּסְטִין, וְאֵינּוּ יוֹדַע בְּאִינָה דְּרָךְ מִהֲלָךְ. גִּיזָל מִן הַקּוֹצִים וּמִן הַפְּחָתִים וּמִן הַבְּרַקִּינִים, וְעֵדִינּוּ מִתְיִירָא מִסְיָה רַעָה וּמִן הַלִּסְטִין, וְאֵינּוּ יוֹדַע בְּאִינָה דְּרָךְ מִהֲלָךְ. פִּינּוּ שַׁעָלָה עֲמוּד הַשַּׁחַר — גִּיזָל מִסְיָה רַעָה וּמִן הַלִּסְטִין, וְעֵדִינּוּ אֵינּוּ יוֹדַע בְּאִינָה דְּרָךְ מִהֲלָךְ. הַגִּיעַ לְפָרֶשֶׁת דְּרָכִים — גִּיזָל מִפּוֹלָם.

***77 שם מו עמוד א.** אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן שְׁאוּל, מִפְּנֵי מָה אֵמֵר הַתּוֹרָה: הִבִּיא עֲגָלָה בְּנַחֲלָה? אָמַר הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: יְבֵא דָבָר שְׁלֹא עָשָׂה פִּירוֹת, וְנִעְרַף בְּמָקוֹם שְׁאֵין עוֹשָׂה פִּירוֹת, וּיְכַפֵּר עַל מִי שְׁלֹא הִנִּיחוּ [הו] לְעֵשׂוֹת פִּירוֹת. מֵאִי פִּירוֹת? אֵילִימָא פְּרִיָּה וְרַבִּיָּה — אֵלָּא מַעֲתָה אֲזָנָן וְאֶפְרַסִּים הִכִּי נְמִי דְלֹא עָרְפִּינּוּ?! אֵלָּא מְצוּת.

נח ו, ט. אֵלָּה תּוֹלָדַת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדוֹרָתוֹ אֶת־הָאֱלֹהִים הִתְהַלְּךָ־נֹחַ:

רש"י ד"ה אלה תולדת נח נח איש צדיק. הוֹאִיל וְהַזְכִּירוּ סֵפֶר בְּשִׁבְחוֹ, שְׁנַאֲמַר זָכַר צַדִּיק לְבִרְכָה (משלי י). דָּבָר אַחַר לְמִדָּה שֶׁעָקַר תּוֹלְדוֹתֵיהֶם שָׁל צַדִּיקִים מְעַשִּׂים טוֹבִים:

בראשית רבה שם. אֵלָּה תּוֹלְדַת נֹחַ, הַדָּא הוּא דְכָתִיב (משלי יא, ל): פְּרִי צַדִּיק עֵץ חַיִּים, מָה הֵן פְּרוֹתָיו שָׁל צַדִּיק מְצוּת וּמְעַשִּׂים טוֹבִים.

שוה"ג. תנחומא שם. אֵלָּה תּוֹלְדַת נֹחַ. קָד פִּתַּח רַבִּי מְנַחֵמָא בְּר אַבָּא וְאָמַר, פְּרִי צַדִּיק עֵץ חַיִּים וְלָקַח נֶפֶשׁוֹת חֶכֶם (משלי יא, ל). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה הַלּוּי, בְּשַׁעָה שֶׁהָאָדָם מְסַתְּלָק מִן הָעוֹלָם בְּלֹא בְּנִים, הוּא מְצַר וּבּוֹכָה. אוֹמֵר לוֹ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, לָמָּה אֶתָּה בּוֹכָה? מִפְּנֵי שְׁלֹא הָעֲמַדְתָּ פְּרִי בְּעוֹלָם הַזֶּה, יֵשׁ לָךְ פְּרִי יָפָה מִן הַבְּנִים. אוֹמֵר לְפָנָיו, רְבוּנוּ שָׁל עוֹלָם, אֵינָה פְּרִי שֶׁהָעֲמַדְתָּ. אוֹמֵר לוֹ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, הַתּוֹרָה, שֶׁכְּתוּב בָּהּ, פְּרִי צַדִּיק עֵץ חַיִּים. בְּנִים אֵינּוּ אוֹמֵר, אֵלָּא פְּרִי צַדִּיק. וְכֵן תּוֹלְדוֹתָיו שָׁל אָדָם, אֵלוּ מְעַשִּׂי טוֹבִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אֵלָּה תּוֹלְדַת נֹחַ, נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים.

78) אגה"ק סכ"ה. וְאֵף שְׁבוּ־אָדָם שֶׁהוּא בַּעַל בְּחִירָה מְקַלְלוֹ אוּ מְכַהוֹ אוּ מְזִיק מְמוֹנוֹ וּמִתְחַיֵּיב בְּדִינֵי אָדָם וּבְדִינֵי שָׁמַיִם עַל רוּעַ בְּחִירָתוֹ, אֶף־עַל־פִּי־כּוֹ, עַל הַגִּיזָן כְּבָר נִגְזַר מִן הַשָּׁמַיִם, וְהַרְבֵּה שְׁלוּחִים לְמָקוֹם.

אלשיך פרשתינו. ונבא אל הענין והוא כי הנה דברי עונות הנושא הזה לד' יתחלקו. (א) עון החלל עצמו כי בחטאו מת. (ב) עון ההורג. (ג) עון בני העיר הקרובה כי עונותם היו גרמת נזקו שלא הגיעו לבל תארע תקלה מתחת ידם בשכונותם. (ד) גרמה רחוקה מזו וקרובה היא בצד מה ע"פ בחינת היותם עם בני"י והוא כי כל אלפי רבבות בני"י כאיש אחד חברים ונפש אחד יקראו לאחדות מקורם ולכן גם העדר כללות זכות ישראל היה גרמת נזק המצא חלל באדמת קדש באיזה מקום ממנה שיהיה. ונבא אל התכת הכתובים והוא כי הלא יאמר נא ישראל לא יבצר או החלל היה זכאי לפניו ית' או היה חייב כענין מז"ל דין ד' מיתות לא בטלו ויקרה כי הרג איש ולא הומת ע"פ ב"ד שלא נודע או לא התרו בו וה' אנה לידו שיהרג. והנה אם היה חייב בדין למה יחריד הוא ית' עליו את כל החרדה הזאת להוציא מסנהדרי גדולה למדוד את הערים וזקני העיר להעריך את העגלה בכל חוקותיה ושירחצו מים ושיבואו הכהנים הלויים ויתפללו לפניו ית' כפר לעמך ישראל כו' והלא מה כפרה צריך אם מת חייב. ואם מת זכאי וע"כ צריך כל החוקים האלה והלא יקשה כי מאן מוכח כי מת זכאי לעשות את כל זה ומי יודע אם זכאי היה או חייב ואולי וקרוב לודאי כי בחטאו מת ולמה יחרדו עליו את כל החרדה הזאת. ע"כ אמר דע איפה כי כאשר ימצא חלל שהוא תואר אל הנהרג שלא ע"פ ב"ד אינו חלל רק באדמה כלו' אך לא בשמים ממעל כי שם לא לחלל יתייחס כי אם למת בגזרת עירין כי נתחייב מות. אלא בלא יבצר מהיות בו מות מבלי אשר הכהו נפש. וא"כ גם בהיותו חייב למעלה אני שם אשם הריגתו בעצם עליך ומחריד עליו את כל החרדה האמורה בפרשה ושלא תפלא כי הוא גרם לעצמו ומה כל החרדה הזאת לז"א הנה יש סבה קצתה רחוק לגרמת נזקו והוא כי הלא כל איש ישראל כאיש אחד ונפש א'. ואדמתם עם שנחלקה עדיין האחדות במקומו. ואם בהמצא חלל באיזה חלק מן האדמה כהמצא בחלק כל א' מהם יחשב ואלו זכו לא היה נמצא חלל באדמתם. נמצאו כל ישראל חברים בגרמא זו כעובדא דריב"ל וזהו או' באדמה אשר ה' אלהיך נותן לך כלומר לך לשון יחיד כי כאחד תחשבו אתם וחלקי אדמתכם באופן כי גם עין הכולל מגיע חלק לכל איש ישראל בכל מקום שיהיה. וא"כ גם גרמת הנזק ההוא לכל כללות ישראל יחשב. ועוד סבה יותר קרובה ועצמות בעצם והיא אל הקרובים אל החלל כי גם שגבר עונם מצא מקום העון ההוא לחול בגבולם והיא אומר נופל בשדה שהוא למה שהיתה נפילתו בשדה שהוא

כאמרו בהשדה שע"כ הבי"ת פתוחה לומר כי היה מקים מסויים נגרמת נזקו שהיתה שדה העיר הקרובה כי עונותיה הסבו רעתו כי מגלגלים חובה ע"י חייבים. ואילו זכות היה להם לא היה נארע דבר ההוא סביבותיה וז"א נופל בשדה באופן שלא נודע מי הכהו כלומר כי מה שלא נודע הוא מי היה המכה אך מי היה הגורם לא נעלם כי הלא ויצאו זקניך ושופטיך מסנה"ג ומדדו כו' שהוא כמשפט כולל בין ערי ישראל לדעת על מי היתה אשמת דבר. וע"כ יתברר כי והיה העיר כו' לומר כי והיה הגורם העיר הקרובה אל החלל הגורמת הרעה:

(79) תולדות כה, כז. וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשׂוֹ אִישׁ יָדָע צַיִד אִישׁ שֹׁדֵה וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֲהָלִים:

אור התורה בראשית חלק א קמב עמוד ב. ראה בסוף.

(80) לקוטי תורה ראה לב עמוד ב. והנה יש באדם בחי' עיר מושב. ובחי' שדה ומדבר. מדבר היא ארץ לא זרועה שהם המעשים והדבורים והמחשבות אשר לא לה' המה. אין צריך לומר אם פגם במחשבה דבור ומעשה אלא אפילו גם עניני היתר רק שהם ענינים שאינם צריכין לעבודת ה' ודברים בטלים הרי לאו אורחא דמלכא לאשתעי במילי דהדיוטא. וזהו אשר לא ישב אדם שם. פירוש אדם הוא כמ"ש ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם וגו' לא ישב שם כי ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם כתיב. ועצה היעוצה לזה הנה כתיב ובקשתם משם את הוי' אלהיך. פי' כי הנה כתיב וירא אלהים את האור כי טוב ופירשו רז"ל כי טוב לגנוז שבחי' אור שהוא בחי' הארת פנימיות רצונו ית' יש בכל אחד ואחד מישראל אלא שהוא בבחי' הסתר והעלם מאד בטבעו וצריך לגלות אוצר של יראת שמים (ועמ"ש במ"א בפי' מי גילה לבני רז זה והיינו אור האהבה המסותרת), ויש מי שהוא בבחי' אבידה אצלו ובחי' גלות. וע"ז נאמר ובקשתם שתבקש ותחפש ואין חיפוש אלא אחר אבידה דהיינו דבר שהוא אבודה אצלו בבחי' גלות שהוא בחי' ניצוץ אלהות הנ"ל. וזהו את הוי' אלהיך שהוא נמשך מבחי' אל השורה בכל אדם להחיות נפשו האלהית.

(81) מדרשי התורה להקדוש אנשלמה אשתרוק עה"פ. ידינו לא שפכה את הדם הזה, אין ספק שלא היו צריכין לאמר שהם לא שפכו הדם ושלא היו מסבבין מיתתו, אבל הכונה כי ידוע הוא שאותן שומרי העיר והזקנים והמנהיגים יחוייבו בתקוני העיר ובשמירת נזיקה ושלא ירנילו בפריצות ורציחות וקטטות ואם לא יוכיחו הפרוצים הן יפשעו בשמירתן: עוד יצטרכו

ספרי עה"פ. ידינו לא שפכה, וכי עלת על לבנו שזקני בית דין שופכי דמים הם אלא שלא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לוייה.

87) רמב"ם הלכות רוצח פרק ט הלכה ד. כְּשִׁמוֹדֵדִין מִן הַחֶלֶל מְדַקְדְּקִין בְּמִדָּה וְאִין מְדַרְיִין בָּהּ. וְאִין מוֹדְדִין אֶלָּא לְעִיר שְׂיִישׁ בָּהּ בֵּית דִּין שָׁל עֲשָׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. וְאִין מוֹדְדִין לִירוּשָׁלַיִם שְׂיִירוּשָׁלַיִם אִין מְבִיאָה עֲגֵלָה עָרוּפָה לְפִי שְׁלֹא נִתְחַלְקָה לְשִׁבְטִים וְנֶאֱמַר (דברים כא א) "כְּאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ":

88) רמב"ם שם רפ"י. אין דין עגלה ערופה נוהג אלא בארץ ישראל וכן בעבר הנהגה:

89) תדא"ר פרק יא. למה היו ישראל דומין בימי שפוט השופטים למלך שקנה בתים ועבדים ושפחות מהן בני שש מהן בני חמש בני ארבע בני שלש בני שתיים בני אחת וגידלן על שלחנו ואכלו ממה שהמלך אוכל ושתו ממה שהמלך שותה וגידלן ובנה להם בתים ונטע להם גפנים ואילנות ונטעים ואמר להם הזהרו בנטיעות הללו ואילנות הללו כיון שאכלו ושתו עמדו ועקרו את הגפנים וקצצו את האילנות וכתתו את הנטיעות ושברו את הבתים כיון שבא המלך ומצא את כל מה שעשו הרחיב את דעתו מהן אמר הרי הן כתינוקות של בית רבן מה אעשה לאלו הביא אותן והכה אותן וכן שנו לו ושלשו לו. לכך נדמו ישראל לפני אביהן שבשמים בימי שפוט השופטים היו סרחו במעשיהם והיו נמסרין למלכות וכשחזרו ועשו תשובה מיד היה הקב"ה גואל אותן ללמדך שלא חסר מישראל שום פרוטה שלא כדין והלא הכל אינו אלא בדין. ושמא תאמר אותן ארבעים ושנים אלף שנהרגו בימי יפתח הגלעדי מפני מה נהרגו יפתח נדר שלא כהוגן ופנחס בן אלעזר היה עומד בימים ההם היה לו ליפתח לילך אצל פנחס ויתיר לו נדרו ולא הלך זה אמר אני ראש לכל ישראל ואלך אצל זה ופנחס אמר הוא צריך לי ואני אלך אצלו זה נוהג גדולה בעצמו אוי לה לגדולה שקוברת את בעליה אוי לה לגדולה שלעולם אינה גורמת טובה יפתח הגלעדי נדר נדר שלא כהוגן להעלות בתו ע"ג המזבח נתקבצו אליו אנשי אפרים לעשות עמו מריבה גדולה היה לו לפנחס שיאמר להם להתיר את נדרו ליפתח לא באתם אלא לעשות עמו מריבה באתם אלא לא די שהוא לא מיחה בבני אפרים אלא גם הוא לא התיר את נדרו ליפתח. הקב"ה שהוא יושב על כסא שופט צדק יהי שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים אמר מאחר ששם זה את נפשו בכפו

לשמור את עצמם מכל תכונה רעה בנאות וריב וקטטות כדי שלא יקושו המונהגים אחריהם ויאמרו קשטו עצמכם וזה יביא לבל ישמעו למוכיחים, לזה היו אומר ידינו לא שפכו את הדם הזה כלומר שלא עשינו דבר ילמדו בני העיר תכונות רעות ממנו ולא פשענו שלא ללוותו באמרם ז"ל כלום פטרנוהו בלא לוייה (סוטה מ"ה ע"ב), ואמרו אחרי זה ועינינו לא ראו ר"ל שלא ראינו שום דבר בלתי נאות כנון הלך בלילות או ההליכה בעיר בכלי זיין ובהתנכרות ביום ובלילה ולא שום פריצות שלא הוכחנו לבלתי ימשך ממנו שום נזק, לזה כפר לעמך ישראל. ואמר ואל תתן דם נקי אבל תשתדל להביאו לידינו לבער הרע מקרבנו, ואמר שהוא מבנין פעל הרנוש כמו נכפר ומבנין התפעל כמו ונתכפר שהיו מתפללין שיבא הרוצה לידם והם יכפרו על הדם בעצמם או שיבא הרוצה ליר ביד אחר אשר יתכפר זה על ידם, ובא משה והבטיחם ואתה תבער וכו' ר"ל שאם יעשו הישר והטוב ימציאם השם שיבערו השופך הדם הנקי מקרבם.

ראב"ע. ה"א שפכה. תחת סימן הרבים כמו שפכה אשורי ועל דרך הדרש שישב לאחת כי היד לשון נקבה ברוב: **ועינינו לא ראו.** ויתכן שהשם צוה לעשות כן העיר הקרובה כי לולי שעשו עבירה כדומה לה לא נזדמן להם שיהרג אדם קרוב מהם ומחשבות השם עמקו וגבהו לאין קץ אצלנו: **וענו ואמרו.** כמו וענית ואמרת ושם אפרשנו:

82) פרשתינו כא, ב. וַיִּצְאוּ זִקְנֵיהֶם וַשְׁפִּיטֵיהֶם וּמְדוֹדֵיהֶם הַעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבֹת הַחֶלֶל:

רש"י ד"ה זקניו. ויצאו זקניו. מְדוֹדִים שְׁבִיבֵיהֶם, אלו סְבִיבֵיהֶם גְּדוּלָה (סוטה מ"ד):

84) רש"י ד"ה ידינו לא שפכה. וכי עלתה על לב שזקני בית דין שופכי דמים הם? אלא לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לוייה (סוטה מ"ה).

סוטה מה עמוד ב. זקני אותה העיר רוחצין את ידיהן במים במקום עריפה של עגלה, ואומרים "ידינו לא שפכו את הדם הנה ועינינו לא ראו". וכי על דעתנו עלתה שזקני בית דין שופכי דמים הן? אלא שלא בא על ידינו ופטרנוהו (בלא מזון), ולא ראינוהו והנחנוהו (בלא לוייה).

ובא להציל את ישראל מיד מואב ובני עמון והם באו לעשות עמו מריבה גדולה ונתקבצו עליו לעשות מלחמה עמו. מיד יצא יפתח והרג בהם ארבעים ושנים אלף שנאמר (שופטים י"ב:א') ויצעק איש אפרים וגו' ויאמר ליפתח מדוע עברת להלחם בבני עמון ולנו לא קראת וגו' ביתך נשרוף עליך באש ויאמר יפתח אליהם איש ריב הייתי וגו' ואראה כי אינך מושיע ואשימה נפשי בכפי וגו' ולמה עליכם אלי היום הזה להלחם בי ויקבוץ יפתח את כל אנשי גלעד וילחם את אפרים וגו' וילכוד גלעד את מעברות הירדן לאפרים והיה כי יאמרו פליטי אפרים אעבורה ויאמרו לו אנשי גלעד האפרתי אתה ויאמר לא ויאמרו לו אמר נא שבולת ויאמר שבולת אין סבולת אלא לשון ע"ז כאדם שאמר לחבירו שא בל. ולא יכין לדבר כן ויאחזו אותו וישחטוהו וגו' ויפול בעת ההיא מאפרים ארבעים ושנים אלף. מי הרג את כל אלה הוי אומר לא הרג אותן אלא פנחס שהיה סיפק בידו למחות ולא מיחה וגם היה לו להתיר את נדרו ליפתח ולא התיר ולא פנחס בלבד אלא כל מי שסיפק בידו למחות ולא מוחה להחזיר את ישראל למוטב ואינו מחזיר כל הדמים הנשפכין בישראל אינם אלא על ידו שנאמר (יחזקאל ג לג) ואתה בן אדם צופה נתתיך לבית ישראל ושמעת מפי דבר והזהרת אותם וגו' באמרי לרשע (נ"י כי אתה הזהרת רשע לפי שכל וכו') מות תמות ולא הזהרתו וגו' הוא רשע בעונו ימות ודמו מידך אבקש וגו' לפי שכל ישראל ערבים זה לזה.

ולמה הן דומים לספינה שנקרע בה בית א' אין אומרים נקרע בה בית א' אלא כל הספינה נקרעה כלה כך הם ישראל שנאמר (יהושע כ"ב:כ') הלא עכן בן זרח מעל מעל בחרם ועל כל עדת ישראל היה קצף והוא איש א' לא גוע בעונו. ושמא תאמר אותן שבעים אלף שנהרגו בגבעת בנימין מפני מה נהרגו. לפי שהיה להם לסנהדרי גדולה שהניח משה ויהושע ופנחס בן אלעזר עמהם היה להם לילך ולקשור חבלים של ברזל במתניהם ולהגביה בגדיהם למעלה מארכובותיהן ויחזרו בכל עיירות ישראל יום אחד ללכיש יום אחד לבית אל יום אחד לחברון יום אחד לירושלים וכן בכל מקומות ישראל וילמדו את ישראל דרך ארץ בשנה ובשתיים ובשליש עד שיתישבו ישראל בארצם. כדי שיתגדל ויתקדש שמו של הקב"ה בעולמות כולן שברא מסוף העולם ועד סופו. והם לא עשו כן אלא כשנכנסו לארצם כל אחד ואחד מהם נכנס לכרמו וליינו ולשדהו ואומרים שלום עליך נפשי כדי שלא להרבות עליהן את הטורח כך שנו חכמים במשנה הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה והוי שפל רוח

בפני כל אדם ואם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך וכשעשו בני בנימין דברים מכוערין ודברים שאינן ראויין באותה שעה בקש הקב"ה להחריב את כל העולם כולו אמר הקב"ה לא נתתי לאלו את א"י אלא כדי שיקראו וישנו ויעסקו בתורה כל ענין בזמנו וילמדו ד"א אמר הקב"ה לא כך כתבתי בתורתך אע"פ שאין בהם בישראל ד"ת אלא דרך ארץ בלבד יקוים בהם בישראל הכתוב (ויקרא כ"ו:ח') ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם רבבה ירדפו וגו' אבל אם תעשו את התורה והמצוות אחד מכם ירדוף אלף ושנים מכם יניסו רבבה. שנאמר (דברים ל"ב:ל') ירדוף אחד אלף ושנים יניסו רבבה וגו'. לפיכך בגבעת בנימין שלא היו עוסקין בתורה ובדרך ארץ. נתקבצו ויצאו למלחמה ונהרגו בהם שבעים אלף. ומי הרג את כל אלה הוי אומר לא הרג אותן אלא הסנהדרי גדולה שהניח משה ויהושע ופנחס בן אלעזר.

זקוקין דנורא. - ומ"ש שבעים אלף נהרגו בימי פלגש בגבעה ובילקוט גרס ע"ב אלף ונ"ל שניהם טעות גמור הוא כי לא מצינו שנהרגו בימי פלגש בגבעה רק ס"ה אלפים ומאה ושלישים כי במלחמה הראשונה נהרגו מבני ישראל עשרים ושנים אלף ובמלחמה השנייה נהרגו מבני ישראל שמונה עשר אלף ובמלחמה השלישית נהרגו מבני ישראל שלשים איש ומבני בנימין עשרים וחמשה אלף ומאה איש ס"ה חמשה וששים אלף וק"ל איש לכן לגרוס ס"ה אלף והמאות לא קחשיב דוק ותשכח.

ילקוט שימוני לנך רמז סח. יפתח הגלעדי נדר דבר שלא כהוגן להעלות בתו על גבי המזבח נתקבצו אליו אנשי אפרים לעשות עמו מריבה גדולה, היה לפנחס שיאמר להם להתיר את נדרו לא באתם אלא לעשות מריבה באתם אלא הוא לא מיחה בבני אפרים והוא לא התיר את נדרו ליפתח. יושב על כסא שופט צדק יהי שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים אחר ששם זה נפשו בכפו ובא להציל את ישראל מבני עמון ומואב ובאו לעשות עמו מריבה מיד עמד והרג מהם שנים וארבעים אלף שנאמר אמר נא שבולת ואמר סבולת זה לשון ע"ז כאדם שאומר לחברו (טו) שא בל, ומי הרג אותם פנחס שהיה ספק בידו למחות ולא מיחה ולהתיר לו נדרו ליפתח ולא התיר וכל מי שספק בידו למחות ואינו מוחה להחזיר את ישראל למוטב ואינו מחזיר כל דמים שנשפכין בישראל נשפכין על ידיו שנאמר ואתה בן אדם צופה נתתיך וגו' ואתה כי הזהרת את הרשע מלמד שכל ישראל ערבים זה בזה. אם תאמר אותם שנים ושבעים אלף שנהרגו בגבעת בנימין מפני מה נהרגו היה להם

ואחד להציל עצמו מגואל הדם הוא היצה"ר כו' בערי מקלט" דחודש אלול; וגם להודיע ולפרסם הדבר באופן הכי יעיל, לבקר את אחבנ" במקום מושבם": אשר גם הם יצליחו לברוח בעבודת התורה והתשובה דחודש זה. והפרסום יהי' לא רק בעצם הדבר, שישנו הענין דערי מקלט, אלא להורות גם את הדרך איך להגיע למקלט, אשר הוא ע"י העבודה בכל הג' קוין הרמוזים בהר"ת של חודש אלול"ל....

לקוטי תורה שם לב עמוד ב. ע"פ משל למלך שקודם בואו לעיר יוצאין אנשי העיר לקראתו ומקבלין פניו בשדה ואז רשאיין כל מי שרוצה לצאת להקביל פניו הוא מקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם. ובלכתו העירה הרי הם הולכים אחריו. ואח"כ בבואו להיכל מלכותו אין נכנסים כ"א ברשות ואף גם זאת המובחרים שבעם ויחידי סגולה.

94 ר"ה טז עמוד א. נאמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות. מלכיות — פדי שתמליכוני עליכם, זכרונות — פדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה, ובמה — בשופר.

96 שם עמוד ב. תנא, בית שמאי אומרים: שלש פתות הן ליום הדין: אחת של צדיקים גמורין, ואחת של רשעים גמורין, ונחתמין לאלתר לחיי עולם, רשעים גמורין — נחתמין לאלתר לגיהנם, שנאמר: "ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לתרפות לדראון עולם", בינוניים — יורדין לגיהנם, ומצפצפיין ועולין, שנאמר: "נהבאתי את השלישית באש וצרפתים כצרוף את הפספסותם כבחון את הנקב הוא יקרא בשמי ואני אענה אותו", ויעליהם אמרה חנה: "ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעלה".

לסנהדרי גדולה שהניח משה ויהושע ופנחס בן אלעזר עמהם שיקשרו חבלים של ברזל במתניהם ויגביהו בגדיהם למעלה מארכובותיהם ויחזרו בכל עירותיהם של ישראל, יום אחד ללכיש, יום אחד לעגלון, יום אחד לחברון, יום אחד לבית אל, יום אחד לירושלים, וילמדו אותם דרך ארץ בשנה בשנים בשלש בארבע בחמש עד שיתישבו ישראל בארצם, יתגדל ויתקדש שמו של הקב"ה בעולם כלו שברא מסוף העולם ועד סופו, הם לא עשו כן אלא כיון שנכנסו ישראל לארצם כל אחד ואחד רץ לכרמו ולזיתו ואומר שלום עלי נפשי שלא להרבות הטורח. שנו חכמים במשנה הוי ממעט בעסק ועסקו בתורה והוי שפל רוח בפני כל אדם ואם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך. וכשעשו בגבעת בנימין דרכים מכוערים ודברים שאינם אראויים יצא הקב"ה להחריב את העולם כולו ונפלו מהם שבעים ושנים אלף ומי הררג אותם סנהדרי גדולה שהניח משה ויהושע ופנחס עמהם, ופלגש בגבעה בימי כושן רשעתים היתה באותה שעה נתנה הכהונה לבני איתמר בן אהרן כארבעים ושנים שנה וקלקלו בני עלי, באותה שעה אמר הקב"ה תחזור הכהונה לבעליה שנאמר אמור אמרתי אמרו לאהרן (טז) אמור לירמיהו והקימותי לי כהן נאמרן זה צדוק הכהן לפני דוד המלך:

שופטים כא, ה. ויאמרו בני ישראל מי אֲשֶׁר לֹא־עָלָה בְּקֶהֱל מִכָּל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה כִּי הִשְׁבֹּעַה הַגְּדֹלָה הַיְתָה לְאֲשֶׁר לֹא־עָלָה אֶל־יְהוָה הַמַּצֵּפָה לְאֹמֶר מוֹת יוֹמָת:

91 לקוטי שיחות חלק ט עמוד 298. והנה בערי מקלט כפשוטן מצינו: חייבין ב"ד לכוין הדרכים לערי מקלט לתקנם ולהרחיבם... ורוחב דרך ערי מקלט אין פחות משלשים ושנים אמות ומקלט מקלט הי' כתוב על פרשת דרכים כדי שיכירו הרצחנים ויפנו לשם" ומזה מובן הענין גם בערי מקלט ברוחניות, שאין די ומספיק מה שכל אחד בעצמו יברח לערי מקלט להציל א"ע באותיות התורה ועבודת התשובה בחודש אלול, אלא מוטל על כאו"א לפרסם הדבר בכל מקום שידו מגעת - ולפרסם כהוראת הכתוב כשופר הרם קולך. ועוד בזה וכמו שמצינו בנשיאי ישראל, אשר, מתאים למצב דורם, היו אלו אשר עיקר עבודתם היתה במקומם, ובנ"י היו באים אליהם והנשיאים היו מורים להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו; והיו נשיאים אשר נוסף לזה גם עסקו הרבה לבקר בעצמם את בני ישראל במקומות מושבותיהם ולהביא אליהם את דברי תורתם והוראותיהם כן הדבר בענין האמור, אשר על כל אחד

בראשית

אבער אויך „ענינים מופלאים“* פון די אַנדערע חלקי התורה, אפילו* אויך „רזין דאורייתא“, וכידוע: דער וואָרט פון אַלטן רבין, אַז „פירש״י אויף חומש איז יינה של תורה“.

נאָר בכדי צו קענען דערגרונטעווען זיך צו די „ענינים מופלאים“ און „יינה של תורה“ וואָס אין פירש״י, מוז מען פריער דורכלערנען און פאַרשטיין דעם פירוש הפשוט. ווייל אויך זיי, די ענינים מופלאים און יינה של תורה, האָט רש״י אַריינגעשטעלט אין דעם פירוש לויט „פשוטו של מקרא“*.

אר ענין מסויים בגמרא — ומ״מ בפירושו עה״ת אומר „ואיני יודע“ (לדוגמא: שמות כב, כת. וראה פירושו בתמורה ד, א ד״ה זו תרומה), ומובן ג״כ ע״פ הנ״ל.

2* של״ה במס׳ שבועות שלו (קפא, א).
3 הלשון „אפילו“ הוא, לפי שחלק הסוד בתורה הוא חלק הכי (רחוק ו) געלה מדרך הפשט (ראה לקמן סי״ג), אבל לאיך גיסא, ממאמר אדה״ז ש״פירש״י אויף חומש איז יינה של תורה — אף שאני לא באתי אלא לפשוטו — מוכח שישנה שייכות מיוחדת ביניהם.

כי כמו שבועולמות, עולם האצילות הגרמו בתיבת „אף“ נסמך ל„עשיתיו“ דוקא (ראה לקו״ת בלק סט, סע״ג), כן גם בדי חלקי התורה פרד״ס שהם כנגד די העולמות, חלק הסוד שבתורה — אצילות — שייך לחלק הפשט — עשי (ראה לקו״ת ויקרא ה, ד) שמביא שם הענין ד„אף עשיתיו“ לענין השייכות דפנימיות התורה למקרא). ולהעיר מסדר הבנים בהגש״פ — שג״ז כנגד אבי״ע: חכם רשע כו׳ (משיחת ש״פ גח תשכ״ה — נדפס לקמן ע׳ 279).

4 היום יום ע׳ כד. וראה בארוכה אמ״ב שער הק״ש ספנ״ג ואילך, ש״יינה של תורה“ הוא רזין דאורייתא. עיי״ש.

5 וגם זה נרמז בהלשון „יינה של תורה“. כי כמו שהיין כמוס תחלה בענביו, וכל מה שמתעב יותר בענביו הוא הולך

א. שוין גערעדט פיל מאָל, אַז דער פירוש פון רש״י על התורה, הגם אַז ער קומט צו מפרש זיין פשוטו של מקרא — ווי רש״י אַליין איז מדגיש כמה וכמה פעמים און גלייך אין די ערשטע סדרה¹: „ואני לא באתי אלא לפשוטו“² — אַנטהאַלט ער

1 ג, ת. שם, כד (וראה שם, כב, ד, ח. ו, ג). ויתירה מזו: גם כש„אין המקרא אומר אלא דרשוני“ (כי הפשט אינו מיושב בהמקרא), משתדל רש״י לפרשו גם כפשוטו (רש״י ריש פרשתנו (וראה משכיל לדוד שם). לקמן א, ד. ועוד).

2 ומה שמסיים שם (ג, ח) „ולאגדה כו״ (וכן מה שמביא כו״כ פעמים בפירושו „מדרשו“ וכיו״ב) — בהכרח לומר (ע״פ הודעת רש״י עצמו כמצויין בהערה הקודמת) שכל המובא בפירושו עה״ת צ״ל ע״ד פשוטו של מקרא (אלא שבפשט גופא ישנם חילוקי דרגות).

ועפ״ז מובנת התמי גדולה, שבכ״מ אומר רש״י „לא ידעתי“ וכיו״ב*, אף שישנם שם מדרשי רז״ל**, וא״כ הול״ל: ומדרשו, ורז״ל אמרו, בזה אנו צריכים לדברי אגדה (כבפרשתנו א, ד) — אלא שבמקומות אלה דרז״ל אינם ע״ד הפשט כלל וכלל — ולכן אין רש״י מביאם.

יתירה מזו: גם כאשר רש״י עצמו מב״

* רושמי רשימות מציינים לפרש״י (עה״ת): בראשית לה, יג. שמות כה, כט. כו, כד. כז, י. ויקרא ח, יא. י טו, יג. ד. במדבר כא, יא. כו, יג. כו, טז. דברים לג, כד. ועוד סוג מיוחד שרש״י כותב „לא ידעתי כו׳ ד״א כו״ ומפרש — או כיו״ב. והם: בראשית ל, יא. לב, טו. מג, יא. שמות כד, יג. כה, כא. כז, יט. כח, ד. ויקרא יד, יד. דברים יח, ב.

** לדוגמא ויקרא כז, ג. וראה תו״כ שם וערכין ד, ב. וע״פ הנ״ל סרה קושיית המפרשים שם. וראה ג״כ פרש״י תולדות כה, ה. ורמב״ן שם. ועוד.

בית

איח'ת שבת דה לו

יצחק

ס

אחא דכל כיוור שאין צו כדי לקדש ד' כהנים אין מוקדשין שאלמור ורעהו אחיב דלא שמשו צבא ימי קדש לכי מירדס וחינו דרטיי קיל דלא שיימס משה רק צו ימי המולאים. ולפי הנהגות פסק דברים דבמה א"ל לקדש. א"כ למה רחן משה צו ימי המולאים דכיון דריכו כמות דלא לכאורה ק"ו רבתי היא. אונס רטיי פי פקודי פירש אהא דורחלו ששימשו כולם צה' למולאים צבאה. ובצר כהעורר הגאון צעל נוצ"י צהגהות הסיס צבתיית דברי רטיי אצל המוצמר דרטיי צמוצס קאי למ"ד דנשה שיימס כל מ' שנה צביג ולכן פירטיי צמי למולאים השוו כולם. אצל למ"ד דלא הי' כ"ג לא שיימס רק צו ולכן פירטיי צטיס כהן מ"ד. זה דלא במ"ש החמישי פי פקודי דרוקא צמי שיימס ולא אחיב קאי שם למ"ד ונשה שיימס כל מ' שנה וקרא דורחלו קאי צמי למולאים ולכן "ל דבו" ימי המולאים הי' למשכן דין צמס אונס לומר דלא הי' למשך דין כ"ג ורק צו שיימס וצו" הי' למשכן דין צמס א"כ קרא דורחלו אין מוקס לה דצמי לא שיימס וצו ל"ג חילוי. וע"כ למ"ד דלא שיימס רק צו לא הי' למשכן דין צמס ונעשה מיוצב קוטיהו דהגו' הוכיח דמשה כ"ג הי' כל מ' מדכתיב למשך דליכא למימר דאכל ממשו קטי' למשכן דין צמס דאח"כ דמשה לא הי' כ"ג ולא שיימס רק צו ע"כ לא הי' למשכן דין צמס ונקרא דורחלו ומנח"ס מוכח ק"ו כ"ג ורוק היטב כיסיא פירפירם כה"ל צביע פיה מציחה מוקדש הי' י"ג) ודך אבג רלחתי צבעל העקידה פי שומיי שער כ"ט שכחצ צעמס שטרפו אח שפיר המעלה לפי קטי' לחסין שחוף צמוצס החוה אכר קכרז עלי' שאין רחוי לאכול ונחמס. והנה לפכינו דברי שטיי צמס ק"ב דכח דמייטי החוה אהא יש כמו צמוצסו ועבורו ועורו שלו. עיי"ש צרטיי ד"ה ומה צמוקס שרפס כמי צמוצסתי עיי"ש :

הנה

רלחתי גמ"ל פ"ח מוקדש דברים המוהים שכחצ דלכאורה צמס קטנה דרז מוקדש היס עומד אך רכינו צפטינו כחצ דלחן עומד מוקדש ומה להלך השוה עיי"ש. שוב מלחתי דצמסו פ"צ דרמח"ס חומס על הסווייט ומנ"י הכ"ל. עוד ל"ע על המ"ל שצכספק סח אס קטיס צמסות צמסו ומייטי לעכרטיע שכחצ דכסירות ובמחמ סוה מוצמר צמ"כ הוצח צרטיי צמס קימ ד"ס ז'. ורטיי לא עייטי רק ענד אצל צמ"כ מוצמר להרי' דאשה כקרה. ולפי' לע"כ צמסות מ"ס דקטי' אלו כמסות צמ"ס ופקולות צמסנה אורו ורטיי ומוקס וסרי אינו טוהג צמכריס וכמנה לאו צה עבודה ומוקס לה כמכיל. והוק' חולין פי מייטי מה דהלכס כמכיל. וקטי' דלתי מנח"י צמסו דצמיו פקול ואשה כקרה וקמ"ל דרטיי כקר. והנה ס"י דוקח לאוקומח צמסו. מייסו לפעכ"ד הי' נחלס דהס חלוי אי שמיטה לילה כקר צמסו דלמ"ד כקר ל"ה עבודה צמסו מ"ע צמ"ז וכקר צמסו אצל למ"ד צמ"ס ק"ס כמיטה לילה פקול סו"ל עבודה צמסו מ"ע צמ"ז ושטי' איין ככי עבודה צמסו ואך שכחצו סו' קרוטין ל"ו דכתי סרו מעשה"ג קר"ח דעבורס כקרה מ"ע לשיטה ר"ס ספוקל כטיס כקסירס ל"לית ממשו שאין צר חיוצח היס עבודה פקולות ומסו דכוי מעשה"ג. והמ"כ קכור צמ"ס ס"י י"צ הקסיתי אחא דאמריינין כקסדרין לא איסו דלישחרי שנה לצמ"י כקסילה צמו דלא אישחרי שנה לצנה כקסרפס ואס כטיס כומטין קרנכות סרי אישחרי שנה לצנה. והלכתי צה וכמה כ"ל דאס כטיס און להס חלק צמסות כיון דלא הי' ומשככין על הקוליס. לכן לא הי' רשחין למחמו צמסו דלא חלה עליהן עשה דממיר. ולכן אף אס זר שומט שנה הממיר אצל כטיס לא הי' רשחין מייסו עיין לעיל ס"י י"ז אורח ג' הלכתי על הגאון ר"ע ונטי' שכחצו דקטיס אין להס חלק כקצמטס ליצור עיי"ש וגס צמוצ' ימנוח הי' ע"כ ד"ה עמחל צקוק דכיהיס עממע דממיר הוה עשה ססוה ככל דלח"כ מה הקסו למ"ל קרא דממיר דוחה שנה אי צעלמח דחי. ואס כיימח ממיר סו"י עשה שטיי צמ"ז ע"כ ק"ל דממיר מני הוה ס"צ ודוק. ועיין דמס קרנן שקליס פ"ח הי' ד' שכחצ דלכטיס חונעין שקליס אצל לא שמשע כן ואכ"ע :

סימן לו

ביה יוס ג' ייע ככיוו כעל לישראל לפיק ברעזאן

ברכת מחיים והשלום ליירי הרב הרי"ף ובקי צכל מורי סוכה קקנו חרש מלל ישן מורג חרוך מ' **מענדיר אבענר** ככד ס"ג מ' ארי' **ליבוש** כ"י האצמ"ק **נעמרוכ** : מה **(ה) שמחתי** גאור צרניו סיקריס ונדברי עלפולו. מה שקסטה כמ"ה אשיטה הרנוצ"ס פ"ח ונ"י שנה דק"ל דמוצ' כצנירו מייב ממשו מפרק ורוקא צניגרות ואמחי צמילס מייב ממשו חוכל והרי ליכא צניגרות ככר הקשה כן צמוצ' להגאון מה"רס צממע שנה ע"ב אוח והסויגי. ומה שחירן כקצר החיות

(ג) **אבר** לפע"ד קוטי' זחה לקימ סהה זס צנור דאף דהרנוצ"ס ק"ל דמוצ' אינו חייב רק ממשו מפרק ורוקא צניגרות אצל שומע מייב ממשו כעילת כמסס כדליחא צטיס דשנה ע"ה להריא. וברנוצ"ס ריפ י"א משנה עיי"ש. ורק דק"ל זה צקטל כפס אצל אס עשה חבלה ולא קעל כפס אינו חייב רק ומסו מפרק ח"צ לרעסו. ומעשה איז אומר דגס הרנוצ"ס מורה אס חמד מוקלח מצעל מי חייב ממשו כעילת כמסו וצ"חור הרצ"ג לפי מה שצולחתי כקפרי הקטן ס"ח ילחק צמוצתו ונדרי חיות הכלליי הקצוב צמס רוב סלוס ושס כחצמי מוסות החיות שטיא קישור חלקיס אלו אל אלו שכל אחד מי צענור חצירו על דך מושל אס ימחוק דבר מן החי מחלק החתח יצול וחי' כלא הי' וכל חלקי הצמ"ח יתקצלו למלחות החקירון עיי"ש. א"כ אס נעל מוקלח סרי נעל כמסו מהחמיכה החלה והיא חבול כלא הי' : ומעשה מה לכו קעל כל הצמ"ח או מוקלחה או קעל מוקלח מהא"ס. על כן גס הרנוצ"ס מורה דחייב ממשו כעילת כמסו ועד כאן לא קאמר הרנוצ"ס רק צמכל ולא חמד מוקלח אכר רק שקרע עור או הצצר דבוז כשאר החיות

מלאכת דברים נא שפטים הקדש קצה

אונקלוס

נגידת פניר: ד ויחתון סבי קרפא
 ההיא ית עגלתא לנחלא ביר די
 לא אתפלח בה ולא יזרע
 ד והורדו זקני העיר ההוא את העגלה אל-נחל
 איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע וערפו-שם

רש"י

(ד) אל נחל איתן. קשה שלא נעבד: וערפו. שנמה שלא עשמה פירות ומערף במקום שאינו עושה קונץ ערפה בקופיץ אמר הקב"ה מצא עגלה צמ פירות לכפר על הריגתו של זה שלא הניסוהו לעשות

מלאכת הקדש

אם יש אזהרה
 לעובד זורע בנחל

דייה אל נחל איתן. קשה שלא נעבד. פי' דהאי נחל איתן היינו שיהיה קרקעית הנחל וסביבו סלעים ואבנים מקורזלות, שלא יהיה שם מקום לבן אדם שיזרע שם שום דבר קטון וגדול, אלא יהיה מקום ארץ מלחה ולא תשב. ולפי' יראה לכאורה דמ"ש לא יעבד בו ולא יזרע לא הויא אזהרה לעובד זורע בו, אלא פרושי קא מפרש הכתוב לאיזה ענין נק' בלשון זה נחל איתן שהוא לשון חזוק, לז"א אשר לא יעבד בו ולא יזרע, כלו' להאי מילתא נק' כן שצריך שיהיה ארץ קשה וסביבו סלעים קשים כדי שלא יעבד בו ולא יזרע לעולם. והיא דעת הרמב"ן בכוונת רש"י וז"ל: נחל איתן קשה שלא נעבד ל' רש"י, וחז"ל אמרו שהוא נאסר לחרוש ולזרוע בו לעולם, א"כ הם אזהרות שהזורע או העובד בו בלאו הזה, וטעם אשר יוציאו אותה אל נחל איתן כי לא יעבד בו ולא יזרע לעולם עכ"ל.

ויכולין אנו לו' דרש"י גם הוא יודה לדעת חז"ל שהוא אזהרה שלא יעבד בו ולא יזרע, שדבר זה מוסכם לדעת כל הפוסקים הרמב"ם [רוצח י, ט] והרא"ה ז"ל בס' החינוך בפרשה זו [מצוה תקל"א] והסמ"ג בסי' קס"ו וקס"ז ומי הוא שראה את אלו ולא ילך בעקבותיהם, ועוד דהא מתני' היא בפ' אחרון דסוטה [דף מ"ה ע"ב] דתנן התם מקומה אסור לעבוד ולזרוע בו.

אלא כוונת רש"י לפרש דפי' איתן היינו קשה, ר"ל שיהיה קרקעיתו וסביבו הר עז וקשה, ואזי כל אדם לא יעבד בו ולא יזרע, דלאו בשופטני עסקינן שיחרוש בקרקע קשה שאינו מגדל צמחים. ומ"ש אחר זה אשר לא יעבד בו וכו', הרי זה אזהרה אחרת שאף לאחר עריפה לא יעבד בו ולא יזרע, והויא אזהרה ככל מצות ה' אשר לא תעשנה. והויא האי מילתא הפך מ"ש הרמב"ם בפ"ט מה' רוצח [ה"ב] והרא"ה בס' החינוך [מצוה תקל"ל], דאינהו סברי לו' דפי' נחל איתן היינו נחל השוטף בחזקה ע"ש. לז"פ רש"י דאין הדבר כן אלא פירושו קשה שלא נעבד. אבל סיפיה דקרא דקאמר אשר לא יעבד בו ולא יזרע לא פירש"י בו כלום, דמובן הוא דר"ל שאסור מלזרוע ולחרוש במקום הזה לעולם. ותרע דהכי ס"ל לרש"י, שהרי פירושו דהכא הוא לקוח מספרי [פסיקתא עה"פ] שאמרו שם וז"ל: אל נחל איתן קשה ע"כ. והוא ניהו פירש"י דהכא, אלא דאיהו מפרש לנו דקשה שאמרו בספרי פירושו הוא קשה שלא נעבד, והתם סיימו ואמרו: ומקומה אסור מלעבוד ומלחרוש, והוא נחל מיובש שמימיו עוברים וכלים מהרה וכן הוא אומר [איוב ו, טו] אחי בגדו כמו נחל כאפיק נחלים יעבורו ע"כ. הרי דאינהו תנו לה דנחל איתן פי' הוא קשה דהיינו כפירש"י קשה שלא נעבד, ואינהו אמרו לה ומקומה אסור מלזרוע ולעבוד. וכיון דברישיא דמילתייהו פסיק רש"י ותני כוותיהו, אמור מעתה שגם במה שסיימו ואמרו ומקומה אסור מלעבוד ולזרוע דהיינו אזהרה מכאן ולהבא הכי ס"ל, ומ"ש קשה שלא נעבד לאו דהיינו פי' מה שנא' אחר כן אשר לא יעבד בו ולא יזרע, אלא פירוש דתיבת איתן קמפרש, דהיינו קרקע איתן וקשה שאינו נעבד מקודם, ואח"ך מצוה עוד להבא אשר לא יעבד בו ולא יזרע, והוא אזהרה להבא לעובד זורע בו. וזה היה נראה בעיני פשוט מאד בכוונת רש"י ולרוב פשיטותו כמעט שמנעתי את עטי מלהעלותו על ספר.

נחל איתן אם יש
 בו מים

אלא שראיתי להרב תו"ט שדרך לו דרך אחרת בכוונת רש"י, ואעתיק לך דבריו שכתב בפ' עגלה ערופה משנה ה' דתנן התם מביאין עגלת בקר ומורדין אותה לנחל איתן, ואיתן כמשמעו קשה, ואע"פ שאינו איתן כשר ע"כ. וכתב וז"ל: איתן כמשמעו קשה. פי' הרמב"ם קשה ההמשכה, וכ"כ

קצו מלאכת דברים כא שפטים הקדש

בחיבורו, ומורידין אותה אל נחל שוטף בחזקה וזהו איתן האמור בתורה ע"כ. אבל רש"י בפי' החומש פי' אל נחל איתן קשה שלא נעבד, ולפי דבריו נחל האמור כאן אינו של מים אלא עמק, וכן מביא רש"י מ"ש בפירקין [סוטה מ"ו ע"א] א"ר יוחנן בן שאול מפני מה אמרה תורה הביאו עגלה ערופה, אמר ה' יבוא דבר שלא עשה פירות ותערף במקום שאינו עושה פירות.

אבל נראה בעיני דהיינו פלוגתייהו דר' יאשיהו ור' יונתן [שם דף מו ע"ב], דר' יאשיהו דריש אשר לא יעבד בו ולא יזרע לשעבר, דאשר לא יעבד דקאמר הכתוב מוכח דלאו לשון צוואה הוא אלא לישנא דלשעבר, ור' יונתן אמר להבא. ורש"י ז"ל נסיב לה בחומש אליבא דר' יאשיהו משום דמשמעות דאשר הכי משמע טפי דלא בא לאוסרו להבא, אבל הרמב"ם ס"ל כסתמא דמתני' דתנן ומקומה אסור מלזרוע ומלעבוד ש"מ דמתני' כר' יונתן, הילכך ניחא טפי לו' דנחל היינו נהר שכן פירושו בהרבה מקומות, ועוד דירחצו את ידיהם [פסו' ו] משמע מהנחל. והשתא הא דדריש ר"י בן שאול לא אתיא אלא כר' יאשיהו, דאי לר' יונתן אדרבה כל נחל מגדל ועושה פירות אם בעצמו בדגים ואם בשפתו לכשיזרע או יעבד. ועי"ל להרמב"ם לר' יאשיהו נמי נחל היינו נהר, אלא דקרא אתני שיהיה מקום שעורפים בו שלא נעבד בו, ואתיא דר"י בן שאול לכ"ע, ומתני' מיהת דלא כר' יאשיהו דהא אליביה לא אסרה תורה לזרוע, לפיכך ניחא לרמב"ם לפרש קשה על חוזק הנהר עכ"ד הצריך לענייננו.

והנה מסקנא דמילתא לדעת התי"ט דרש"י ס"ל דנחל איתן האמור פה היינו בור אין מים בו אלא עמק, ולדעתי דעת הדיוט אין הדבר כן, דהיכך כן מצינו שעמק נק' נחל דא"כ לימא קרא לעמק או למקום איתן, אבל לישנא דנחל לא מצינו נזכרת אלא על המים, סימן לדבר ארץ נחלי מים [דברים ח, ז] וכה"א נחל נובע [משלי יח, ד] וכיוצא בזה בתנ"ך. וראיה שהביא לדבריו מה שפירש"י הכא כר"י בן שאול מפני מה אמרה תורה הביאו עגלה ערופה אמר ה' יבוא דבר שלא עשה פירות ויערף במקום שאינו עושה פירות, אין הוכחה דרש"י ס"ל דנחל איתן האמור פה הוא עמק אין מים בו, דכבר הוכחנו דרש"י גם הוא ס"ל דיש בו מים כדעת ספרי, אלא דמשמע ליה דמ"ש במשנה איתן כמשמעו קשה היינו שצריך שיהיה קרקעו קשה כסלע שלא יצלח לעבוד ולזרוע בו לפי שמימיו עוברים מהרה אבל מים מעט מיהת יש בו.

גם מ"ש דרש"י נסיב לה הכא כדעת ר' יאשיהו דס"ל דאשר לא יעבד בו לשעבר משמע, דדריש 'אשר' דלאו לשון צוואה הוא אלא לישנא דלשעבר משום דמשמעות 'אשר' הכי משמע טפי שלא בא לאוסרו להבא, וכן היא דעת הרמב"ן בכוונת רש"י כדפרישית לעיל.

ואנכי לא בכל אלה נואשתי ולא כמו שעלה על דעתם עלה על דעתי, דלפענ"ד אמינא אבל מסתפינא מהני רבוותא, דאי לדידי צייתי קרוב הוא לו' דר' יאשיהו מודה לר' יונתן דלהבא טפי משמע קרא אשר לא יעבד בו ולא יזרע, ולא אמר אשר לא נעבד ולא נזרע כדכתיב גבי עגלה [פסו' ג] אשר לא עובד בה אשר לא משכה בעול, ומי שעבר וזרע בו חייב מלקות לדעת כל הפוסקים כדאמרן. אלא דבהא פליגי, דר' יאשיהו ס"ל מדלא קאמר לא יעבד ולא יזרע דאז ודאי אינו כי אם להבא, וקאמר אשר לא יעבד בו משמע נמי דקאי אלשעבר ודרוש ביה תרתי להבא ולשעבר, דהיינו שאותו מקום נדע ידיעה ברורה שלא נעבד מעולם, ור' יונתן לא משמע ליה אלא להבא אבל לשעבר אין אנו אחראין לידע שמא שום אדם עבד בו, אלא אם אנו רואין אותו מקום קשה וחזק בסלעים ואבנים נערוף שם, ומכאן ולהבא אנו צריכין לשלוח ולהודיע בכל ערי ישראל הקרובים והרחוקים שלא יעבדו שם שום עבודה קטנה או גדולה, זוהי דעת רש"י בכוונת מחלוקת ר' יאשיהו ור' יונתן. והשתא מתני' דתני בה ומקומה אסור מלזרוע ומלעבוד אתיא ככ"ע, דבלהבא כ"ע לא פליגי כי פליגי בלשעבר. והרמב"ם הכי ס"ל ריהטא דסוגיא, אלא דאיהו מפרש דנחל איתן כמשמעו קשה דתנן במתני', פי' נחל שוטף בחזקה זהו פי' קשה, כלו' גדול כל כך עד שקשה לאדם לעבור בו מרוב מרוצתו וחוזקו.

בתר דנא חזי הוית דהאי מילתא תליא באשלי רברבי, דנשאל על זה הגאון חכם צבי ז"ל בשו"ת

דעת הח"צ ברש"י
דנחל בלא מים

מלאכת דברים נא שפטים הקדש קצו

שלו [סי' ל"ב] (ועיין גם בשו"ת להרב בנו בס' שאלת יעב"ץ שנדפס מקרוב [חלק א] בס' כ"ד, ועיין במהרי"ק שאלה קנ"ח ותבין) לדעת הרמב"ם דס"ל דנחל איתן היינו נחל השוטף בחזקה מהא דתניא במס' פסחים [דף נג ע"א]: סימן להרים מילין, סימן לנחלים קנים, נפקא מינה לנחל איתן. מוכח להדיא דנחל אינו נהר רק מקום קשה וכפירש"י, דנהר אינו צריך סימן דוגמת שפילה ועמקים, ותמהני ממהרי"ק שהסכים על פירש"י שלא הביא ראיה זו, עכ"ד השואלים.

והשיבם הרב הנז' לשואליו אמרים אמת, דאין מכאן ראיה לפירש"י ואפשר קצת סיוע לדברי הרמב"ם, ממאי דאמרי' במס' תענית [דף כ ע"א] מה קנה זה עומד במקום מים, וקרא כתיב כאשר ינוד הקנה במים [מלכים א יד, טו]. משמע דאורחיה דקנה במקום מים הוא, וכה"א [ישעיה יט, ו] וחרבו יאורי מצור קנה וסוף קמלו. ופירש"י: קנה וסוף, שהיו גדלים בו קנים מרוב מימיהם. קמלו, כשיבשו יאורים עמדו הקנים בלא מים והם מתייבשים ונופלים. הרי מבואר שדרך הקנים ליגדל במים דוקא, וכן בתורה כתיב [שמות ב, ג] ותשם בסוף על שפת היאור, וסוף וקנה שניהם דומים זה לזה ודרכם ליגדל על כל מים, וזה ברור. ומ"ש דנהר אינו צריך סימן, לאו קושיא היא דכמה מיני נהרות ואגמי מים יש נהר ויאור ופלא ויובל ואגם ומעין שוטף ונחל, עכ"ל.

ואני כבר הוכחתי לך דגם לרש"י איהו מפרש לנחל כפי' הרמב"ם דיש בו מים, ומ"ש חז"ל סי' לנחלים קנים, היינו כמ"ש בספרי דנחל איתן מימיו עוברים מהרה וכלים, ולכן אם נראה מקום שיש בו קנים ועכשיו הוא יבש בידוע שהיה במקום זה לשעבר נחל אלא שעתה יבש ואיננו, ומקום זה כשר הוא לעריפת עגלה אם היה קרקע קשה. ולא זכיתי שתאמר בדעת מהרי"ק ומגיד משנה מנין היה להם לו' דרש"י ס"ל דנחל איתן היינו עמק, דלדעתי אם קלה היא נראה דליכא מאן דפליג בהא, דודאי יש בו מים אלא שפעמים בקיץ הוא יבש כדרך קצת נהרות דעבדי הכי.

עוד אמר מר כמוה"ר צבי ז"ל וז"ל: ואני תמיה ממהרי"ק שורש קנ"ח שביקש להכריח פירש"י מדלא נקטי ראיה מהובשת נהרות איתן [תהלים עד, טו] דדמי ממש לנחל איתן לדברי הרמב"ם. ובעיני יפלא דמה ראיה יש מנהרות איתן, אם רצונו חוזק השטיפה או לשון ישן כמשמעות אחרים בגמ' [סוטה מו ע"ב], אבל איתן מושבך [במדבר כד, כא] שפיר מוכח שהוא קשה מדכתיב ושים בסלע קינך, וכן מהא דכתיב [מ"כה ו, ב] שמעו הרים את ריב ה' והאיתנים מוסדי ארץ, שהוא כפל ענין במלות שונות, וגם מדקרי להו מוסדי ארץ ש"מ דחזקים הם עכ"ד ז"ל.

ולפי מ"ש דכ"ע סברי דנחל איתן יש בו מים כדרך שאר נהרות ניחא, דלא מייתי ראיה מהובשת נהרות איתן, דמאי דמייתי ראיה בש"ס אינו אלא לפירש"י דקרקעית הנחל וסביביו הוא קשה כברזל וכארץ מלחה שלא תזרע ולא תצמיח, ולהרמב"ם ז"ל הנחל מצד עצמו קשה שהוא שוטף בחזקה, ולפיכך לא מצו לאתויי אלא מפסוק איתן מושבך ושים בסלע קינך או מוהאיתנים מוסדי ארץ, דכל הני קראי משמעותם הוא לשון חוזק למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, אבל מקרא דהובשת נהרות איתן ליכא שום הוכחה ללשון חוזק לא למקום ולא למים שבו.

ומה שהוסיף לתמוה הרב על דברי התי"ט כעת לא מצאתי הגמרא באמתחתי, ובע"ה כשתמצא בידי אז אשנה ואברר הדברים היטב בס"ד.

ויש להביא ראיה לדבר דנחל לאו היינו עמק דלית ביה מים כלל, ממאי דאמרינן במס' בבא קמא [דף ס"א ע"א] במתני' וז"ל: עברה נהר או גדר פטור. ופליגי התם רב ושמואל ח"א נהר ממש וח"א אריתא דדלאי, מ"ד נהר ממש אע"ג דליכא מיא, ומ"ד אריתא דדלאי אי אית ביה מיא אין אבל אי לית ביה מיא לא. ופירש"י אריתא דדלאי יאור קטן שמדלין ממנו ומשקין שדות. מ"ד נהר ממש אע"ג דלית ביה מיא הואיל ורחב הוי כדרך הרבים ע"כ. וכתבו שם התוס': מ"ד נהר ממש אע"ג דלית ביה מיא. ואע"ג דברה"ר בעינן י"ו אמות, הכא סגי בח' אמות מתוך שהנהר עמוק וגם יש בו קרירות מים שעוברים בו תמיד עכ"ל. הרי מבואר דאע"פ שאז"ל דנהר אע"ג דלית ביה מיא, לאו דאותו מקום מעולם לא נראו בו מים אלא עמק לחוד, דא"כ לא מיקרי בשם נחל בשום אופן, אלא מתוך שקרקעו

הוכחות דרש"י
ס"ל נחל עם מים

קצח מלאכת דברים כא שפטים הקדש

אונקלוס

וַיִּנְקְפוּן תַּמָּן יַת עֲגֻלְתָּא בְּנַחֲלָא:
ה וַיִּתְקַרְבוּן פְּהֵינָא בְּנֵי לֹוִי אַרְי
בְּהוֹן יִתְרַעֲי יִי אֶלְהָךְ לְשִׁמְשׁוּתָהּ
וּלְבָרְכָא בְּשִׁמָּא דִּינִי וְעַל מִימְרָהוֹן
יְהִי כָּל דִּין וְכָל מִכְתָּשׁ סְגִירוֹ:
ו וְכָל סְבִי קָרְתָּא הֵיא דְקָרִיבִין
לְקִטִּילָא יִסְחוּן יַת יְדִיהוֹן עַל
עֲגֻלְתָּא דְנִקְפְּתָא בְּנַחֲלָא:
ז וַיִּתִּיבוּן וַיִּמְרוּן יִדְנָא לָא אֲשָׁדוּ

אֶת־הָעֲגֻלָּה בְּנַחֲלָא: ה וַנִּנְשׂוּ הַפְּתָנִים בְּנֵי לֹוִי כִּי
בָּם בָּחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשֵׁרְתּוֹ וּלְבָרֶךְ בְּשֵׁם יְהוָה
וְעַל־פִּיהֶם יְהִי כָּל־דִּיב וְכָל־נִנְעֵ: ו וְכָל זְקֵנֵי
הָעִיר הַהוּא תְּקַרְבִים אֶל־הַחֹלֶל יִרְחֲצוּ אֶת־יְדֵיהֶם
עַל־הָעֲגֻלָּה הָעֲרוּפָה בְּנַחֲלָא: מִפְטִיר ז וְעָנוּ וְאָמְרוּ
יְדִינוּ לָא שְׁפַכְהוּ אֶת־הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לָא

רש"י

פירות: (ז) ידינו לא שפכה. וכי עלתה על לב שוקני צית דין שופכי דמים הם אלא לא ראינוהו ופטרנוהו
בלא מוזנות ובלא לוייה. הכהנים אומרים כפר לעמך ישראל:

מלאכת הקדש

קשה הוא מקום מוכן לפורענות שבשנת בצורת ב"מ עביד דפסיק ומ"מ יש בו קרירות מים תמיד קיץ
וחורף לא ישבות.

וא" תשיבני ממאי דתנן בפ' שני דפיאה [מ"א] ואלו מפסיקין לפאה הנחל וכו'. ופי' בעל עץ חיים וכן
הר"ש ז"ל וז"ל: הנחל. מלשון נחלי מים ואע"פ שאינו מושך ולא יתכן לו' מלשון נחל איתן
דהיינו בור ע"כ. דמשמע מהא דנחל איתן אינו שם נחל אלא עמק כדברי התי"ט. לא היא, דה"פ
דמילתייהו, דנחל קי"ל דהוי הפסק לפיאה, דהיינו אם יש בו מים אע"פ שאינו מושך המים עכ"פ
בעינן דומיא דהני דתנן במתני', אבל לא יתכן לפרשו מלשון נחל איתן דהיינו בור, כלו' דאין לפרש
להאי נחל כמו נחל איתן שעומד ליפסק שהוא עומד בעמק קשה ורוח עברה בו ואיננו, דא"כ היינו
בור דתני במתני' ותרתי למ"ל, אבל לעולם ליכא למ"ד דנחל איתן אינו אלא עמק שלא ראה מים
מעולם.

ועד ממהר לדבר זה מ"ש בעל פר"ח בס' מים חיים דף כ"ב ע"ד [מתנ"ע ג, ב] שכתב על דברי הרמב"ם
שאמר והיה הנחל בתוך השדה אע"פ שאינו מושך, [וז"ל:] מדברי רש"י בפ' הכונס [דף סא ע"א]
משמע דנחל ר"ל כמו נחל איתן, וכן פי' רשב"ם בפ' חזקת הבתים [דף נ"ה ע"א] וז"ל: נחל. קרקע
קשה מלא צרורות אבנים שאין ראוי לזריעה. ואינו מחוור דא"כ היינו בור והכי מוכח בירושלמי
דאתיא התם נחל אע"פ שאינו מושך כלל מלשון נחלי מים כפי' רבינו, וכ"פ הר"ש והרע"ב ז"ל עכ"ל.
ועיין בח"מ [סי' רע"ה ס"ה] ובמ"ש שם הסמ"ע סק"ו ותבין.

ממוצא דבר למדנו דרש"י מפרש נחל איתן היינו קרקע קשה מלא צרורות אבנים שאינו ראוי לזריעה,
וכבר כתבנו לשון התוס' דהוא נהר ויש בו קרירות מים שעוברים בו תמיד, ואפשר דגם בעל
התי"ט יסבור כן, ומ"ש עמק כלו' אע"פ שאין בו עכשיו מים אלא הוא עמק ואית ביה רושם שהיו
בו מים כגון שנשאר המקום רקק מיקרי נחל איתן, ועיין עוד בספר הנז' בה' רוצח דף ל"ו ע"א [ט].
ב' ד"ה ומורידין אותה במ"ש, ורש"י בפ' תהלים [עד, טו] כתב בפסוק אתה הובשת נהרות איתן, שהוא
הירדן שהוא נחל איתן ע"כ. הרי שגם הוא סבר דנחל איתן אית ביה מיא בשום פעם.

באמת אמרו חז"ל בלישנייהו דנחל היינו עמק אשר אין בו מים, דאמרי בפ"ק דמגילה [דף ג' ע"ב]
כרך וכל הסמוך לו אע"פ שאינו נראה עמו נידון ככרך, ואמרינן סמוך אע"פ שאינו נראה היכי
משכחת לה, א"ר ירמיה כגון שיושבת בנחל ע"כ. ופירש"י בנחל, מקום נמוך ע"כ. ופירושו דהתם
הוא דוקא דא"א לפרשו נחל ממש דא"א לעיר להיות בנויה בתוך הנחל, ועוד עדיין לא הטהרנו
מפירכת סמוך אע"פ שאינו נראה היכי משכחת לה, וכי ע"י שיושבת בנחל לא יראה כבר הסמוך לו,

מלאכת

דברים כא כי תצא

הקדש

קצט

אוּנְקָלוּם

זֶת דְּמָא דְדִין וְעֵינָנָא לָא תִזְאָה :
 ח פְּהִינְיָא זִימְרוּן כְּפַר לְעַמְּךָ
 יִשְׂרָאֵל דִּי פְּרִקְפָּא יְיָ וְלֹא תִתֵּן
 חֻבַּת דָּם זַכִּי פְּגוּ עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
 וְיִתְכַפֵּר לְהוֹן עַל דְּמָא : ט וְאַתְּ
 תְּפִלִּי אֲשֶׁדִּי דָם זַכִּי מִבִּינְךָ אָרִי
 תַעֲבֹד דְּכֶשֶׁר קְדָם יְיָ : ס ס ס

רָאוּ : ח כְּפַר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־פָּרִיתָ יְהוָה
 וְאַל־תִּתֵּן דָּם נַפְשֵׁי בְּקֶרֶב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְנִכְפַּר לָהֶם
 תְּדָם : ט וְאַתָּה תִּבְעַר תְּדָם תִּנְקִי מִקֶּרְבְּךָ
 בִּי־תַעֲשֶׂה הַיִּשָּׁר בְּעֵינֵי יְהוָה : ס ס ס

פרשת
כי תצא

י בִּי־תַצֵּא לְמַלְחָמָה עַל־אִיבֶיךָ וְנִתְּנָו יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

י אָרִי תִפּוֹק לְאַגְחָא קְרָבָא עַל בְּעַלֵּי דְכַבְּךָ וְיִמְסְרִנּוּן יְיָ אֱלֹהֶךָ בְּיַדְךָ וְתִשְׁבִּי שְׁבִיהוֹן :

רשי

(ח) ונכפר להם הדם. הכמוז מנשרס שמשעטו כן והוא הישר נעניי ה': חסלת פרישת שופטים יכופר להם העון: (ט) ואתה תבער. מגיד שאס (י) כי תצא למלחמה. בזמלחמת הרשות הכמוז נמלא ההורג אחר שנתערפה העגלה הרי זה יהרג מדצר שזמלחמת ארץ ישראל אין לומר ושנית שזיו

מלאכת הקדש

לזה פירש"י דנחל פי' עמק דהיינו מקום נמוך. אבל מ"מ אין מכאן תשובה למאי דפרישנא, דלעולם נחל שנזכר בתורה היינו נחל ממש, וכמו שהוא רגיל ליאמר בהרבה מקומות ולשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד וק"ל וזה פשוט. ועיין בילקוט [רמזו השעא] בפ' בלק בפסוק כנחלים וכו' שאמרו דנחל מימיו פוסקים, ולהכי אמרה רה"ק נטיו, כשם שהנהר אינו פוסק לעולם כדכתיב [ישעיה סו, יב] הנני נוטה אליה כנהר שלום וכו', מוכח כמ"ש דנחל יש בו מים אבל פוסק לעתים. ועיין במס' תענית [דף ק' ע"א] ברש"י ד"ה ברכם בארו וכו' ותבין. הנה ערכתי לפניך כל הדיעות שנאמרו בענין זה ואתה המעיין תוציא יקר מזולל כפי תהיה בס"ד.

עגלה ערופה
תולה וכשימצא
הרוצח יהרגוהו

ד"ה ואתה תבער. מגיד שאם נמצא החורג וכו' הרי זה יהרג וכו'. קשה מהי תיתי שלא יהרג עד שאמרה התורה דיהרג, והלא העגלה היא באה לתלות על הספק וכשיודע הרוצח ודאי דיהרג, הא למה זה דומה למי שאכל ספק חלב שמביא אשם תלוי וכשיודע לו שודאי חלב אכל צריך להביא עוד אשם ודאי כדאיתא במס' שבועות [ע"י כריתות כו ע"ב].

וניחא לי במ"ש בספרי [פסיקתא פס' והורידו] וז"ל: העגלה היתה מתלעת והולכין התולעים אל הרוצח, ומהם היתה באה נקמה על הרוצח עכ"ל. דבזה ניחא דכיון דמן העגלה היו יוצאין תולעים וממיתין הרוצח הוה אמינא אפי' ימצא הרוצח לא נהרגהו דמן העגלה יצא לו שטן ומשטין להורגו קמ"ל דאפ"ה אם נודע יהרגוהו בב"ד.

ומה שמקשים דלפי פירש"י הוה ליה למימר דם החייב ולא דם הנקי. לא קשה מידי דפירושו הוא תבער דם שופך דם הנקי, וכן הוא בספרי [פסיקתא עה"פ] ע"ש. וע"י בס' צרור המור במ"ש כי האריך. ומה שיש לדקדק עוד בזה ע"י במס' כתובות [דף ל"ז ע"ב] בתוס' ד"ה ואח"ך נמצא וכו' ותבין.

במלחמת הרשות
יהיו לך לעבדים
אף שבאו ממק"א

ד"ה כי תצא למלחמה. במלחמת הרשות הכתוב מדבר וכו'. הקשה בשפתי חכמים דילמא במלחמת חובה הכתוב מדבר, והאי דכתיב ושבית שביו נימא דאתא לרבות שאר אומות שאינם מז' עממין שישבו שם שאותם מותר לקיימם, ע"ש במ"ש.

ולעני"ד אין כאן קושיא דאי להא אתא נימא כי תצא ושביתם וראית בשביה, שביו למה לי, אלא לרבות שני דברים בא, אחד לאנשי המדינה ואחד לרבות הגר הגר בתוכם, וזה מדוקדק בדברי רש"י שכתב לרבות כנענים, דוק דכתב "לרבות" ולא קאמר כנענים שבתוכה הכתוב מדבר, אלא ודאי דקרא ה"ק לא מבעיא אנשי המקום שמותר לך להחיותם להיות לך לעבדים אלא אפי' העם הנמצא בה מעם אחר תקחנו אליך והיינו אפי' הם כנענים, אבל אי אמרי' דבמלחמת חובה איירי איך יאמר

מיני שופטים תרגומא

ידע דמה דאמר הש"ס בפסחים דף ק"ג : מנין שאין שואלין בכלדיים שנאמר המים חמין עם ה' אלהיך ופי' רש"י בכלדיים צעלי אונ וכהו עם הרשב"ם ולא נסירא דקרא כהיז כסדיא אל הפנו אל האובות ואני שמעתי חמים בכוכבים וכן עיקר עכ"ל וכ"כ חוב' שבה דף קל"ו : ד"ה כלדאי כולא סוגיא משמע דהיינו חוזה בכוכבים ולא כמו שפי' רש"י בערבי פסחים מנין שאין שואלין בכלדאים שנאמר המים חמין וכו' ופי' דהיינו אוב ועוד קשה דכסדיא כהיז אל הפנו וגו' . ובספרי דריש מניין באין שואלין בגורלותו שנאמר המים חמין וכו' וזוהו בכוכבים חדא מילהא היא עכ"ל ובמפלה שבגמרא ערך כלדאי ששם כהז הערוך כז"ל ובערבי פסחים מניין שאין שואלין לכלדאין שנאמר המים חמין עם ה' אלהיך פירוש חוזה בכוכבי' כחבתי דלכתי סיים רבינו כערוך כל המאמר שנאמר המים וכו' (מה שאין רביל כזך אלא להביא העיקר שפרש עליו) כדי לכוונה פירושו דלכלדאין דקאמר היינו ע"כ חוזה בכוכבים דליכא למימר כהנך דמפרשי צעלי אוב דח"כ למה אמר שנאמר המים וכו' עדיפא הוה לי' לומר שנאמר אל הפנו וכו' עוב ראיחי פגם הכ"י כי"ד סימן קע"ט כהז כל דברי חוב' דשנה הג"ל וסיים וכן כהז כערוך וכו' וכן הביא שם לשון השו"ב להרמב"ן מה שאתרו אין שואלין בכלדי' דבר ברור הוא שמעשה' דפרק מי שספקין (ר"ל סוגיא דשבה דף קל"ו) : שם צעלי המולות החוזה בכוכבים כדברי בעל הערוך וע"פ שאחריו כזה : אמור מעתה בכל מה שפירש הרמב"ן הכ"ל ולא "מכוברי" שמים "ולא "מזולתם וכו' הכוונה גם על קה"ס בכוכבים ועל הגורלות אלא יבטח בה' עושה לבדו כפ"אוח גדולות :

שם סימן כ"א פסוק ד' כהז הרמב"ן אל נחל איתן קשה שלא נעבד לשון רש"י ורבוסינו אמרו שהוא נאמר לחרוש ולזרוע בו לעולם ח"כ כן אחרתם שהזרוע או עובד בו עובר בלאו כזה וקטעם אשר יולאו אותו אל נחל איתן כי לא יעבד בו ולא יזרע לעולם וכו' עכ"ל :

הגה שהרגום אונקלוס שאמר (על הפסוק וסורידו זקני העיר הים' אה סעגל אל נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע) **לְנַחַל בַּיַּר דִּי לְאִתְפַּלְח בֵּיהּ וְלֹא יִדְרַע** מורה דס"ל כרבוסינו

שכתב הרמב"ן דהיינו להבא דאי ס"ל שלא נעבד לשעבר וכדעה רש"י הוי לי' לומר די לא אִתְפַּלְח שהוא לשון עבר כוודע וכן לעיל פסוק ג' עגלה בקר אשר לא עובד בה אמר שהרגום אונקלוס די לא אִתְפַּלְח בָּהּ אמור מעתה לפי מה שכתב הרמב"ן אחר שכתב "לשון רש"י "ורבוסינו "אמרו "שכח "נאמר וכו' נראה שרש"י חולק על רבוסינו וגם לפי מה שכתבתי בוונה שהרגום אונקלוס כדעה רבוסינו חולק רש"י גם על שהרגום אונקלוס וכדי ללון בעומקה של הלכה חובה עלי להזכיר סוגיא שס"ס בסוטה דף ת"ס : איתא במשנה תביאין עגלה בקר וכו' ומורידין אותה אל נחל איתן איתן כמשמעו קשה אע"פי שאינו איתן כשר (דלא כהיז בי' עיכובא ולא נאמר אלא למאז - רש"י) ומקומה אסור מלזרוע ומלעבוד ומותר להרוק סם פשחן (דוקא נקט עבודה שאינה בגופה של קרקע כדמפרש בגמרא רש"י) ולנקור סם אצנים וכו' ובפסקא דף מ"ו : ומקומה אסור מלזרוע ומלעבד סו רבנן אשר לא יעבד בו ולא יזרע לשעבר דברי ר' יאשיהו ר' יונתן חומר להבא רבא אמר וכהבתי על בגליון אולי כ"ל אמר רבא ושם חתי כי מלאחי גם בילקוט

איתא אמר רבא) להבא דכ"ע לא פליגי דכתיב ולא יזרע (משמע להבא מלמל כתיב ואשר יזרע דליהוי משמע לשעבר רש"י) כי פליגי לשעבר ר' יאשיהו סבר מי כתיב ולא יעובד (ו"ל רש"י מי כתיב ולא יעבד מי הוה כתיב אל נחל איתן ולא יעבד בו כוס משמע להבא אל השחא דכתיב לא יעבד משמע לשעבר דאשר לאו לשון לוואה היא) ור' יונתן מי כתיב אשר לא יעבד ור' יאשיהו אשר לשעבר משמע (אע"ג דלא יעבד להבא משמע בני מילי בלאו אשר אל השחא דכתיב אשר ע"כ מוכח עלה דלשעבר הוא - רש"י) ור"י אשר ריבויא הוא [לא בא אלא לרבות כל עבודות דלקמן דלא חדרשי בכלל ופרט רש"י] הנו רבנן אשר לא יעבד בו ולא יזרע אין לי אלא זריעה שאר עבודות מניין ה"ל אשר לא יעבד בו מכל מקום ח"כ מה ה"ל ולא יזרע לומר נך מה זריעה מיוחדת שהיא בגופה של קרקע אף כל שהיא בגופה של קרקע ילא סריקה פשחן וניקור אצנים שאין בגופה של קרקע ואיתא אשר לא יעבד בו כלל ולא יזרע פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שצפרט זריעה אין מדי אחרינא לא אשר ריבויא הוא ע"כ הסוגיא וכל פי' רש"י שעליו והשחא לכאורה פי' רש"י בחומש כר' יאשיהו דס"ל לשעבר משמע אל דעה הרמב"ן ופירוש הרגום אונקלוס מטין כר' יונתן דס"ל דרק להבא משמע וכוז חבין סדיק הרמב"ן "ובטעם "אשר "וולאו "אוחו "אל "נחל "איתן כוומר בשלמא לפי' רש"י שפירש לשעבר ניהא דקרי נחל איתן משום שהוא קשה שלא נזרע ולא נעבד בו מעולם אלא לפירוש הרמב"ן אליבא דר' יונתן ואין אחרתה אלא להבא אל כהז שכבר נעבד ונזרע בו כשר קשה למה נקרא נחל איתן הא כל הנחלים כשרים ובלבד שלא יזרע בו להבא לכך כהז הרמב"ן "כי "לא יעבד "בו "ולא "יזרע "לעולם ועל סם העמיד קראו נחל איתן מפני שאחר עריפתה העגלה נעשה (לנחל) איתן קשה שלא יזרע ולא יעבד בו עד עולם . עוד אפשר לומר דרש"ן הרמב"ן לומר הטעם שאזכר להזכירו אל נחל איתן אע"ג דכשר ג"כ קרקע שנעבד ונזרע עליו כבר אפי"ה הואיל ולאחר עריפתה אסור מלזרוע ומלעבד ולמען שלא יהיו נכשלים בו בני אדם המאזכר לכתחלה לבהור מקום שעורפין בו שיהיה נחל איתן קשה שאינו ראוי לכך . או דיבר הכסוב בזה כי מסתמא בזהרין בקרקע איתן קשה שאינו ראוי לזרוע עליו ולא יפסידו האנשים קרקע טובה לזרוע ולעולם צעודה וזריעה וצפרט משום ישוב ארץ ישראל :

שוב פירשי פבונוהי במקא דברים על מה שכתב מארי דורי זקני בגאון שהי"ט ומפני שיש לי לדבר בו אעתיקו . זה לשונו איתן כמשמעו קשה פירש הרמב"ם חזק בהמשכך וכ"כ בחיבורו פרק ט' מהלכות רולא ומורידין אותו אל נחל ששטוף בחוקה וזהו איתן האמור בהורה אבל רש"י מפרש בפירוש החומש נחל איתן קשה שלא נעבד . לדבריו נחל האמור כאן אינו של מים אל עמק וכן מביא רש"י מה שדרשו בפרקין [סוטה דף מ"ו .] אמר ר"י בן שאול מפני מה אמרש חורה הביאו עגלה בנחל אמר הקב"ה יבא דבר שלא עשה פירוש וישרף במקום שאינו עושה פירוש וכו' ופי' רש"י נחל איתן קשה . אבל נראה בעיני דהיינו פליגתא דר' יאשיהו ור' יונתן דבירייתא בגמרא וכו' דרש"י נסיב לה בפירוש החומש אליבא דר' יאשיהו משום דמשמע דאשר בני משמע עפי דלא בא לאסרו להבא אל הרמב"ם בפירוש המשנה דכסדיא חין ומקומה אסור מלזרוע ומלעבוד ש"ת דמחני' דלא כר' יאשיהו אלא כר' יונתן (ועיין מה שאכתוב עוד לקמן בזה) הלכך ניהא להרמב"ם עפי לומר דנחל היינו נהר שכן פירושו ברוב המקומות וכו' והשחא חתי דדריש ר"י בן שאול לא אחי' אלא אליבא דר' יאשיהו דאי

מיני שופטים תרגומא כו

לחל איחן ר"ל אליבא דר' יאשי' דפוסל קרקע שנעבדה לשעבר [ולרנא
 יחבאר זבא יוחר בס"ד] וקופיא קאי כי זא לשון מכלל יופי אל נחל
 שעמק סנגרים זו המים נקרא נחל ואעפ"י שאין זו מים כי המקום יקרא
 נחל וזה היה בו מים כי כן בחוב ירחו את ידיהם עכ"ל . וחלילה לא
 כהלמוד חולק על רבו אני . או להשיג על דברי מארי דודי זקני . הלא
 קטנו עבד ממחני . הלא זכרתי את הדאגה מי יחנני . אזכה לומר
 בזכני . עכ"ל לולא דבריו ה"ל דגם החרגום אונקלוס שחרגום גחל
 בייר וכחז המהורגמן פירוש שזא פים בו זורוח כך פ"י צערוך ונראש
 לי שהוא מלשון שד בור עכ"ל . וכמעט יש לי לומר: סי'ף ביאר זבא לפי
 מה דאיהא במשנה בבבא מליעא דף ק"ד . המקבל שדס מחזירו והזכירס
 [שלא חרשש ולא זרעה . רש"י] וכו' סך כחז לו אס אזכיר [אעגס
 זורה . רש"י] וא"כ חזינן דחרגום אונקלוס פירש נחל איחן היינו שדס
 שלא נעבד והיינו כר' יאשי' וכמו שפירש רש"י בחומש אכן כבר נחצתי
 למעלה דמחש שאמר חרגום אונקלוס די לא יחפלא וגו' דמוכח דס"ל
 כר' יונסן וא"כ סרזו דברי סרגום אונקלוס אסדדי: אבל לפי מה שכתוב
 לעיל בס"ד דיחא לי' לרש"י לפרש איחן קשה שלא נעבד והיינו כמו
 החרגום אונקלוס (וכן איהא בחרגום יונסן אל נחל איחן דחקיל
 בייר וגו' עוד על סוף הפסוק דכתיב וערפו סס אס העגלה
 בנחל במצ'ע חקלא וידוע דכל שדס צעברי מחורג' חקלא וכחז
 הערו' ערך חקל מה דאיהא בשבט 97
 י"ב . אבל דחקלייהא מידע ידיע פירוש סדיוטוח הדרוס בשדס וכחז
 סמוס חרגום שדס העיר חקל קרחא עכ"ל וכחצתי כהפלאה שצערין
 קרא שדס העיר הוא חקן סימן מ"א פסוק מ"ח ועדיפא כוס לי'
 להמוסף לאחויי בראשי' סי' ז' פסוק ה' וכל סיח השדס וגו' וכל עשב
 השדס חרגו' אונקלו' אילנא חקלא וגו' עיסבא דחקלא וכן
 איהא ביונאן ודע
 חקלאי הנזכר בכמה דוכתי וצמגלה דף ז' : אי חקלאי מלכא ליסווי
 דקולא וכו' ופי' רש"י הסל ססי' רגיל להוליך צעודנו בן כפר וכו' עכ"ל
 סנן כפר נקרא חקלאי מטעם שכתב הערוך סני'ל) דפשטא דקראי על
 פי הכנה דקרי נחל איחן קשה ומטעם שלא נעבד לשעבר וסרי הוא עמק
 וקרקע מתם . אמנס הרמב"ם בפירוש המשניות וכן בחצורו שכתב נחל
 ששוטף בחוקה היינו לפי מה שפסק לסדיא בחיבורו בר' יונסן צפ"י
 מהל' רולח דין ט' (וכמו שהעקתי דבריו) הנחל שנערפה בו וכו' וכל
 העובד שם בגופה של קרקע וכו' אבל אס נעבד בו כבר אינו מעבד
 ומסר קרקע שנעבדה בו כבר לעריפה העגלה . וא"כ למי קרא לי'
 נחל איחן דהיינו שהוא קשה והלא אינו קשה מכבר שנעבד בו ונזרע
 עליו (ולא ייחא ליה להרמב"ם בצנרת הרמב"ן"והטעם אשר"י ויוליאו
 וכו' לכך מסכרז לומר דמה דקרי איחן היינו על שם כנסר ששוטף
 בחוקה . אכן הרמב"ן דלא כחז דעס הרמב"ם וסחמח כפירושו דס"ל
 דנחל היינו עמק וקרקע (כרס"י וח"א) ולא נכרי הוכרח לפרש"והטעם
 אשר"י ויוליאו" אוהו וכו' וכמו שביארתי דבריו לעיל בס"ד :
 וז"ל הכ"מ ומ"ש (הרמב"ם דין ג') ומורידין אוהס אל נחל ששוטף
 בחוקה וזכו איחן האמור בהורס סס במשנה איחן כמשמעו
 קסס . ובגמרא דף מ"ו יתנו רבנן מניין לאיחן שהוא קשה שנאמר איחן
 מושבך כו' אחרים אומרים מניין לאיחן שהוא יסן שנאמר גוי איחן
 הוא גוי מעולם הוא ונראה דמשמע לרבינו דקשה היינו שהוא שוטף
 בחוקה ופסק כה"ק דאחי כהס מחניטין ודע שסס במשנה שנינו אפי"פ
 שאינו איחן כפר ופי' רש"י דלא כתיב צי' עיכובא ולא נאמר אלא למלגה
 ולס

לר' יונסן אדרבא כל נחל מגדל ועוסה פירוח אס צעלמו צדגים ואס
 בשפחו לכשיזרע או יעבד ועוד יש לומר להרמב"ם לר' יאשי' נמי נחל
 היינו נסר אלא דקרא מחנה סיהא המקום שעורפין בו הוא במקום שלא
 נעבד בו ואחי' ר"י בן שאול ככולי עלמא . ומחני' מיהא דלא כר' יאשי'
 דסא אליבא' לא אסרס הורה לזרוע כו' לפיכך ייחא להרמב"ם . לפרש
 קשה על חוק הנסר עכ"ל :
 ודבריו סל גדול מר דודי זקני . נעלמו מנגד עיני . ראשון צמ"ס
 דרש"י נסיב וכו' אליבא דר' יאשיה וכו' דלא בא לאסרו
 להבא וכו' לע"ג דכא רבא אמר צהדיא להבא דכ"ע לא פליגי וכו' כלומר
 דגם ר' יאשיה מודה להבא אסור ומזה המוש ג"כ ביוחר מה שסייס
 סתי"ט ומחני' מיהא דלא כר' יאשיה דכא אליבא' לא יאסרס
 חורס "לזרוע כו' הלא לדעא רבא (ואין שוס חולק עליו) דכ"ע להבא
 אסור . ועוד לקולר דעתי לא אוכל לכוון דעז סתי"ט היאך הלוי
 ספירו' סל נסר דווקא צמח דקיי"ל כר' יונסן להבא משמע הלא ספירוס
 סל נסר נוכל לומר ג"כ אי קיי"ל כר' יאשיה דכא גס לר' יונסן לריכין
 אנו לומר להחורה אחני שלא ירע להבא על שפז הנסר במקום שנערפה
 בו העגלה (דוודאי במקום ששוטף בו הנחל אין בו שייכות זריעה או
 עיבוד וכן צלתי ספק מ"ש הרמב"ם צפרק יו"ד מהלכות רולח דין ט'
 הנחל שנערפה בו העגלה אסור צריינה ועבודה לעולם שנאמר אשר
 לא יעבד בו ולא יזרע וכל העובד בגופה של קרקע כגון שחרש או חפר
 או זרע או נטע וכיוצא באלו כרי זה לוקה ומחר לסרוק סס פשתן וכו'
 שאינה מלאכה בגופה של קרקע לכך נאמר לא יעבד ולא יזרע מה
 זריעה בגופה של קרקע אף כל העבודה שנאסרה סס אינה אלא בגופה
 של קרקע עכ"ל על כרחך עיקר הכוונה על שפז הנסר והוא מקום
 שנערפה סס העגלה דוודאי גס העריפה אי אפשר לסיוח בחוק הנסר
 מקום ששוטף בחוקה וכן מ"ש הרמב"ם לעיל פרק ט' דין ג' וב"ד של
 אוהס העיר וכו' כולן רוחצין את ידיהם סס במקום עריפסה ואומרים
 סס בחוק הנחל בלשון סקודס וכו' על כוונה זו נאמרה . ולא יעלה על
 הדעה שהעריפה וגס סב"ד וכל סוקנים יעמדו בחוק הנס' מקום שמים
 שוטפין סס בחוקה אלא וודאי בחוק הנחל היינו העמק שעל שפס המים
 סמוך לנסר) וא"כ גס לר' יאשיה נימא כרי דקרא אחני סיהא המקום
 שעורפין [דהיינו במקום סיכול לערפוסה בחוק הנסר אלא המים]
 דוקא במקום שלא נעבד בו לשעבר [וכמו שכתב סתי"ט צעלמו נחל
 "היינו נסר" אלא דקרא אחני סיהא המקום שעורפין "הוא
 "במקום" שלא נעבד בו וכו'] . וכן לא ידעתי ג"כ הטעם לומר
 מפני דס"ל לרש"י כר' יאשי' שהוא מוכרח לפרש שהוא עמק ולא מים
 ואדרבה לפי סנרת סתי"ט דנחל פירושו צרוב סמקומוס נסר : עדיפא
 ה"ל לרש"י לפרש ג"כ כמו הרמב"ם ועל הדרך סזכרתי : ורואי צרורס
 גמה שנארת . מסויגיא נדה דף ח' : [והוא ססוספס' דסביעיה דף
 פ"ב ע"ס] חנא שלס בחולוח סן וכו' בחולס אדס וכו' בחולס קרקע
 כל זמן שלא נעבדה נפקא מיניה לנחל איחן אי נמי למקח וממכר [שאס
 אומר לו קרקע בחולס אני מוכר לך נוהן לו קרקע שלא נעבדה לפי
 טעושת פירוח מרובין וסמנים . רש"י] חזינן להדיא דנחל איחן היינו
 קרקע וכדי שלא יסיה סחירה מזה להרמב"ם ספירש נסר על כרחינו
 לומר כדלמח דהעריפה עגלה סיהא ע"ג קרקע קשה סמוכה לנחל
 ששוטף : ולדעה ר' יאשיה דקרא אחירי סמקום שלא נעבד בו לשעבר
 כלומר סיהה המקום שעורפין עליו קרקע שלא סיה נעבד מעיקרא
 לפיכך ססויגיא דנדה דחילא בחולס קרקע כל זמן שלא נעבדה זכ"מ

פה

ספר הזכרון

המצות, אבל יהיה זכר למעשה בראשית, שגשבות ביזם ששבת השם וינפש". ע"כ.

והרוצה לעיין בדרך המורה בהרבה מצות ימצא, שדעתו, כי יש מצות שאע"פ שנתנו לדורות, — שהיה עקרם לפי הדור ההוא, אשר להם נתנו, ומעתה הכר גדול יהיה השבת לאשר יצאו ממצרים¹² מעבדות מצרים ומהם יהיה הכר גדול כן לכל דור ודור כעין "עליה לבניכם ספרו"¹³. ואם היום לא יתנו לב, יש כמה מצות שטעמם מבואר, והם כמצות אנשים מלומדה לרב בני אדם, ואין איש שם על לב הטעם ההוא. וזה דבר שאינו נעלם למסתכל יפה בספרו ז"ל. ואף כי רבינו ז"ל מאמרו בפסוקים נכון ונמצא מאד גם לשטת המורה ז"ל, וכמה פנים לתורה.

פרשת שופטים

[פרק י"ג]

כתב רבי ז"ל¹: אמ' המורה², כי טעם [העריפה] "לגלות הרוצח"³ ולבער דמו, בעבור שברב הפעמים יהיה הרוצח מן העיר אשר סביבות החלל, וכשיצא[ו]⁴ הזקנים ויתעסקו במדידה ההיא, וזקני העיר⁵ יעידו לפני הבורא, שלא התרשלו בתקון הדרכים ושמירתם, ושאינם יודעים מי הרג את זה, וכשיחקר הענין, ויאספו הזקנים, ויביאו העגלה, ירכו בני אדם לדבר בו ויגלה⁶ הדבר, וכבר אמרו⁷, שאפי' תבא שפחה

12 כיו"מ: לאשר שבתו ישראל מעבדות. 13 יואל א' ג'.

1 דברים כ"א ד'. 2 מו"נ ח"ג פ"מ.

3 כיו"מ: טעם העריפה לגלות על הרוצח. רמב"ן: הטעם לגלות על הרוצח.

4 תוקן ע"פ כיו"מ ורמב"ן.

5 רמב"ם ודפוסים שלנו ברמב"ן: העיר ההיא; בעה"ט ר' בחיי, אברבנאל, רמב"ן (ר"ן) וכי"פ חסר "ההיא".

6 רמב"ן: ויגלה זה הדבר, ואולי כשיגלה יודע הרוצח. רמב"ן: אולי יגלה; בעה"ט: ואולי יגלה. ר' בחיי; ויגלה; וכן כ"ס; אברבנאל: ואולי יתגלה ויודע מי הרוצח.

7 ירוש. סוטה פ"א ה"א.

ר י ט ב " א

פו

ותאמר פלוני הוא הרוצח לא תערף; ואם יודע הרוצח, ויחרישו ממנו, ויעידו⁸ על נפשותם, כי לא ידעוהו, יהיה בזה עזות גדולה⁹, וכל השומע שמץ דבר בענין, יבא ויגיד ויפרסם הדבר, ויהרג, או ע"י בית דין, או המלך, או גואל הדם. ויתחזק הענין בהיות המקום אשר תערף בו העגלה לא יעבד בו, ולא יזרע לעולם, ויכירו¹⁰ בו רואיו, וידברו בו".

והשיב עליו ואמר "כי לפי הטעם הזה יש בתחבולה הזאת תועלת, אבל המעשה אינו נראה¹¹, והיה ראוי, שיעשה בשדה טוב, ראוי לזריעה, עד שיכירו בו רואיו, כי בנחל איתן לא ידע (במזה) [למזה]¹² לא יעבד. ע"כ.

והנה רבינו ז"ל קצר קצת מלשון המורה ז"ל דברים שצריכים (לעין) [לענין]¹³ מאד, כאשר יראה הלומד בלשון הערב; העוד שנה בהעתקתו מלשון הרב; הוא שכתב "ויתחזק הענין וכו' עד יכירו¹⁴ בו רואיו וידברו בו", ובמדומה לי, כי נוסחא משובשת נודמנה לו לרבינו ז"ל, כי לשון הרב המורה בערבי אינו כן, אלא "ויתחזק הענין, בהיות המקום אשר תערף בו העגלה לא יעבד בו, ולא יזרע לעולם, שבעל¹⁵ השדה יעשה כל תחבולה, ויחקור עד שידע התורג, כדי שלא תערף, ולא תאסר ארצו עליו לעולם". ע"כ לשון הרב המורה ז"ל. וכן העתיקו החכם ר' שמואל בן תבון. ואולי לשון רבינו ז"ל [נתפס¹⁶

8 כיו"מ: ויעידו לפני הבורא. רמב"ן ומורה (אלחריזי): ויעידו הבורא.

9 מורה — אבן תבון: עזות גדולה ואשם גדול; אלחריזי: זדון גדול ועון. רמב"ן ור' בחיי כמו אלחריזי.

10 שזח"ה ורמב"ן: יכירו; כ"פ ור' בחיי — ויכירו; בעה"ט: ויכירוהו וע' להלן ציון 14.

11 רמב"ן, אברבנאל ובעה"ט; נרצה בעצמו.

12 תוקן ע"פ כיו"מ. רמב"ן: מדוע.

13 תוקן ע"פ כיו"מ. 14 כיו"מ: ויכירו.

15 הריטב"א משלים ע"פ העתקת אבן תבון; ולפנינו באבן תבון: וחזק זה הענין... שבעל הארץ... תערף העגלה...

16 המקף בסוגרים נשמט בכ"ב — אולי ע"י הדומות. והדפסנו ע"פ כיו"מ.

ספר הזכרון

פו

מהעתקת החריזי¹⁷ שהוא ידוע ומבואר בכמה מקומות לאין מספר, שהיא העתקה משובשת, אין ראוי לעיין בה¹⁸. ולפי הלשון האמתי אין מקום לקושיית הרב ז"ל]. ואם תשאל, מ"מ גם לטעם לשון הרב ז"ל קשה, שהרי אילו היתה העריפה בשדה נעבד יותר יחוש בעל השדה עליו, ויש לאמר, כי זאת אינה טענה, כי בהיות נחל איתן, כבר הזכירו בו רז"ל טעם, כדאיתא בסוטה¹⁹. ומ"מ גם לזה יחוש בעל השדה. ויותר ראוי להקשות. שהרי נחל איתן הוא מקום קשה, שאינו ראוי מעצמו לזריעה, כפי פירוש רש"י²⁰, ואם כן מה מקום לאסור בו הזריעה והוא אינו ראוי לזריעה. ויש לתרץ לדעתו ממה שכתב בהלכות רוצח²¹, כי נחל איתן ראוי לזריעה מעצמו, אלא שהוא מקום שעבר בו שטף מים, כי הוא סמוך לנהר, כמו הרבה מקומות סמוכים לנהר, שיטלם שטף הנהר זמן אחד, ואחר כך יניחם, וישובו להיותן. ואם תאמר עוד, לטעם הרב למה בעריפה ולא בשחיטה? ויש לומר שתי תשובות בדבר. חדא, כי וכאשר העריפה דבר משונה ידברו בו יותר,

17 לסנינו באלחריזי כן נמצא קטע זה. אמנם הרמב"ן לא העתיק כל הפרק הזה כלשונו, ויש בו אף השמטות נוספות.

18 עיין בהקדמה פ"ה ובהערה 3 שם, ועיין גם לעיל פ"ו הערה 9.

19 מ"ו ע"א: א"ר יוחנן בן שאול מפני מה אמרה תורה הביא עגלה בנחל, אמר הקב"ה: יבא דבר שלא עשה פירות וערף במקום שאין עושה פירות, ויכפר על מי שלא הניחו לעשות פירות. מאי פירות? . . . מצוות.

20 במשנה סוטה מ"ה ע"ב פירשה רש"י "איתן — כמשמעו קשה". ורש"י דברים כ"א ד' פירש: "איתן — קשה שלא נעבד".

21 ה' רוצח פ"ט ה"ב: "ומורידים אותה אל נחל ששוטף בחוקה". ועיין בכס"מ שם: "דמשמע לרבינו דקשה [האמור במשנה] היינו שהוא שוטף בחוקה". וכן הוא בפ"י המשנה להרמב"ם — (פ"ט מ"ה) "חוק ההמשכה". — ועיין בתיו"ט ובתפא"י ובמלא"ש — ועיין בפירוש רד"צ הופמן ובתורה תמימה כאן. — והריטב"א כאן פירש דאף להרמב"ם אינו מקום זרימת הנהר הרגילה ובזה תורצו כל הקושיות על הרמב"ם. ועיין חדושי הריטב"א למכות כ"ב ע"ב ד"ה ופרכי' שכותב דע"י טורח עבודה יש לו תיקון ואסרי' רחמנא ושכן נראה מדברי הרמב"ם (כצ"ל שם) בה' רוצח. ועיין ב"מנחת טהורה" להרב חנוך הכהן עהרענטרייא (בגרמנית, פרנקפורט 5692) עמ' 6—44 המפרש מדעתו שנחל איתן הוא השוטף בחורף בחזקה ובקיץ הנו קשה שלא נעבד ומגשר כך בין פירש"י לרמב"ם.

פח

ר י ט ב " א

ועוד, שאין דעת הרב במצות לתת טעם לפרטי המצות כי אם לכללם, כמו שכתב הוא ז"ל²². ונכלל בטעם הרב ז"ל, לחוקר בלשונו, כי כל הענין הזה יהיה סבה בעיירות לשמור הדרכים יפה, ולשמור מה שאמרו רז"ל בשמירת האכסניא והלוייה, וכמו שרמז הכתוב בפסוק "דינו לא שפכה", וגו'; כדאיתא בסוטה²³. ומה תועלת גדולה יותר מענין זה, שהוא סבה לשמירת נפשות ומצות גמילות חסדים ואכסניא, שהוא כמקבל פני שכינה²⁴.

פרשת וזאת הברכה

[פרק י"ד]

כתב רבינו ז"ל¹: הרב אמר במורה הנבוכים², כי ההפלגה למשה הוא מה שאמר "לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו" ו"לעיני כל ישראל"³, כי היו לעיני החולקים עליו והמסכימים עמו. אבל שאר הנביאים יעשו אותם ליחידים מבני אדם, כענין⁴ "ספרה נא לי את כל הגדולות אשר עשה אלישע"⁵. והשיב עליו ואמ', שאינו נכון בעצמו⁶. כי עצירת הגשמים לאליהו, העצירה והביאה⁷, נתפרסמו מאד, וגם היה בגזירה ממנו "חי השם אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי"⁸. וכן עמידת השמש ליהושע⁹ היה באמת לעיני כל ישראל, וראו (עתה) [אותה]¹⁰ כל מלכי כנען הנלחמים בו והנשארים, [ורז"ל]

22 עיין מו"נ ג' כ"ו. 23 מ"ו ע"ב. 24 עיין שבת קכ"ו ע"א.

1 דברים ל"ד י"א.

2 ח"ב פל"ה (אלחריזי—פל"ו). הרמב"ן מביא תוכן דברי המורה.

3 דברים ל"ד י"א—י"ב.

4 ברמב"ן לפנינו: כענין שנאמר. ובעה"ט: כענין ספרה.

5 מלכים ב' ח' ד'.

6 כך גם בכיו"מ. וברמב"ן: ואיננו נכון בעיני. ובעה"ט: ואיננו נכון

7 מלכים א' י"ז—י"ח.

8 מלכים א' י"ז א'. הרמב"ן בהמשך הדברים מסביר מהכתובים שהיה העני

מפורסם מאד.

9 יהושע י' י"ב וכו'. 10 תוקן ע"פ כיו"מ ורמב"ן.

צפנת

קונטרס השלמה לחלק רביעי

פענח

יא 21

דיומא וקדושין פ"ג גבי טבילת גירות ובגדרים דף פ"ז גבי קריעה וכ"כ בזה גבי תכ"ד שיטת הירוש' פ"ז דדמאי קודם חמור הוא מוסיף על קל ולא היה עקירה ולא מהני חזרה תכ"ד ועי' בר"ש פרה פ"ג מ"ה מ"ש בשם התוספ' ע"ש. וכן כ' בהך דשבת דף פ"ה א"ס האיכור הכלאים הוא משום יניקה או דכך הוא השיעור והוא כמו שפורש בחזרה השיעור ואין כ"מ בין קרקע לקרקע. ועי' בירוש' דכלאים פ"א ה"ח במה דפליגי ס"ס ר"י ור"ל גבי זרע צבקה ונתחלקה ובאמת זה תליא א"ס הזריעה בקרקע הוא מלך שיהא בגדר זריעה ומחובר או דכך הוא הדין דהקרקע הוא ג"כ מפועל הדבר. ועי' חולין דף קי"ד ע"ב דמשמע שם דהקרקע הוא פרט מהכלאים וגדרי' דף ג"ח ע"ב איכורו ע"י קרקע ועי' תוס' שבת ד' ל"ה ע"ב ומנחות דף ע"א בשדה פתי' ובני השרשה ופרכין דף י"ד ע"ב ותוס' עירובין ד' ל"ב ע"ב וכן כ"מ ג"כ גבי ע"ע עי' ב"ב ד' כ"ג ע"ב ע"ש בתוס' מ"ש מהך דסוטה ד' מ"ה גבי עיר שאין בה ב"ד. ובאמת כ"כ בזה בח"ג דס"ס ר"ל דאין מודדין ממקום שאין בה ב"ד לכאן המדיד' הוה דין ולא מחמת בירור ועי' עירובין דף ג"ח גבי קידור ואמר שם אין לך שיפה למדידה כו' ובח"כ פ' בבה אמרינן שם דגם מדידה הוה דין ר"ל כמו הך דב"מ ד' ק"ז ע"ב דיש דבר שהמודד יכול להרויח מידתו ויהי' ג"כ כ"מ גבי הך דין דשדה אחוזה בהקדש עי' ערכין דף כ"ה ע"א לא מעובה ולא מידק כו' וזה תליא ג"כ במידת ב"ד. אך באמת נראה דעי' כתובות דף כ' וב"ק דף ס"א ובירוש' ע"ז פ"ד גבי מרקולים וסוטה פ"ט גבי ע"ע וב"ב דף כ"ה וכ"כ מוכח דחוק לתמשים אמה הוה מקום רחוק וע"ש דף כ"ג ובתוספ' לכן א"ס כנאל ההרוב רחוק יותר מנ' אמה מן העיר אין מודדין כלל רק בתוך כ' אז אוליין בחר הקרוב יותר. וזה ר"ל הגמ' שם א"ס הי' עיר שאין בה ב"ד בתוך כ' והשאר חוץ לתמשים אז נחבטל וא"ס יש גם שם ב"ד בתוך כ' אז מודדין לה. וא"ס שינוי הגירסות בגמ' דילן להירוש' בסוטה שם. וכן יהי' כ"מ א"ס טעו במדידה א"ס זה בגדר דין או בגדר בירור והוה כמו הך דיבמות דף ל"ב גבי הורו ב"ד ששקעה חמה ועי' סוטה דף מ"ה ע"א ומדרו ה"ס ולא שלוחם חזינן דזה דין וא"ס טעו לא איכפת לן וכ"כ בזה בהל' ערכין וכ"מ גבי אומד ב"ד ובתכלה ובהקדש א"ס זה היה בירור או דין ועי' כתובות דף ק'. ובאמת גם בהך דהורו ב"ד ששקעה חמה ג"כ הוה בגדר הוראה ועי' ברש"י שבת דף ל"ד ע"ב ול"ה ע"ב גבי ביהש"מ ע"ש בתוס'. ובאמת כ"כ דהך דין דלה"כ לילה עי' מגילה דף כ' ע"ב הוא רק לדין אבל בעל"ס שקיעת החמה הוא לילה עי' ירוש' ספ"ב דר"ה דשקיעת החמה א"ס מונה ללבנה וכ"כ בזה בהל' קידוש החודש ובהל' סוטה ולכך אף דלענין מילה ג"ס לאחר שקיעת קודם לה"כ יכול למוול כמבואר בשבת דף קל"ד ע"ב מ"מ לענין לידה לריך דוקא בזמן שיש עדיין חמה כדמוכ' בירוש' ר"ה פ"ב וביומא פ"ג ועי' גדה דף מ"ב ע"ב דאמר שם לזיך אפניא ע"ש ברש"י מבעוד יום וכ"כ בזה דאמאי לא ליה למולו בע"ש. ובה א"ס דלענין על"ס הלידה לא אולינן בחר לה"כ אלא בחר שקיעת"ס. ולפי מ"ש רש"י שבת דף ל"ד ע"ב דגבו זיבה דאינה חיובית ולא תמידית ואינו הלוי בזמן רק סיבה במליאות נוכל לומר דלאחר שקיעה של יום זה שייך ליום ושל זה שייך ללילה משא"כ דבר תמידית והכרחי ותליא בזמן א"א לפחות ולהוסיף וממ"כ וכן גבי עירוב שם דף ל"ד ע"א לא נקט רק הניח מבעוד יום ונאכל בה"ש או הניח בה"ש ונאכל משחשך אבל הניח בה"ש ונאכל בה"ש לא ולא כמו גבי יזבה משום דלחכמה תמידית ודין הוה בה"ש גדר זמן

בפ"ע וכמו ברי'. ועי' תוס' ר"ה דף י"ב ע"ב לקט משתקע החמה מוקי לה בנכרי בירוש' ולפי מ"ש י"ל דנהי דלפי חשבון השנה אולינן בחר שקיעת"ס אבל ליו"ט דהוה דין לא ולכך ס"ד לומר דיש בזה גדר הוראה ומ"מ לא הוה הוראה ב"ד לפטור מקרבן דזה עכ"פ אומד ועי' סנהדרין דף ע"ח ע"ב ומכות דף כ"ב ע"ב וכ"כ בזה :

עב"פ ספק אינו פסק רק דין ועי' גיור דף י"ג ע"א דהוה שם צעיא גבי ספק גזירות להקל א"ס הוה ודאי או ספק וכ"כ בזה גבי א"ס תלוי דפליגי רבינו והר"א ז"ל בהל' מעה"ק פי"ח ה"י א"ס הקריבו בחוץ לאחר שמיטת פנים א"ס חייב בודאי א"ס אז הוה קרבן ודאי כיון דכבר נשחט עי' כריתות דף כ"ג ע"ב ודף כ"ד ע"ב ובח"כ פ' ויקרא יליף לה מקרא דא"ס ל' היכא דנודע לאחר שמיטה קודם זריקה דאין הבשר נאכל ולא מטעם דאין עליו שם קרבן רק גזי"ה"כ הוא ועי' בדברי רבינו בפה"מ סוף תמורה. ומה דבגמ' בכריתות דף כ"ד מבואר להיפוך מייירי א"ס הפריש עפי' עדים ע"ש בע"א או י"ל דהת"כ מייירי שהדס בכוס :

ג כ"מ במה דפסק רבינו בהל' פסה"מ פ"ד הי"ט דדוקא לאחר זריקה אז נאכל ולא כשהדס בכוס אף דרבינו פוסק בפ"ג הי"ט דכ"ש מקדשין ד"ס הפסול וכ"כ בזה משום דנהי דמקדש מ"מ א"א לזרוק דיש עליו שם ד"ס פסול אף לר"י כיון דס"ל כר"ש דזרוק דמי הוה כמי שזרק גם י"ל משום דלריך להוליך הדס למזבח וזה ג"כ אסור בפסול כמו קבלה לריב"ז בתמורה ד' ו' ע"ב. אך ר"ש לשיטתו דס"ל דהולכה לא מעכבא בצמיח ד' י"ג ועי' בתוספ' פ"א דקרבנות דגם ר"י ס"ל כן מחילא אין בזה איכור גם בדרם שזרק עד שגייע לאויר של מזבח הוה ל' כירוד כמבואר בצמיח ד' פ"ז ע"ב וע"ש דף ט"ו ע"א א"ס מהניא אז מחשבה. וכ"מ א"ס אחר שזרק מתנה אחת נודע לו שלא חטא א"ס מותר לזרוק א"ס השאר דהבשר יאכל מאי יהא בדרם ועי' זבחים ד' ל"ח ע"ב דבאות לאחר מיתה וחייב בחוץ ויהי' תליא במה דפליגי רבינו והר"א ז"ל הג"ל א"ס חייב א"ס זרקו בחוץ. משא"כ בחטאת העוף הבא על הספק וכמ"ש הר"א ז"ל שם דאין למזבח אלא דמה וע"ש שם ול"ל בשדה תרד ור"ל כיון דהתורה לא חייבה להביא רק דבר שאין למזבח אלא דמה אין עלי' שם קרבן גמור ועי' מנחות דף כ"ח ע"א וגזיר ד' כ"ט וכ"א. ובאמת גבי חטאת העוף היכא דההקדש הוה כדון משכחת גם נרבה וכמבואר בצמיח ד' ס"ז וס"ח דנמשכת ונעשית חטאת העוף ועי' גיטין דף כ"ח ע"ב ע"ש בתוס' אך שם החשש שחא מת ולא שייך נדבה ועי' נדרים ד' פ"ג ונדה ד' ע"א וכ"מ. והנה חטאת העוף משכחת לה היכא דמה"ת ודאי חולין כמו גבי כתמים כדאמרינן בגדה ד' ג"ב ע"ב דלריכה להביא חטאת העוף ועי' תמורה דף ל"ד. ונראה דכה"ג לכ"ע יקבר. ומ"ש רבינו בהל' סגנות פי"א ה"ב דמביאה מחמת תיקון ונ"מ במה דמבואר בכריתות ד' כ"ה נודע לה לאחרי הוי' ומיזוי ילדה תקבר ולא תשרף היכא דנודע לה לאחרי הוי' ומיזוי מאי י"ל דזה ר"ל שם ד' כ"ז ע"ב במה דאמר רב כיפר ור"ל דא"ס לאחרי הוי' ומיזוי תשרף ג"ס עלי' שם קדשים פסולים. אך י"ל דכיון דהא דלריך להביא משום מח"כ לא שייך עלי' גדר כיפר כיון דבאמת לא היתה מח"כ כלל וכמו גבי מנחת סוטה דלכבר עון קאיתא עי' סוטה ד' ו' וכריתות ד' כ"ד ומ"ש רבינו בהל' סוטה דאינו נאכל אף כ"מ היכא דמתחילה הי' ספק א"ס הי' זבה מחמת בדיקה או מחמת כה"ס והביאה חטאת העוף הבא על הספק ואח"כ נודע שהי' רק כה"ס ולפי מ"ש לעיל דגבי דרבנן ודאי תקבר הכא מאי דשייך לומר כפר

ספק

צפנת

מהדורא תניינא

פענה

מא

לילה הוא או יום לכן לא שייך צוה גדר הוראת צ"ד וכן נראה גבי חלב דזה ידוע דחלב חיה מותר ושל ג' מינים שור כשב ועו חייב כרת א"כ המחלוקת צוה כמו בהך דחולין דף ג"ט ע"ב גבי עיזי כרכוז מחלוקת שם אש חלבה אסור אי מותר לא תליא כלל בדין רק אש היא חי' או לא ולכן אמר שם דשמאלל אכל מיניה ואמר מפרי פי אש כו' ר"ל דאף דק"ל חכס שאסר אין חזירו רשאי להתיר ע"ש דף מ"ד ע"ב וכ"מ מ"מ כאן אמר שיש לו קבלה דהיא חיה וממיל' חלבז מותר וזה ר"ל מפרי פי כו' וכן המחלוקת בחולין דף פ' גבי שור הבר בחלב תליא ג"כ צוה וא"כ לא הוי הורא' ואש עשו לצור ע"פ צ"ד ואח"כ חזרו חייבים כמו יחידים וכבר כתבתי צוה גבי הך דסנהדרין דף ע"ה ע"ב גבי אמדוס לחיים ומת פטור שילאו מצ"ד זכאי ע"ש ברש"י ותוס' דזה רק באבן או באגרוף דשם כתי' יד ולריך ע"ז אומד צ"ד לא גדר עבשות עפ"י רופאים עיין צ"ק דף ל' ע"ב בהך פלוגתא דשמעון התומני ירי עקיבא אש אגרוף מיוחד לעדה או לעדים וכן הך דסנה' דף ע"ו ע"ב צוה דא' שם מפני מה לא נאמר יד צברזל ור"ל קך דיש ג' מיני אמידות אחד בארס הנהרג אש בזמן שהרגו היה שלם או שרפה עיין בדברי רבינו צה' רולח פ"ב ה"ח דרק אש יאמרו הרופאים שהמכה שהי' בהנהרג מקודם אין לה העלה ע"ש לא בדבר שעפ"י הל"מ הוי שרפה כמו בכתב רבינו צה' בחיטה פ"ו ה"ב וי"ג ע"ש רק כאן תליא בשבועי' ובאומד הרופאי' ועיין צירובלמי יבמות פ"ה גבי כרות שפכה שיש בהם ה' הרופאים ובספרי פ' תלא פי' רמ"ז זה מהלכות הרופאים ור"ל דלדינא אין נ"מ לנו כ"ו בלא נתרפא אסיר לבוא בקהל ולאחר שנתרפא מותר רק כ"מ למ"ד ביבמות דף ע"ט ע"ב דסריס אדם לא הולך ולא מיבס וסריס חמה מיבס מחמת שיש לו רפואה ע"ש אך אכן לא פסקי' בן מחמת דס"ל דרפואה רק מכאן ולהבא כתובי' דף ע"ד ע"ב ויומא דף פ"ו ור"ה דף י"ז ועי' תוס' בכורות דף ל"ה ע"ב גבי מוס של קדשים וזה ר"ל ביבמות דף ק"א ע"ב ע"ש החלוק בין קטן מבוס דקטן בן הוא המליאות והזמן של קטנות מלטרף להגדולה אבל הרפואה מכאן ולהבא כי זה סיבה ולכן אש הסריס חמה נתרפא קודם שמת הבעל ודאי מיבס אבל לאחר מיתת הבעל פקע הזיקה דבשעת נפילה היתה פטורה אך לר' אלעזר ס"ל דזה רק גדר נכיון ואש נתרפא למפרע וכמו"ש התוס' בכורות דף ל"ח ע"ב הניל גבי פל"ד וכ"ש לר"א מאי ואמר דזה מה' הרופאים ר"ל דגם ר"א מודה דרק מכאן ולהבא ואינה זקוקה לחליה אש נתרפא לאחר מיתת הבעל ובאמת הארכתי צוה מה דנראה לשיטת הירוש' בהך דיבמות דפ"א גבי שומטום שנקרע והך מחלוקת דר' יהודה ורבנן אש חולץ דר"ל כך צמ"ד שם דהוא כסריס וע"ש דפ"ג ע"ב ובכורות דמ"ב ע"ב רק דר"ל דהקריעה של שומטום הוי כמו מעסה מכאן ולהבא וכמו לדין רפואה גבי סריס חמה דתליא בזמן הרפואה אש נתרפא קודם מיתת האח חולץ ולאח"כ לא וה"כ גבי קריעה של שומטום וכמוצאר צב"ב דף קכ"ו ע"ב ע"ש דלא הוי גלוי מילתא למפרע ובהך דחגיגה דירוש' פ"א דס"ל דהוי גלוי למפרע אך גמר' דילן בחגיגה ד"ד לא ס"ל בן רק דכ"ז שלא נגמר הקריעה אין עליו שם זכר גמור ועיין צה"ג צה"ל יבמות צוה ובתוס' יבמות דע"ב ע"א ופסחים דף כ"ח ע"ב עכ"פ גם גבי שומטום י"ל דהקריעה הוי רק כמו רפואה כמכאן ולהבא . עכ"פ ס"ל לרבנו צה' רולח דהאומד בהנהרג אש היה בן קימא אין זה גדר דין רק גדר עבשות וזה שייך לרופאים

וכן הדין גבי צרזל כיון דהתורה לא אמרה בו דלריך שיפור שוב האומד שלו ג"כ רק בגדר עבש לא דין ולכן כה"ג אש הכוהו צברזל ואמרוהו לחיים ומת ודאי הוי אומד של עשות רק באבן או באגרוף דשם אמרה התורה דלריך שטור או אש אמדוס לחיים ומת פטור דזה כמו עשות דין ועיין צוה שכתב רבנו צפ"ג מהל' רולח ה"א עד ה"ט דמדמה שם גבי דוחף מלאש הנג לגדר צור דגבי צוהמה עשרה שפ' וכבר כתבתי צמ"א דשטור צור ע"ש זה ג"כ שטור התורה ואין נ"מ בין גדולה לקטנה ועוף קטן אבל לגבי נזקין של צוהמה או אזלינן אחר הפרש ולכן כתב רב' צה' נזקי ממון פי"ב הע"ו דגם צכ"ש חייב ולא ר"ל כל שבו ממס רק לפי ערך הנזק ועיין צירוב' צ"ק פ"א ובתוספתא צ"ק פ"ו כמילאו של נופל וזה קאי אנויקא ועי' צ"ק דף ל"א דיש אומד לנזקין אך לפי שיפור הנזק וכ"כ צוה ובאמת זה מהל' מה כמוצאר בתוספתא דסנה' פי"ב גבי אש נתרפא האבן באחרות דאמר שם דמשערין בקלין שצוהם ובמכילתא פ' משפטים פ"ו מצוואר דפטור וע"כ דפליגי אש האומד הוא על עלם המזיק או על מה שניזק על ידו ועיין בדברי רבנו צה' חובל ומזיק פ"א ה"ח דלריך להציא החפץ שהזיק לצ"ד לא כמו גבי רולח, חזינן דגבי חובל נלרך לצ"ד לראות את הדבר שחלל בו ואף דא"כ אוך כתוב שם דאש אצד החפץ ישבע הכחבל כו' ומה שייך צוה שצוהם כיון דהצ"ד לא אמדו את הדבר וע"ש בהבנות ובפ"ה ה"ו בשיטת רבנו דחובל בלא עדים פטור מהתורה מנזק מוסד דמוצאר בספרי פ' תלא דכל מ' שנאמר ונזלא לריך עדים עיין צירובלמי סוטה פ"א וסוטה פ"ט גבי עג' ערו' ולא מהני ידיעה בלא ראי' וכבר כתבתי דגבי עגלה ערופה ס"ל לרבינו דלריך ידיעה וראי' ועי' צב"ב דף כ"ג ע"ב דמוציא ראי' מעגלה ערופה דאזלינן בתר קרוב ועי"ש בתוס' ד"ה בדליכא, אך כך דכל זמן שלא נמדד לא שייך כלל לגדר עגלה ערופה דהקורבא לריך סיה' צודיעה וראי' וכן עיר שיש בה צ"ד הוא מעלס הגדר דעגלה ערו' רק הגמר' מקשה דמי חלק לנו היבז לפרטים וא"כ מה שייך צוה גדר קורבא ומהר"ך דמשכתת כגון ציוסצת בין ההרים ואז נעשה מליאות פרע, עי' ע"ז דף ל' גבי מרקולים וא"כ שוב משכתת פרע, וכה"ג כתבתי גבי חילוק היבזת לאותיות צתורה ועי' בחולין דף ע' וזבחים דף ק"ה גבי רוב עובר או רוב עובר ע"ש וכן הך דשבועות דף ל"ד ע"א צמאי דאמר שם גבי דיני נפשות ודיני קנסות מי לא צעי מודע כו' ר"ל ג"כ דזה תלי' רק עי' הצ"ד לא ע"י העדים בלבד דהרי על כרחך אש עריפה הרג או צ"ג הרג או צעולה צעל (לענין קנס) אין עדות העדים כלום רק הדין והצ"ד פוסקין דאין לנו לחוש למיעוט דבמקום שרוב ישראל התורה פסקה לנו דלא חיישינן וזה רק דין לא צירור וכן גבי חשש עריפה וגבי חשש צעולה, לא שהצ"ד פוסקין ע"י אומד דזה א"א לכו"ע מהמת גדר דושפטו כו' דפסחים דף י"א וכ"מ, וא"כ אין הדבר נגמר ע"י העדים, ועי' במחלוקת דצ"מ דף מ"ג ע"ב דשמאלל ור"י אש עדים כל זמן שלא באו לצ"ד גבי ממון הוה זה מליאת הדבר ע"ש ותוס' שם דף ל"ה ע"ב ואין כוונת הגמ' בשבועות דף ל"ד הניל כמ"ש התוס' והך דשבועות דף מ"ד ע"ב ודף מ"ו ע"ב זה רק מוסד תקנת נחבל. ועיין רש"י חולין דף י"א ורש"ש צ"ב דף ל' ע"ב והך צודאי פטור וא"ש מה שהקשו שם התוס' ונ"מ צכ"ה"ג אש הצ"ד פטורוהו מחמת ספק אש זה הוי כמו ילא לזכות דסוי פטור ודאי ושז אף דאש אח"כ נתברר

שם הוי' להיות המלוי בפ"ע מקור המתלבש בבי"ע בחי' כח הפועל בגפעל שכח זה אין לו ערוך כלל לעלם הפועל ממש. ובבחי' זו נאמר בא נחש על חוה. יטן כללות מלוי בגימט' אלקים ומזה שרש ק"ך לירופי אלקים שבמל'. וכמ"כ יש בחי' אלו בז"א כנ"ל בענין מוחין דקטנות שהם מבחי' אלקים. וכשמקבלת מבחי' קטנות הנ"ל נק' בא נחש על חוה. ועם היותו עדיין נחש דקדושה אך עכ"ז הוא המשכות גבורות קשות. ומזה נמשך ג"כ יניקת והשפעת הקליפות ממש שיניקתם מגבורו' קשות הנ"ל והו ענין והטיל בה זוהמא כו'. והנה בת"א פ' בראשית ד"ה להבין ענין הזכרות נו' דענין אדם וחווה הוא תושב"כ ותשבע"פ ולכן ל"ל חותם צברוך שלא יהי' יניקת החילונים מתושב"ע"פ כשלומד לקטור שלא לשמה כו' שזהו ה"ו ענין בא נחש על חוה. ולכן ארז"ל ע"פ נואף חשה חסר לב זה הלומד תורה לפרקים דלכאורה אינו מוצן כלל וכי בשביל שאינו לומד בהתמדה נק' נואף חשה כו' אך דפי' לפרקים כמו מנורה של פרקים לשון רפיון שאינו לומד לשמה כלל וע"כ נק' נואף חשה כו' והו דרך נחש כו' כן דרך כו' כנ"ל. ולכן נאמר לור תעודה חתום תורה בלמודי שיהי' בחי' וכל צריך למודי הוי' כו'. קיצור ענין חוה גימט' המלוי דשם הוי'. ענין המלוי בשביל שיהי' גלוי כמו שם האדם. ולילה ללילה יחיה דעת. שיהי' ההמשכה בבי"ע. מלוי גימט' אלקים. וחווה ג"כ תשבע"פ שמתלבשת לצרר עה"ד טו"ר וכשלא זכה גורם בא נחש על חוה כו' :

ה וְזָדוֹן וְאֵם בַּשָּׂדֶה יִמְלֹא הַאִישׁ אֶת הַנְּעִרָה הַמְּאֹרְשָׁה כו' כי בשדה מלאה כו' ופי' בזה"א פ' חיי שרה דקכ"ב ע"א בפסוק מלך לשדה נעבד בקהלת סי' ה' ח'. אית שדה ואית שדה. אית שדה דכל ברכאן וקדושין ביה שריין כד"א כרית שדה אשר זרכו ה'. ואית שדה דכל חירוב ומסאבא כו' ביה שריין כו' וכד איהו נעבד להאי שדה כדין כתיב כי בשדה מלאה. ותוכן המאמר הנ"ל שלפיקך שרה זכתה לשדה המכפלה שהיא שדה דקדושה וע"ז נאמר ויקס השדה והמערה כו' וכן איתא במדרש תנחומא פ' חיי שרה שעל שרה נאמר אשת חיל כו' זממה שדה ותקחהו זממה ונעלה שדה המכפלה ושם נקברה כו' וע' מענין זממה שדה בזה"ג פ' אחרי ד"ס סע"א. ובמדרש קהלת בפסוק הנ"ל פי מלך זה בעל תלמוד לשדה נעבד זה בעל משנה כו' מלך זה הקב"ה לשדה נעבד זה ליון שנאמר ליון שדה תחרש כו' וע' מזה ג"כ בזיקרא רבה פכ"ב. והענין כי שדה דקדושה זהו חקל תפוחין קדישין היינו כשהמל' עולה ומקבלת יחוד פכ"פ גקראת חקל תפוחין וע' מזה בפע"ח בההקדמה לשער השבת השי"ן רומז לנה"י דז"א והד' לבחי' תפארת וכשמתייחדת עמו פכ"פ נעשית ה'. וע' מענין התגלות גה"י ות"ת דז"א במל' בהרמ"ז ר"פ וירא דל"ז ע"ב בפסוק הגלגלים נראו בארץ וקול התור. ועיין בו ר"פ ויקרא גבי יהודה דבהיותה אחורי זעיר היא ד' ובצואה לפניו היא ה' כמ"ש בזה"ג חקת דק"פ ע"ב וזהו ד' ה' של יהודה עכ"ל. ועד"ז יוצן ענין ד' ה' של שדה וע' בת"א פ' מקץ סד"ה המגביהי לשבת כו' וזהו לכה דודי ללא השדה בשה"ס סי' ז' י"ב ופי' בע"ה שאימא עילאה אומרת כן לז"א. וע' בזה"א וילא דקנ"ז ע"ב בס"ת ע"פ ויבא יעקב מן השדה כו' ובמק"מ שם. ובגמ' פ"ב דערובין דכ"א ע"ב

אור תולדות התורה קמב

ע"כ נלא השדה בא ואראך ת"ח שעוסקים בתורה מתוך הדחק. והיינו כנ"ל במדרש לשדה נעבד זה בעל משנה כו' ובזח"א ר"פ חיי שרה דקב"א ע"א זממ"ג רבנן פתחי בהאי קרא לכה דודי נלא השדה נלינה בכפרים. והרמ"ז כ' קשה מה שייכות יש לפתיחה זו עם הפרשה. ולפע"ד השייכות הוא לענין שדה המכפלה וכנ"ל בשם התנחומא ע"פ זממה שדה. והרמ"ז פי' שהענין שכלים דזו"ג יורדים לבי"ע להחיות העולמות ולהעלות הצירורים. וזה שכתוב לכה דודי נלא השדה כי השדה הוא מקום הקליפות והיליאה שם ציוס לצרר צירורים. ולפ"ז מפרש שדה זו היא שדה דקליפות. וכ"מ במדרש חזית ע"פ נלא השדה כו'. וזהו ג"כ ענין זממה שדה דעפרון שהוא לצררה מהסע"א ולהעלותה בקדושה. וז"ש במד"ר פנ"ח ע"פ ויקח שדה עפרון דהוות נפילה וקמה דהוות דצר אינש זעיר ואתעצידת לצר נש רב. ללכאורה אינו מובן כ"כ מהו ענין דהוות נפילה. אלא דר"ל שנפלה בהקליפות ע"ד שהי' כללות א"י ביד כנען כמו' בזח"א פ' לך לך דע"ט סע"ב וד"פ סע"א והקימה היינו עלייתה מהקליפות. וכשוב לענין שדה דקדושה שזהו מאמר המדרש מלך זה הקצ"ה לשדה נעבד זה ליון. פי' כשהשדה נעבד היינו ע"ד לעבדה ולשמרה דהיינו הקרבנות שנק' עבודה והוא לחמי לחמי ריה ניחוחי כו' היינו שע"ז נמשך תוספת אור בכלים דז"א כמו הלחם שעליו יחי' האדם. ועמ"ש מזה בד"ה ראשי המטות. וכמ"ש בזרר ר"פ ויקרא ע"פ בחתי לגני כו' אכלתי יערי כו' וכן פי' הזח"א חיי שרה קב"ב ח' מאן מלך דא קצ"ה כו' דאתהצר לשדה כד איהו נעבד כו'. והוא ענין יחוד העליון פצ"פ וז"ש ג"כ המדרש אפי' מלך שולט מסוף העולם ועד סופו שואל עבדת ארעא לא עבדת ארעא. פי' שגם הז"א דאל"י הנק' מלך עיליזה שואל עבדת ארעא כו' כי העלאת המ"ן דעבדת ארעא מל' דאל"י נק' לחמי ממש שעליו יחי' האדם העליון שעל הכסא. וזהו ג"כ פי' ויתרון ארץ בכל היא פי' בכל הוא בחי' יסוד לדיק עליון המשפיע למל' וממנו מקבלת השפעת מ"ד וכדפי' בזח"א שם. עכ"ז יש ג"כ יתרון לארץ על בחי' זה ג"כ בסוד אשת חיל עמרת בעלה. וארץ קדמה לשמים כו' וכמ"ש במ"א. ולכן גם המלך שהוא בחי' בכל שואל עבדת ארעא כו'. והעלאת מ"ן זה נק' שיה השדה בחי' שיה סוד שרפי קדש. וע' בזח"א בראשית דל"ה ע"א צפי' וכל שיה השדה. ובצ"ר ר"פ י"ג על פסוק זה. מתי יתצני בית מקדשא שנק' שדה כנ"ל. והנה ביאור ענין בחי' זו שנק' מל' דאל"י ארץ ושדה יובן ממ"ש בת"א פ' שמות בד"ה הבאים ישרש יעקב וממ"ש במ"א בד"ה כי כארץ תוליא למהה כו'. קיצור. ענין אית שדה ואית שדה. שדה דקדושה. לשדה נעבד זה ליון לכה דודי נלא השדה. וע' בת"א ע"פ וילא ילחק לשוח בשדה. שיה השדה כנעטס שיה סוד שרפי קדש. לשדה נעבד לעבדה ולשמרה. ועמ"ש ע"פ כי

כארץ תוליא למהה :

וידגה כמו שהקרבנות נק' לחמי לחמי שלכן נק' בהמ"ק שדה כנ"ל כמ"כ התורה נק' לבו לחמו בלחמי וזהו ענין שהמטות נק' שדה. וע' בת"א פ' שמות בד"ה קול דודי דפי' בכל עבודה בשדה דא צרייתא. וכן פי' עוד פ' חיי שרה בד"ה וילא ילחק לשוח בשדה. והנה משנה נק' עיר וצרייתא בחי' שדה לשון צר חוץ לעיר.